د پوهنې وزارت

پښتو

اتم ټولګی

پښتو

اتم ټولګی

د چاپ کال: ۱۳۹۸ هـ. ش.

ملي سرود

دا وطن افغانستـــان دی
کور د سولې کور د تورې
دا وطن د ټولـو کور دی
د پښتـون او هـزاره وو
ورسره عرب، گوجر دي
براهوي دي، قزلباش دي
دا هېـــواد به تل ځلیږي
په سینه کې د آسیـا به
نوم د حق مـو دی رهبـر

دا عـزت د هـر افغان دی
هر بچی يې قهرمـــان دی
د بـلـوڅــو د ازبکـــو
د تـرکمنـــو د تـاجکـــو
پـامیریـان، نورسـتانیـان
هـم ایمـاق، هم پشه یان
لکه لمر پر شـنه آسمان
لکــه زړه وي جـاویـــدان
وایـو الله اکبر وایو الله اکبر

بسم الله الرحمن الرحیم

د پوهنې وزارت

پښتو

اتم ټولګی

د چاپ کال: ۱۳۹۸ هـ.ش.

د کتاب ځانګړتیاوې

مضمون: پښتو

مؤلفین: د تعلیمي نصاب د پښتو برخې د درسي کتابونو مؤلفین

اډیټ کوونکي: د پښتو ژبې د اډیټ دیپارټمنت غړي

ټولګی: اتم

د متن ژبه: پښتو

انکشاف ورکوونکی: د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تألیف لوی ریاست

خپروونکی: د پوهنې وزارت د اړیکو او عامه پوهاوي ریاست

د چاپ کال: ۱۳۹۸ هجري شمسي

د چاپ ځای: کابل

چاپخونه:

برېښنالیک پته: curriculum@moe.gov.af

د درسي کتابونو د چاپ، وېش او پلورلو حق د افغانستان اسلامي جمهوریت د پوهنې وزارت سره محفوظ دی. په بازار کې یې پلورل او پېرودل منع دي. له سرغړوونکو سره قانوني چلندکیږي.

د پوهنې د وزیر پیغام

اقرأ باسم ربک

د لوی او ښښونکي خدای ﷻ شکر په ځای کوو، چې موږ ته یې ژوند رابښلی، او د لوست او لیک له نعمت څخه یې برخمن کړي یو، او د الله تعالی پر وروستي پیغمبر محمد مصطفی ﷺ چې الهي لومړنی پیغام ورته (لوستل) و، درود وایو.

څرنګه چې ټولو ته ښکاره ده ۱۳۹۷ هجري لمریز کال د پوهنې د کال په نامه ونومول شو، له دې امله به د ګران هېواد ښوونیز نظام، د ژورو بدلونونو شاهد وي. ښوونکی، زده‌کوونکی، کتاب، ښوونځی، اداره او د والدینو شوراګانې د هېواد د پوهنیز نظام شپږګوني بنسټیز عناصر بلل کیږي، چې د هېواد د ښوونې او روزنې په پراختیا او پرمختیا کې مهم رول لري. په داسې مهم وخت کې د افغانستان د پوهنې وزارت د مشرتابه مقام، د هېواد په ښوونیز نظام کې د ودې او پراختیا په لور بنسټیزو بدلونونو ته ژمن دی.

له همدې امله د ښوونیز نصاب اصلاح او پراختیا، د پوهنې وزارت له مهمو لومړیتوبونو څخه دي. همدارنګه په ښوونځیو، مدرسو او ټولو دولتي او خصوصي ښوونیزو تأسیساتو کې، د درسي کتابونو محتوا، کیفیت او توزیع ته پاملرنه د پوهنې وزارت د چارو په سر کې ځای لري. موږ په دې باور یو، چې د باکیفیته درسي کتابونو له شتون پرته، د ښوونې او روزنې اساسي اهدافو ته رسېدلی نشو.

پورتنیو موخو ته د رسېدو او د اغېزناک ښوونیز نظام د رامنځته کولو لپاره، د راتلونکي نسل د روزونکو په توګه، د هېواد له ټولو زړه سواندو ښوونکو، استادانو او مسلکي مدیرانو څخه په درناوي هیله کوم، چې د هېواد بچیانو ته دې د درسي کتابونو په تدریس، او د محتوا په لېږدولو کې، هیڅ ډول هڅه او هاند ونه سپموي، او د یوه فعال او په دیني، ملي او انتقادي تفکر سمبال نسل په روزنه کې، زیار او کوښښ وکړي. هره ورځ د ژمنې په نوي کولو او د مسؤولیت په درک سره، په دې نیت لوست پیل کړي، چې د نن ورځې ګران زده‌کوونکي به سبا د یوه پرمختللي افغانستان معماران، او د ټولنې متمدن او ګټور اوسېدونکي وي.

همدا راز له خوږو زده کوونکو څخه، چې د هېواد ارزښتناکه پانګه ده، غوښتنه لرم، څو له هر فرصت څخه ګټه پورته کړي، او د زده کړې په پروسه کې د ځیرکو او فعالو ګډونوالو په توګه، او ښوونکو ته په درناوي سره، له تدریس څخه ښه او اغېزناکه استفاده وکړي.

په پای کې د ښوونې او روزنې له ټولو پوهانو او د ښوونیز نصاب له مسلکي همکارانو څخه، چې د دې کتاب په لیکلو او چمتو کولو کې یې نه ستړې کېدونکې هلې ځلې کړې دي، مننه کوم، او د لوی خدای ﷻ له دربار څخه دوی ته په دې سپېڅلې او انسان جوړوونکې هڅې کې بریا غواړم.

د معیاري او پرمختللي ښوونیز نظام او د داسې ودان افغانستان په هیله چې وګړي یې خپلواک، پوه او سوکاله وي.

د پوهنې وزیر

دکتور محمد میرویس بلخي

فهرست

مخونه	سرلیکونه	شمېرې
۱	لویه خدایه، لو یه خدایه!	لومړی لوست
۵	نعت	دو یم لوست
۹	خپلواکي	دریم لوست
۱۵	د حضرت عمر فاروق رضي الله عنه عدالت	څلورم لوست
۲۱	د ښځو حقونه	پنځم لوست
۲۷	ملي یووالی	شپږم لوست
۳۱	د ماینونو او ناچاودو توکو د نښو پېژندنه	اووم لوست

اتم لوست	د امیر شېر علي خان واکمني اود پښتو ژبې وده	۳۵
نهم لوست	نورستان	٤١
لسم لوست	پوهاند رښتین (ادبي څېره)	٤٧
یوولسم لوست	لاسي صنایع	٥٣
دولسم لوست	مرکه د پښتو	٥٧
دیار لسم لوست	نومځري (ضمیرونه)	٦١
څوار لسم لوست	لیک نښې	٦٩
پنځلسم لوست	انشاء او لیکوالي	٧٥
شپاړسم لوست	متلونه (د کاڼي کرښې)	٧٩
اووه لسم لوست	د مور زړه	٨٥
اتلسم لوست	ښوونکی د ټولنې لارښود	٩١
نولسم لوست	نړېواله ادبي څېره ټاګور	٩٥
شلم لوست	ښکالو	١٠١
یوویشتم لوست	موږ ولې کیسې لولو؟	١٠٥
دوه ویشتم لوست	خوږ ژبی شاعر سید حسن خان	١١١
درویشتم لوست	د اپینو زیانونه	١١٩
څلورویشتم لوست	عبدالرحمان بابا	١٢٣
پنځه ویشتم لوست	اوبه او چاپېریال	١٢٩
شپږ ویشتم لوست	احمد شاه بابا (ملي مشر او شاعر)	١٣٥
اووه ویشتم لوست	لرغوني ا ثار	١٤٣
اته ویشتم لوست	د هنري نثر ډولونه	١٤٨
	وییپانګه	١٥٣

لوِیه خدایه، لوِیه خدایه!

د بېتږ نیکه پر دې مناجات د کتاب لومړی لوست پیلوو. د ټولو چارو واک د لوی خدایﷻ په لاس کې دی. بنده باید تل له خدایﷻ مرسته وغواړي. الله ﷻ ته مناجات او زاري د بري او نېکمرغۍ لامل گرځي.

- مناجات څه ته وايي او موضوع يې څه وي؟
- تاسو بېتږ نیکه پېژنئ او د هغه مناجات مو اورېدلي دي؟
- د بېتږ نیکه دغه دعا یا مناجات له نورو حمدونو څخه څه توپیر لري؟

لويه خدايه، لويه خدايه!
ستا په مينه په هر ځايه
غر و لار دي دریاب کې
تو له ژوي په زارۍ کې
دلته دي د غرو لمنې
زموږ کېږدۍ دي پکې پلنې
دا وګړي دېر کړې خدايه!
لويه خدايه، لويه خدايه!

دلته لږ زموږ اوربل دی
ووړ کورګی دی، ووړ بورجل دی
مينه ستا کې موږ مېشته يو
بل د چا په مله تله نه يو
هسک او ځمکه نغښته ستا ده
د مړو ودې له تاده
دا پالنه ستا ده خدايه!
لويه خدايه، لويه خدايه!

(بېبۍ نيکه)

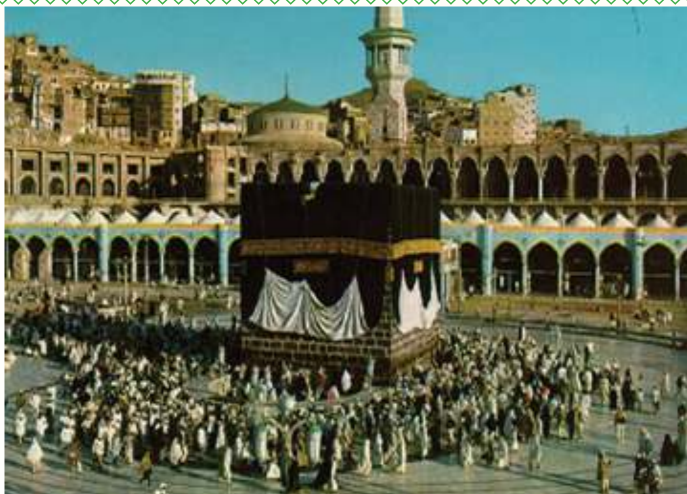
د متن لنډيز:

بېټ نيکه په خپل دغه مناجات کې د لوی خدای ﷻ دربار ته د دعا لاسونه پورته کوي او داسې هيله کوي: زموږ زړونه يوازې او يوازې ستا له مينې ډک دي او د بل چا په پله نه يو روان، زموږ په ولس ورحمېږې. دوی را ډېر کړه، ځکه چې هسک او ځمکه ستا دي او د هر څه وده او پالنه ستا له لوري ده.

د شاعر پېژندګلوي:

بېټ نيکه زموږ له نوميالیو نیکونو څخه دی. ژوند یې د ۳۰۰ او ۴۰۰ هـ . ق. کلونو تر منځ اټکل شوی دی. تر ټولو پخوانی کتاب چې د بېټ نیکه په اړه موږ ته معلومات راکوي، د سلېمان ماکو ((تذکرة الاولياء)) دی. د تذکرة الاولياء کتاب تر ۶۱۲ هـ . ق. راوروسته ليکل شوی دی.

وايي چې بېټ نيکه د کسي (سلېمان) غره په لمنو کې اوسېده او تل به د خدای ﷻ پر عبادت بوخت و. هغه د خپلې قبيلې مشر، روحاني شخص او مشهور ولي و. دغه راز بېټ نيکه شاعر هم و.

فعالیتونه

۱ـ تر ښوونکي وروسته دې څو زده کوونکي په وارسره مناجات د ټولګیوالو په وړاندې ولولي.

۲ـ څو زده کوونکي دې د دغه مناجات د مفهوم په اړه خبرې وکړي.

۳ـ هر زده کوونکی دې په مناجات کې صفتونه په نښه او په ټولګي کې دې په لوړ آواز ووایي.

٤ـ په پورتني مناجات کې نومونه په نښه کړئ او ووایاست چې څو ډوله نومونه مو پیدا کړل؟

٥ـ په ساده ډول د حمد، مناجات او نعت توپیر په څو کرښو کې ولیکئ او خپلو ټولګیوالو ته یې واوروئ.

٦ـ زده کوونکي دې لاندې لغتونه معنا او په جملو کې وکاروي.

درناوی، ژوي، بورجل، مېشت، نغښته، پالنه

۷ـ زده کوونکي دې په خپلو کتابچو کې ستونزمن لغتونه په جملو کې استعمال کړي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په کور کې د دې درس اصلي مطلب په خپلو کتابچو کې ولیکي.

په تاسو کې هغه څوک غوره دی چې د هغه د لاس او ژبې له ضرر خخه بل مسلمان په امان وي.

((حدیث شریف))

نعت

تاسې په لومړي لوست کې مناجات ولوست. مناجات هغې وینا ته ویل کېږي چې په هغه کې د خدای ﷻ له درباره د څه غوښتنې او دعا لاسونه پورته کېږي. اوس تاسې نعت لولئ، په نعتیه شعرونو کې د محمد ﷺ صفت او ستاینه کېږي. مناجات او نعت زیاتره منظوم وي، خو کله کله منثور هم وي.

نعت څه ته وايي؟

- تاسې کوم نعتیه کلام اورېدلی یا لوستلی دی له مناجات سره څه توپیر لري؟
- آیا مناجات او نعت منثور هم وي؟

بنیادمو کې دې نښته دی همسر څوک
پرېښتو کې دې هم نه دی برابر څوک
د معراج په شپه جبریل هم پاتې راغی
کله تلی شي هم کا به د افسر څوک
سپوږمۍ هم ورته حیرانه دوه ټوکړې شوه
اشارې نه د نبي دی ناخبر څوک
لات، منات، عزا[1] همه خاورې په سر شول
اخیستلی شي له حق سره ټکر څوک
ابوجهل[2]، بولهب[3] ټول خوار و زار شول
څنګه کړي مقابله د پیغمبر ﷺ څوک
ستا صفت د لویې څوک پوره کوی شي
احاطه به د برېښنا وکړي د لمر څوک
د اسرې ځای مو هم ته یې محمده ﷺ
زموږ مه شه په دنیا کې بل رهبر څوک
خپل پردي ورته په عدل کې یو شان وو
ثاني نښته د عادل خیر البشر[4] څوک
(لنګر بي بي)

لنګر بي بي د پښتونخوا د اشنغر د سیمې شاعره ده. د نوموړې شاعرې په اړه په ادبي تذکرو کې ډېر معلومات نشته. د فقیر محمد عباس قادریه په (خواږه نعتونه) نومې کتاب کې یې ځینې نعتونه راغلي دي. موږ هم پورتنی نعت له دغه کتاب څخه اخیستی دی.

د متن لنډيز:

په پورتني نعت کې دا څرګنده شوې ده چې حضرت محمد ﷺ د الله ﷻ تر ټولو غوره بنده او استازی دی. حضرت محمد ﷺ تر ټولو وروستنی پيغمبر دی، د نبوت لړی پرې ختمه ده. الله ﷻ د هغه د نبوت د پخلي لپاره له هغه څخه ځينې معجزې صادرې کړې. لومړنۍ معجزه يې دا وه چې د رسول الله ﷺ له زوکړې سره سم د کفارو ستر بتان لکه: لات، منات، عزا او نور پر ځمکه را پرېوتل.

د معراج په شپه رسول الله ﷺ د جبرايل (ع) په ملګرتيا له مسجد اقصیٰ څخه د الله ﷻ په امر آسمانونو ته وخوت او له الله ﷻ سره يې خبرې وکړې. همدارنګه په کوچنيوالي کې د هغه د مبارکې سينې څيرل او د هغې پرېمنځل هم يوه معجزه وه. د رسول الله ﷺ بله معجزه دا وه چې سپوږمۍ د هغه په امر دوه ټوټې شوه او بېرته سره يو ځای شوه. په نعت کې د رسول الله ﷺ ستاينه او صفت راغلی او د هغه مقام څرګند شوی دی.

څرګندوني

١- لات، منات، عزا: دغه درې مشهور بتان وو چې کفارو به ورته سجدې کولې.

٢- ابو جهل: د محمد ﷺ سر سخت مخالف و چې تر مرګه مسلمان نه شو.

٣- ابولهب: دا هم د محمد ﷺ سخت مخالف، او د اسلام دښمن و.

٤- خيرالبشر: تر ټولو انسانانو غوره (حضرت محمد ﷺ)

فعالیتونه

۱- زده کوونکي دې شعر په وارسره ولولي او د دې نعت مفهوم دې په خپلو خبرو کې ووايي.

۲- زده کوونکي دې لاندې بیتونه معنا کړي او ودې وايي چې په دغو بیتونو کې کومو پېښو ته اشاره شوې ده.

د معراج په شپه جبریل هم پاتې راغی
کله تلی شي هم رکابه د افسر څوک
سپوږمۍ هم ورته حیرانه دوه ټوکړې شوه
اشارې نه د نبي دی نا خبر څوک

۳- زده کوونکي دې په شعر کې نومونه پیداکړي او څرګنده دې کړي چې په شعر کې کوم ډول نومونه راغلي دي.

٤- زده کوونکي دې د دې کتاب له ویپانګې (لغتنامې) څخه د دې لغتونو معنا پیدا او بیا دې په جملو کې استعمال کړي: معراج، افسر، احاطه، همسر.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د حضرت محمد ﷺ د ستاینویه اړه په شپږو کرښو کې یوه لیکنه وکړي.

حضرت محمد ﷺ د ټول بشریت د لارښوونې لپاره راستول شوی دی.

خپلواکي

خپلواکي او ازادي د خدایﷻ یو لوی نعمت دی، د ژوندانه یوه ستره نېکمرغي ده.
انسان ازاد پیدا شوی او له ازادۍ سره مینه لري.
انسان ته خپلواک ژوند له هر څه نه غوره ښکاري. د خپلواکۍ یو ساعت د بلواکۍ له ټول عمر نه غوره دی. خپلواکي او د خپلواکۍ ساتل د هر ملت د ژوندانه یو بنيادي توکی دی. ازادي په توره اخيستل کېږي او په پوهه او تدبير ساتل کېږي.
لکه چي خوشحال بابا ويلي دي:

ازادي تر پاچاهيه لا تېرې کا
چي د بل تر حکم لاندې شي زندان شي

- خپلواکي څه ته وايي؟
- افغان ولس څنګه له انګريزانو څخه خپله خپلواکي ترلاسه کړه؟
- د کوم پاچا په وخت او په کوم کال کې د افغانستان خپلواکي اعلان شوه؟

د انګرېزانو تر يرغل وروسته هم افغانستان يو اشغال شوی هېواد نه و. له يرغل سره سم افغانانو د خپلواکۍ لپاره سربښندونکې مبارزې پيل کړې. له انګرېزانو سره يې درې لويې جګړې وکړې او هيڅکله يې د هغوی ښکېلاک ته غاړه کښېنښوده.

په ۱۲۹۸ هـ . ش . کال کې افغانانو د غازي امان الله خان په مشرۍ خپله سياسي خپلواکي اعلان کړه او له اوږدو جګړو او بيا خبرو اترو وروسته انګرېزانو هم د افغانستان خپلواکي په رسميت وپېژندله.

افغانستان په ختيځ کې لومړنی هېواد و چې د نړۍ د هغه وخت له زبر ځواک (ستر قوت) يا انګرېزانو څخه يې د ډېرو سربښندنو په بدله کې خپلواکي تر لاسه کړه. افغانان د ختيځ د ډېرو هېوادونو او ولسونو لپاره د آزادۍ د اتلانو په توګه وپېژندل شول او د آزادۍ غوښتنې ولولې يې نورو ته هم ورورسولې.

خپلواکي د يو هېواد د خلکو حق دی، خو دغه حق بايد په خپله ولسونه خپل کړي.

افغانانو له نېکه مرغه د خپل ټول تاریخ په اوږدو کې د دغه حق لپاره مبارزې کړې دي او تر لاسه کړی یې دی.

د بلواکۍ پر ضد مبارزه د انسان په خټه کې اغږل شوې ده. د وطن احساس، د خپلواکۍ احساس او د آزاد ژوند احساس زموږ د ولس له سترو ښېګڼو څخه دی. نومیالی شاعر او لیکوال ګل پاچا الفت څه ښه وایي:

یو پټ غلی احساس دی چې آرام مې نه پرېږدي
په اور مې کړوي لکه چې خام مې نه پرېږدي
جرات مې زیاتوي دومره په ځان یمه پوه شوی
غافل له خپله حقه او غلام مې نه پرېږدي

زموږ ډېرو شاعرانو د خپلواکۍ په ارزښت او د آزاد ژوند په ستاینه کې شعرونه او نظمونه ویلي دي. په دغو شعرونو کې که له یوې خوا د خپلواکۍ ارزښتونه څرګند شوي دي، له بله پلوه دافغانانو هغو اوږدو مبارزو او سربښندنو ته هم درناوی شوی دی چې په بېلا بېلو دورو کې یې د یرغلګرو او ښکېلاکګرو په وړاندې کړي دي.

فضل احمد خان غر افغان وایي:

واورئ ای په مخ د ځمکې اوسېدونکو
له آسمانه چې آواز راځي د څه دی
د آزاد ژوند یو ساعت په حقیقت کې
د غلام د همېشه ژوندون نه ښه دی

د نومیالي لیکوال او شاعر شهید محمد موسیٰ شفیق د یو اوږد شعر څو برخې په دې ډول دي:

زه د آزادۍ د شمعې اور ته پروانه یمه
زده یمه تاریخ ته خوندوره افسانه یمه
تل د سمندر د زمانې کې دردانه یمه
موج مې جذبې وهي یو سیند بې کرانه یمه

تېر يمه له سرنه په ناموس او ننګ فدا يمه
داغ د آزادۍ نه کوم کړکه آزاد پا يمه
زه هغه غازي يم چې څوځله شهيد شوی يم
بيا يم پيدا شوی که کوم ځلې فقيد شوی يم
موږ سره ترلي د يووالي په زنځير يو ټول
پوه د خپلې خاورې په تنظيم او په تدبير يو ټول
عشق د خپلواکۍ مې په سينه کې په هاها وي تل
پاك مې احساسات دي آزادي مې تمنا وي تل
خير د بشر غوارم امنيت مې تقاضا وي تل
ما سره چې نښلي بدبختي د هغه چا وي تل

ړښتيني آزاد او ويښ ملتونه هغه دي چې د خپلواکۍ له ترلاسه کولو وروسته د خپل هېواد د جوړونې، بيا رغاونې، پرمختګ او د خپل ژوندانه د هوساينې لپاره نه ستړې کېدونکې هڅې او هلې ځلې وکړي، ځکه ړښتينې خپلواکي دا ده چې يو ملت په مذهبي، سياسي، اقتصادي، کلتوري او نورو ډګرونو کې پر ځان متکي وي.

د خپل ژوندانه د هوساينې لپاره په خپله کار وکړي، نورو ته د تمې سترګې ونه نيسي، د ځان، هېوادوالو او هېواد د روا حقونو څخه د دفاع توان ولري.

دا کارونه هغه وخت کېدای شي چې د ملت ټول وګړي سره متحد او يو موټی وي. يو پر بل لورېنه ولري، يو د بل په غم غمجن او په خوښۍ يې خوښ شي. ملي ګټې پر شخصي ګټو غوره وګڼي يعنې که هغه ته زيان او تاوان رسېږي هغه پر ځان ومني، خو د هېواد او هېوادوالو ګټو ته زيان ونه رسوي.

د متن لنډيز:

خپلواکي او آزادي د خدایﷻ یو لوی نعمت دی، د ژوندانه یوه ستره نېکمرغي ده.

هر څوک د آزادۍ حق لري.

افغانانو د خپلواکۍ د بېرته اخیستلو په مبارزه کې له انګرېزانو سره درې لویې جګړې وکړې او په ۱۲۹۸ هـ . ش. کې یې د غازي امان الله خان د واکمنۍ په دوره کې خپله سیاسي خپلواکي بېرته تر لاسه کړه.

خپلواکي په ملي یووالي او د ژوندانه په ټولو ډګرونو کې په زیار ګالنې سره ساتل کېږي. په ځانګړي ډول په اقتصادي ډګر کې باید یو ملت دومره زیار وباسي چې نورو ته د تمې لاس وراوږد نه کړي، ځکه تمه ده چې له خپلواکو ملتونو څخه هم مریان جوړوي.

ختیځ: په دې متن کې له ختیځ څخه موخه هغه سیمې او هېوادونه دي چې د نړۍ په ختیځه برخه کې پراته دي، لکه: د هند لویه نیمه وچه، جاپان، ایران د منځنۍ آسیا هېوادونه او نور...

زبرځواک: په ځانګړو وختونو کې ځینې هېوادونه له اقتصادي، سیاسي او پوځي پلوه د نړۍ تر نورو ټولو هېوادونو ډېر پیاوړي وي. دغو پیاوړو هېوادونو ته د خپل وخت زبرځواک یعنې ستر قوت وایي، لکه په ۱۸ مه او ۱۹ مه پېړۍ کې لویه بریتانیا (انګلستان)، یا له دویمې نړیوالې جګړې مخکې جرمني.

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې له ښوونکي څخه وروسته د متن ځینې برخې وار په وار ولولي او د آزادۍ په مفهوم دې ټولګیوالو ته خبرې وکړي.

۲ ـ زده کوونکي دې په متن کې د راغلو شعرونو معنا په خپلو کتابچو کې ولیکي او په ټولګي کې دې واوروي. هر زده کوونکی دې د یو، یو شاعر شعر په یام کې ولري، خو د شاعرانو د شعرونو وېش به د ښوونکي له خوا کېږي.

۳ـ زده کوونکي دې د (الف) بکس د لغتونو مترادف په (ب) بکس کې پیداکړي.

(الف)	(ب)
خپلواکي	غلام
آبادي	آزادي
بلواکي	غلامي
قرباني	سربښندنه
مریی	رغاونه

٤ـ افغانانو ولې درې ځلې له انګرېزانو سره جګړې وکړې؟

٥ـ په متن کې ستاینومونه (صفتونه) په نښه کړئ.

٦ـ د خپلواکو او ناخپلواکو ملتونو د حال په اړه خپل نظر څرګند کړئ.

٧ـ زده کوونکي دې د آزادۍ په اړه د کوم بل شاعر نثر او یا ښتو لنډۍ په ټولګي کې ووایي.

کورنۍ دنده

د خپلواکۍ د جګړې په اړه یو په زړه پورې مطلب ولیکئ او بلې ورځې ته یې په ټولګي کې واوروئ.

د حضرت عمر فاروق رضي الله عنه عدالت

د رسول الله ﷺ تر رحلت وروسته د راشدینو خلیفه ګانو دوره وه. لومړی خلیفه حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه، دویم حضرت عمر فاروق رضي الله عنه، دریم حضرت عثمان رضي الله عنه او څلورم حضرت علي(کرم الله وجههُ) و. دغه څلور واړه د رسول الله ﷺ د یارانو په نامه شهرت لري. په دې څلور واړو خلیفه ګانو کې هر یو د یوې ځانګړنې له مخې ځانګړی شهرت لري.

حضرت عمر فاروق رضي الله عنه د خلافت د چارو د ښې سنبالتیا او عدالت له امله ډېر مشهور دی چې تر اوسه یې د نړۍ کې بل ساری نه دی لیدل شوی.

- عدالت څه ته وایي؟
- که د حضرت عمر فاروق رضي الله عنه د عدالت یوه لنډه کیسه مو زده وي ویې وایاست.

د جهالت په دوره کې چې د عربو د ژوندانه هر ډګر ناپوهۍ او باطل پرستۍ نیولی و، ژوندۍ نجونې پکې ښخېدې، بتانو ته سجدې کېدې، غلاګانې، شوکې او قتلونه کېدل، د اسلام راتګ داسې یوه معجزه وکړه چې دغه خلك يې په ډېره لږه موده کې داسې سره متحد کړل چې د دنیا لوی لوی سلطنتونه يې د بيرغ په وړاندې سلامي شول.

څه دپاسه ۱٤ سوه کاله دمخه د عربستان په وچو شګلنو دښتو کې یو منظم او غښتلی امت جوړ شو په لږه موده کې يې د هغې زمانې سترو او ځواکمنو باطل پرستو سلطنتونو ته ماتې ورکړه. په شام، روم، فارس، افريقا، اروپا او د چين په ځينو ځايونو کې يې د توحيد او حق پرستۍ رڼا خپره کړه. د عدل، انصاف او آزادۍ داسې يو نظام يې پکې پلی کړ چې دا نن يې هم په نړۍ کې ساری نه ليدل کېږي.

دا ټولې برياوې د اسلام د پيغمبر حضرت محمد ﷺ د تعليماتو او د هغه مبارك د يارانو او اصحابو د ايمان‌دارۍ، صداقت، زيار او کوښښ له برکته د مسلمانانو په برخه شوې وې.

د رسول الله ﷺ ياران او اصحاب د اسلاميت او انسانيت غوره بېلګې او مثالونه دي. دوی نه يوازې د اسلام بلکې د انسانيت په تاريخ کې لوړ مقام لري. د نړۍ زياتره پوهان، عالمان، فيلسوفان يا په بله وينا د علم او عقل خاوندان او حقيقت منونکي په دغه حقيقت اعتراف کوي.

نن هم که مونږ مسلمانان د الله ﷻ په احکامو، د حضرت محمد ﷺ په لارښوونو او د اصحابو کرامو په کړنو عمل وکړو، نو ډېر ژر به وکولای شو چې د اسلام هغه پخوانی شان او شوکت یو ځل بيا راژوندی کړو.

حضرت عمر فاروق رضي الله عنه د خطاب زوی او د رسول الله ﷺ د لويو اصحابو له ډلې څخه و.

حضرت عمر فاروق رضي الله عنه ته د حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه تر وفات وروسته په (۱۳ هـ . ق . کال) کې د خلافت واګې وروسپارل شوې.

د حضرت عمرؓ د خلافت په وخت کې ډېر فتوحات وشول. ډېرې سیمې د اسلامي خلافت په واک کې راغلې. د ده په وخت کې د اسلامي خلافت په سیمو کې ډېر امن او امان و او وګړو په ډاډ سره ژوند کاوه. لامل (سبب) یې د حضرت عمر فاروق ؓ سیاست، تدبیر او عدالت و. حضرت عمر فاروق ؓ د اسلامي حکومت ستنې (چې حضرت محمد ﷺ ودرولې وې) داسې ټینګې کړې چې لړزېدل یې ناشوني وو. د اسلامي عدل پر بنسټ یې د خلافت چارې داسې تنظیم کړې چې د نړۍ هیڅ یو نظام ورسره سیالي نه شوه کولای.

حضرت عمر فاروق ؓ د خپل خلافت په ټوله موده کې د یوه وېښته هومره هم له عدالته تېری ونه کړ. شتمن او غریبان، چارواکي او ولسي وګړي هغه ته د عدل او انصاف په بهیر کې یو شان وو.

حضرت عمر فاروقؓ یو ځل د حج په ورځو کې ټول چارواکي راوغوښتل، په عامه غونډه کې ودرېد او وې ویل: که څوک له دوی څخه شکایت لري ودې وایي.

په دې غونډه کې د مصر والي عمروبن عاص ؓ او نور لوی لوی چارواکي هم حاضر وو. یو کس ودرېد او وې ویل: فلاني حاکم پرته له کوم جرمه سل درې ووهلم.

حضرت عمر فاروق ؓ وویل: پاڅېږه او خپل کسات ترې واخله!

حضرت عمروبن عاص ؓ وویل: ای امیرالمؤمنینه! په دې کار سره به ټول حاکمان بې زړه شي. حضرت عمر فاروق وویل: له دې پرته بله لاره نشته او عارض ته یې بیا وویل: راولاړ شه او خپل کسات ترې واخله! عمروبن عاص د عارض څنګ ته ورغی او هغه یې په دې راضي کړ چې سل دیناره واخلي او له دعوې تېر شي.

یوه ورځ د قریشو مشران د حضرت عمر فاورقؓ د لیدلو لپاره راغلل، صهیب، بلال، عمارؓ او نور کسان لا د مخه حاضر وو چې زیاتره یې آزاد شوي مریان وو. نوبت یې د مخه و، نو حضرت عمر فاروقؓ لومړی آزاد شوي مریان خپل حضور ته ومنل او د قریشو مشران منتظر پاتې شول.

ابوسفیان چې د جهالت په وخت کې د خپلې قبیلې مشر و، دا کار ورته ښه ونه ایسېده.

ویې ویل: سبحان الله! مریانو د خلافت له دربار اجازه وموندله او موږ انتظار باسو. د یو شمېر نور کسانو چې د ابوسفیان همفکره وو، دا کار خوښ نه شو، خو یو شمېر نورو د عدالت راز پېژندونکو وویل: موږ باید له حضرت عمر فاروق رضي الله عنه څخه شکایت ونه کړو، اسلام ټولو ته په یوه آواز بلنه ورکړه، څوک چې د خپلې بدمرغۍ له امله وروسته پاتې شول، نن هم باید وروسته پاتې شي.

د قادسیې له جګړې وروسته چې معاشونه ټاکل کېدل، ټول قبیلوي امتیازات یې له پامه وغورځول او یوازې اسلامي ورتیاوې یې په پام کې ونیولې، د اُسامه بن زید معاش یې د خپل زوی عبدالله تر معاش زیات وټاکه. عبدالله وویل: والله اُسامه په هیڅ جنګ کې تر ما نه دی مخکې شوی. حضرت عمر فاروق رضي الله عنه وویل: مګر هغه پر رسول الله ﷺ تر تا ډېر ګران و.

یو ځل د غنیمت مال راغی. اُم المؤمنین حضرت حفصه(رضی الله عنها) چې د حضرت عمر فاروق رضي الله عنه لور او د رسول الله ﷺ بي بي وه، خپل پلار ته ورغله او ویې ویل: څه چې زما حق وي راېې کړه! حضرت عمر فاروق رضي الله عنه وویل: لورجانې! ته زما په ځانګړي مال کې حق لرې، دا د غنیمت مال دی، آیا ته غواړې چې پلار دې تېری وکړي؟!

حضرت حفصه(رضی الله عنها) حیرانه شوه، له ځایه پاڅېده او لاړه.

د حضرت عمر فاروق رضي الله عنه په دوره کې د خلافت در بار ته د نژدې کېدو معیار یوازې عدالت او ربښتینولي وه. وایي چې یوه ورځ عمر فاروق رضي الله عنه د خپل خلافت په دوره کې د شپې ګرځېده چې د خلکو له احواله ځان خبر کړي. ستړی شو؛ یوه دېوال ته یې ډډه ولګوله، د انګړ دننه د یوې ښځې او نجلۍ خبرې اورېدل کېدې. ښځې نجلۍ ته وویل: لورې په شېدو کې اوبه واچوه.

لور یې وویل: ولې ته د امیرالمؤمنین له حکمه نه یې خبره چې هغه په دې کار بندېز لګولی دی.

مور یې بیا ټینګار وکړ: پاڅېږه او په شېدو کې اوبه ګډې کړه، نه مو خلیفهویني او نه د هغه کوم عسکر.

لور يې وويل: که خليفه مو نهويني، نو الله جل جلاله خو مو ويني، زه دا کار هيڅ کله نشم کولای چې مخامخ دې د هغه خبره ومنم او په پټه دې د هغه د خبرې خلاف کار وکړم.

په همدې سوال ځواب دا نجلۍ عمر فاروق ته ډېره سپېڅلې ښکاره شوه، نو خپل زوی عاصم ته يې په نکاح کړه. له دې سپېڅلې نجلۍ چې کومه لور وزېږېده، ام عاصم يې ونومله.

ام عاصم د خليفه مروان زوی عبدالعزيز په نکاح کړه او عمر بن عبدالعزيز ترې وزېږېد، هغه ځوک چې يو ځل بيا يې د خپل نيکه حضرت عمر فاروق رضي الله عنه د عدالت بېلګه نړۍ ته وړاندې کړه.

د متن لنډيز:

حضرت عمر فاروق رضي الله عنه داسې عادل خليفه و چې د څوارلس سوو کالو په اوږدو کې د هغه په څېر بل عادل خليفه پيدانشو. د هغه په خلافت کې ټول انسانان له خپلو روا حقونو څخه برخمن وو. په هيچا ظلم او تېری نه کېده او دچا حق بل ته نه ورکول کېده. د اسلامي قوانينو په وړاندې ټول سره برابر وو.

موږ هم بايد د رسول الله صلی الله عليه وسلم او دهغه د اصحابو په امرونو او کړنو عمل وکړو. په ټولنه کې عدالت او رښتينولي رامنځ ته کړو او د اسلامي وروروليٰ پر بنسټ د هر چا حق په پام کې ونيسو. دبې عدالتۍ مخه ونيسو او يوه با انصافه او عادله ټولنه جوړه کړو.

فعاليتونه

۱ـ زده کوونکي دې د ښوونکي له لوستلو نه وروسته په وار سره متن ولولي او بيا دې هر يو د حضرت عمر رضي الله عنه د عدالت په اړه خبرې وکړي.

۲ـ زده کوونکي دې په متن کې راغلې پېښې په خپلو کتابچو کې وليکي او بيا دې په

ټولګي کې واوروي.

۳_ زده کوونکي دې د لاندې لغتونو معنا د کتاب په پای کې پیدا او په جملو کې دې استعمال کړي.

رحلت خلیفه عدالت نظام

٤_ زده کوونکي دې د راشدینو خلیفه ګانو نومونه په تاریخي ترتیب پخپلو ځایونو کې ولیکي.

حضرت علي(کرم الله وجههُ)، حضرت عمر فاروق رضي الله عنه، حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه، حضرت عثمان رضي الله عنه.

۱_ .... ۲_ .... ۳_ ....

٤_ ....

٥_ زده کوونکي دې د لاندې لغتونو ضد کلمې پیدا کړي.

امن عدل شتمن مریی

٦_ زده کوونکي دې په متن کې مفرد نارینه نومونه په نښه کړي.

۷_ حضرت عمر فاروق رضي الله عنهم هغه بې وزله شېدې خرڅوونکې نجلۍ ولې خپل زوی عاصم ته په نکاح کړه؟

زده کوونکي دې په یوه ټولنه کې د عدل او انصاف پر ارزښت او اهمیت د کتابچې د نیم مخ په اندازه یو مطلب ولیکي.

پنځم لوست

د ښځو حقونه

زده کوونکي باید په دې پوه شي چې ښځې زموږ د ټولنې یوه برخه ده. د اسلام له نظره او هم د اساسي او مدني قوانینو له مخې باید د ښځو حقونو ته په درنه سترګه وکتل شي.

د ښځو په مقابل کې هر ډول ناوړه سلوک او تاوتریخوالی د اسلامي قوانینو او د ټول بشریت له قوانینو او ارزښتونو سره مخالف ګڼل کیږي.

- تاسې د ښځو د حقونو په اړه څه معلومات لرئ؟
- که په ټولنه کې ښځه نه وای، نو څه به پېښ شوي وای؟

د بشر په حقونو کې د ښځو حقونو ته زیاته پاملرنه شوې ده. د نړیوالو ارزښتونو پربنسټ دولتونه مکلف دي چې د منل شویو اصولو له مخې د ښځې حقونو ته په درنه سترګه وګوري او د ژوند ټول امکانات ورته برابر کړي.

د بشري حقونو د نړیوالو تړونونو له مخې ښځې په ټولنیز او اقتصادي فعال ګډون کې له نارینه وو سره یو شان حقونه لري او په ټولنه کې له ټولو مادي او معنوي امتیازاتو څخه برخمنې کېږي.

ښځو ته د هغوی حقونه ورکول او درناوی کول، د هوسا، مترقي او خوشحاله ټولنې ضمانت کوي، ځکه چې متقابل احترام او غوره چلند د نارینه او ښځې تر منځ مینه او محبت را منځته کوي او د نېکمرغه ژوند لپاره لار هواروي.

د مدني قوانینو له مخې د ښځو د حقونو منل، هغوی ته دا امکان برابروي چې د هېواد په سیاسي چارو کې ګډون وکړي. آن تر دې چې د خپل هېواد مشران په خپله خوښه وټاکي.

ښځو ته د هغوی دحقونو د ورکولو په لړ کې دا هم باید ومنل شي چې هغوی دخپلو حقونو دلاس ته راوړلو لپاره دولتي ادارو ته لار ولري او هم د ضرورت له مخې وکړای شي چې وکیل ونیسي.

خدای پاک فرمایي چې (ښځې ستاسې لباس او تاسو د هغوی لباس یاست)، د لوی خدای ﷻ له دې وینا څخه څرګندیږي چې ښځه او نارینه یو د بل لپاره د جامو حیثیت لري. څرنګه چې جامې د انسان بدن پټوي او حیا یې خوندي ساتي، همداشان نارینه د ښځې او ښځه د نارینه لپاره د عیبونو د پټولو، نیمګړتیاوو کې یو له بل سره مرسته کوونکي دي، نو ویلای شو چې یو د بل لپاره لازم او ملزوم دي.

زده کړه او تعلیم هم د ښځو اسلامي او مدني منل شوی حق دی چې باید په پام کې ونیول شي.

له همدې امله د ښځو حقونه منل او هغوی ته د درنښت په سترګه کتل، د ټولنې د هر غړي ملي، اسلامي او بشري دنده ده.

تجربو دا ثابته کړې ده چې له ښځو سره ښه چلند او نېک خوی، هغوی دې ته اړباسي چې له نارينه وو سره په کړو وړو کې له ښه چلند نه کار واخلي.

له ښځو سره ناوړه سلوک د اسلام له نظره مردود او غندل شوی دی.

ښځه هغه موجود دی چې د ژوندانه په ټولو برخو کې له نارينه و سره اوږه پر اوږه برخه لري. ښځه مور ده او مور د ټولنيزو چارو په ټولو اړخونو کې شريکه ده. زموږ د هېواد يو زيات شمېر ښځې پر نورو برخو سربېره د ادب په برخه کې همستره ونډه لري. شعري ټولګې، ادبي نثرونه، ناولونه، ډرامې، کيسې او نورې راز، راز ليکنې يې ټولنې ته وړاندې کړې دي چې د ټولنې په سمون، اصلاح او رغاونه کې پوره اغېز لري.

د دې تر څنګه ښځينه ليکوالو او شاعرانو په خپلو اثارو کې د ښځو د حقونو غږ هم پورته کړی دی او د ښځو د ژوندانه ناخوالې يې په خپلو شعرونو او نثرونو کې انځور کړې دي چې په دې توګه يې د ښځو د ذهنونو په روښانتيا کې خپله دنده سرته رسولې ده. دلته د يوې ليکوالې مېرمن ((عظمت)) د نثر يوه بېلګه را اخلو چې پورتنی موضوع ته يې پکې انعکاس ورکړی دی.

ته لرم يې!

زه ښځه يم ته نارينه يې ... ليکن خبر يې چې ته څنګه نارينه شوې!؟

که ته فکر وکړې، نو يوه زمانه وه، داسې زمانه چې ته هيڅ هم نه وې ... هو ... ته هيڅ نه وې بالکل په نشت حساب وې.

ما تا له د خپل زړه غوښې او د ځيګر وينه درکړه. لوی انسان مې کړې، انسان مې درنه جوړ کړ. ليکن نن چې ته نارينه شوې، ستا په مټو کې زور پيدا شو، ته له مانه زما حق شوکوې. زما مړی خپه کوې او ما خورې، ولې!؟

صرف په دې وجه چې زه ښځه يم!؟ کمزورې يم!؟ او د خپلو مټو زور مې د زړه د غوښې او د ځيګر د وينې په شکل ستا مټو ته درکړی دی!؟ آيا دا نر توب دی!؟ ... دا انصاف دی!؟ ... دا انسانيت دی!؟ ... نه دا نرتوب دی، نه انصاف دی، نه انسانيت دی.

دا د لرم فطرت دی، لیکن ته لرم نه یې، انسان یې او زه ستا مور یم نو د دې لپاره ته د خپل انسانیت ثبوت ورکړه او خپله مور مه خوره.

ښځه په ټولنه کې داسې موجود دی چې له وجود پرته یې د ژوند دوام او بقا امکان نه لري، نو په کار ده چې د اسلامي لارښوونو او مدني قوانینو په رڼا کې د هغوی حقونو ته په درنه سترګه وکتل شي.

د متن لنډیز:

تاسو په پورتني لوست کې ولوستل چې ښځې د اسلامي او مدني قوانینو له مخې دکورنۍ او هېواد په برخلیك کې مهمه ونډه لري. ښځه او نارینه یو له بل پرته نیمګړي دي. ښځې د ټولنې نیمايي برخه جوړوي او په ټولنیزو او اقتصادي چارو کې له نارینه وو سره برابره ونډه لري. د ملي، اسلامي او بشري قوانینو او ارزښتونو له مخې د ښځو حقوقو ته ډېره پاملرنه لا زمه ده.

۱ـ زده کوونکي دې پورتنی لوست په وار سره د کتاب له مخې ولولي او نور زده کوونکي دې ورته غوږ ونیسي.

۲ـ لاندې جملې بشپړې کړئ.

ښځې ستاسو .... او تاسې د هغوی .... یاست.

ښځه د ټولنې .... برخه جوړوي، جنت د .... تر پښو لاندې دی.

۳ـ زده کوونکي دې له متن څخه د ښځو حقونه په نښه کړي او ودې شمېري.

٤ـ زده کوونکي دې د متن سخت لغات په وار سره پر تخته ولیکي او نور زده کوونکي دې د هر لغت د معنا په اړه خبرې وکړي.

٥ـ زده کوونکي دې په متن کې مؤنث نومونه په نښه کړي او د (ی) ګانو سمه بڼه دې هم په پام کې ولري او په خپلو کتابچو کې دې ولیکي .

٦ـ زده کوونکي دې د مېرمن ((عظمت)) د نثر بېلګه په لوړ غږ ولولي او بیا دې مفهوم په خپلو خبرو کې ووايي.

د ښځو د حقونو په اړه په کور کې یو لنډ مطلب ولیکئ او بله ورځ یې په ټولګي کې واوروئ.

عادل قاضي

یوه ورځ یو سړی قاضي ته راغی او له خپل ملګري څخه یې ورته سر وټکاوه.

خپله دعوه یې ورته په زور او زېر او ډېر مهارت وویله، نو قاضي وویل:

ته په حقه یې.

بله ورځ د هغه سړي ملګری راغی هغه هم قاضي ته خپله دعوه په ډېر مهارت بیان کړه، قاضي وویل:

ته په حقه یې.

د قاضي ښځې چې دا دواړه قضاوتونه واورېدل، نو و یې ویل:

سړیه! دا څه قضاوت دی چې ته یې کوی، دا دواړه کسه په حقه کېدای شي! ؟

قاضي وویل:

بلې سمه ده، ته هم په حقه یې.

ملي يووالی

ملت د یوه بڼ مثال لري. په بڼ کې ډېرې او بېلا بېلې ونې وي، هره ونه جلا ګل او جلا مېوه نیسي او هره مېوه جلا ګټې او ځانګړی خوند لري.

لکه بڼ چې له یوې ویالې اوبه کېږي، یو ملت هم دیوه حکومت له خوا اداره کېږي.

د یوه هېواد د مېشتو قومونو مجموعې ته ملت ویل کېږي. یو ملت هغه وخت د هوسا او سوکاله ژوند خاوند کېدای شي چې متحد او یو موټی وي.

د ملي یووالي په اړه په دې لوست کې د ګل پاچا الفت یو شعر تاسو لولئ. په دغه شعر کې ملت داسې یو باغ ګڼل شوی چې بېلا بېلې ونې یې د ښایست او رنګینۍ بېلګې دي.

- ملي یووالی څه ته وایي او څه ګټې لري؟
- که په یوه ملت کې یو والی نه وي، زیانونه یې څه دي؟

یوه باغ کې وې ولاړې ډېرې ونې
هره یوه یې لایق وه د ستاینې
د دوی نیلې یو له بله وې تړلې
غوړ په غوړ یوه چمن کې اوسېدلې
دغه واړه د یوه دهقان د لاس وې
لکه ګوتې د یوه لاس ټینګ و پاس وې
هر یوې بیله مېوه او بېل یې نوم و
رنګ او خوند کې یې توپیر ښکاره معلوم و
مګر دوی لکه د یو ګلشن ګلونه
یو له بله نژدې کړې وو لاسونه
خوا په خوا غاړه په غاړه خوله په خوله وې
له یوې خاورې پیدا د یوه کاله وې
د دې ټولو یو خزان او یو بهار و
ښه او بد یې وو شریک یو یې واکدار و
په حقوقو کې یې هیڅ نه و توپیر
باغبان و په هرې ونې ډېر زهیر
له یوې ویالې اوبه ورته راتللې
په یوه هوا کې ټولې لویېدلې
یو له بله یې هر حال کې شرکت و
په تمـــامه معنا یو صحیح ملت و

اروانښاد ګل پاچا الفت

د شاعر لنډه پېژندنه:

پورتني شعر چې د ملي يووالي يوه ښه بېلګه او ښه انځور يې وړاندې کړی دی، د ګل پاچا الفت دی. الفت د معاصرو اديبانو، ليکوالو او شاعرانو په ډله کې د يوه ځانګړي مقام څښتن دی. ډېر کتابونه يې په نثر کې ليکلي دي. شعري کليات يې په افغاني ټولنه کې ډېر مشهور دي. شعرونه يې تل ژوندي ښه لري. له هر وخت او حالاتو سره سمه شاعري ده. نثرونه يې ډېر ښه او زور مفهومونه او پيغامونه لري. د الفت نثرونه د ټولو خوښېږي.

د متن لنډيز:

د ملت ټول وګړي د اساسي قانون په وړاندې برابر دي. يعنې توکم، ژبه، رنګ او مذهب يې په پام کې نه نيول کېږي.

ټول د اساسي قانون له ښېګڼو برخمن وي. که يو هېواد يو کور وبولو، نو وګړو ته يې ملت ويلای شو. ژوندي ملتونه خپل ملي ارزښتونه لکه ملي دودونه او روايات، ملي ادب او ملي ژبه، ملي ذوقونه، ملي اخلاق، ملي موسيقي او نور په ډېره ښه توګه ساتي. يو مهذب ملت له نورو ملتونو څخه علم، فن او صنعت اخلي، خو خپلې ملي ځانګړنې ساتي.

د افغانستان قومونه په ګډه افغان واحد ملت جوړوي. هر څوک چې د افغانستان تابعيت ولري، افغان بلل کېږي، يعنې د افغان کلمه د افغانستان هر وګړي ته ويل کېږي.

افغان واحد ملت له بېلا بېلو قومونو څخه جوړ دی. په افغانستان کې مېشت قومونه ټول يو له بله سره ورونه دي. په خپلو منځو کې ښې اړيکې لري. د افغانستان د ډېرو ولايتونو په بېلابېلو سيمو او بېلابېلو کلو کې د افغان واحد ملت بېلا بېل توکمونه اوسېږي او په ډېرې خوشحالۍ ګډ ژوند سره کوي.

په ځانګړې توګه د ګل پاچا الفت شعر هم د ملي يووالي مفهوم څرګندوي. شاعر ملي يووالی له يوه باغ سره تشبه کړی، لکه څنګه چې په باغ کې مختلفې ونې وي او

بېلا بېل رنګونه او مېوې لري، خو بیا هم له یوې ویالې څخه اوبه کېږي او یو له بل سره پیوند لري، همداسې په یو هېواد کې هم بېلا بېل قومونه ژوند کوي، خو د یو واحد ملت په نامه یادېږي. د دوی ګټه او تاوان، غم او خوشحالي او وياړونه سره شریک وي، یو له بله هیڅکله نه شي بېلېدای.

فعالیتونه

۱ــ زده کوونکي دې له ښوونکي وروسته په خپل وار سره شعر ولولي.

۲ــ زده کوونکي دې د شعر مفهوم په کتابچو کې ولیکي او په وار سره دې په ټولګي کې ولولي.

۳ــ زده کوونکي دې په شعر کې ارتباطي کلمې پیدا او په خپلو کتابچو کې ولیکي لکه: ونه ــ پاڼه...

٤ــ ښوونکی دې زده کوونکي په دوو ډلو ووېشي، هره ډله دې د شعر یو یو بیت ووايي او بله ډله دې هغه معنا کړي.

٥ــ زده کوونکي دې د ملي یووالي په مفهوم لنډې خبرې وکړي.

٦ــ زده کوونکي دې د لاندې کلمو د جمع شکل ولیکي:

۱ــ چمن ۲ــ توپیر ۳ــ واکدار ٤ــ ملت

۷ــ زده کوونکي دې لاندې لغتونه معنا او په جملو کې استعمال کړي:

نیلې، زهیر، توکم، مذهب

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د ملي یووالي په اړه یوه لنډه لیکنه وکړي او هغه دې سبا ته په ټولګي کې واوروي.

اووم لوست

د ماینونو او ناچاودو توکو د ښنو پېژندنه

زموږ ګران هېواد افغانستان د تېرو جګړو په کلونو کې د تباهیو او ویجاړیو ډګر و. د دغو جنګونو ښکلا بېلو خواوو د خپلو مخالفینو د له منځه وړلو او مخنیوي لپاره تل ماینونه ښخول. د کلونو په اوږدو کې پر دغو ښخو شوو ماینونو بوټي راشنه شوي، باد و باران پرې شګې او خاورې اړولي دي. په دې ډول دغه خطرناك او وژونکي څیزونه د انسان له سترګو پټ دي، خو خطر یې زیات دی، انسان او حیوان ټپي کولای او وژلای شي.

د دې لپاره چې د دغه وژونکي څیز له خطره ځان او خپله ټولنه وژغورو، باید د ماینونو نښې وپېژنو او نورو ته یې هم ور وښیو.

- تاسو ماین پېژنئ؟
- تاسې د ماین په اړه څه معلومات لرئ؟
- ماین لرونکي سیمې او له ماین څخه پاکې شوې سیمې په کومو رنګونو نښه کېږي؟

ماینونه او ناچاودي توکي په هرځای کې پیدا کېدای شي. ډېره سخته او ناشونې ده چې ماینونه په سترګو ولیدل شي.

که چېرې تاسو په یوه داسې سیمه کې ژوند کوئ چې ماین پکې وي او یا د ماینونو په سیمه کې تګ راتګ کوئ، نو باید تل مو د ماینونو د علامو او د خطر نښو ته پام وي.

درې ډوله علامې د بېلا بېلو سیمو لپاره موجودې دي :

۱ـ رسمي علامې یا نښې:

هغه علامې دي چې د ماین پاکی د دفتر له خوا ایښودل شوې دي او درې رنګونه لري:

- سرې رنګ شوې ډبرې د ماینونو د خطر نښه ده.
- ابي رنګ شوې ډبرې د ناچاودو توکو د خطر نښه ده.
- سپینې رنګ شوې ډبرې د پاکې سیمې نښه ده.

یادې شوې نښې کېدای شي چې پر دېوالونو، د جګړې په لومړۍ کرښه، د سړک ترڅنګ، ړنګو شویو ودانیو او نورو سیمو کې وکارول شي.

په ځینو سیمو کې ځینې سیمتي ستنې لیدل کېږي چې یوه خوا یې سره او بله خوا یې سپینه رنګ شوې وي. سره خوا د خطر او سپین اړخ یې د پاکې سیمې نښه ده.

۲ـ نارسمي یا سیمه ییزې علامې یا نښې:

هغه علامې دي چې د خلکو له خوا ایښودل شوې دي، لکه:

- د ډبرو او خاورو کوټ یا ځلی.
- هغه نښه چې له لرګي او یا تیږې څخه جوړه شوې او د خطرناکې ساحې پر لور د اشارې په شکل ایښودل شوې وي.
- لرګي، د ونې ښاخونه او نور شیان چې سړک یې بند کړی وي.
- هغه ډبرې چې د سړک او لارې پر غاړه ایښودل شوې وي.
- د چلیپا نښه چې له لرګیو یا نورو شیانو څخه جوړه شوې وي او داسې نور.

۳_ د ماینونو او ناچاودو توکو د موجودیت احتمالي سیمې:

- هغه سیمې چې مخکې د جګړې سیمې وې.
- د خارویو خرمن او یا هدېرې.
- نظامي مورچې او خار ځایونه.
- وچ بوټي او هغه ځمکې چې بڼې یې بدلون موندلی وي.
- د وسلو او کارتوسو صندوقونه، کارتوس اود پوځي وسایلو خراب شوي پاتې شوني (بقایا).
- د سیمونو ټوټې او اغزي لرونکي سیمونه.
- هغه لارې او سړکونه چې کار ترې نه اخیستل کېږي.

د لوست اصلي پيغام:

سرې رنګ شوې ډبرې د ماین د خطر، ابي رنګ شوې ډبرې د ناچاودو توکو د خطر او سپینې رنګ شوې ډبرې د پاکې سیمې نښې دي.

زده کوونکي دې دغه نښې په پام کې ولري او د کور نور کسان او همزولي دې هم په دغو خطرونو پوه کړي.

۱_ زده کوونکي دې متن په وار سره ولولي او د ماینونو په اړه دې د درس مفهوم په لنډه توګه ووایي.

۲_ زده کوونکي دې د لاندې رنګونو په اړه یوه یوه کرښه ولیکي چې دغه رنګونه د څه لپاره دي:

۱_ سور ۲_ سپین ۳_ ابي

۳ـ د ماینونو او ناچاودو توکو احتمالي سیمې په ګوته کړئ.

۱ـ ....

۲ـ ....

۳ـ ....

٤ـ زده کوونکي دې په وار سره د ماینونو په اړه د خپلې سیمې معلومات او پېښې وړاندې کړي.

۵ـ زده کوونکي دې د لاندې جملو تش ځایونه په مناسبو کلمو په پنسل ډک کړي:

- سرې رنګ شوې ډبرې چې د .... د خطر نښه ده.
- ابي رنګ شوي ډبرې چې د .... د خطر نښه ده.
- سپینې رنګ شوې ډبرې د .... نښه ده.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د ماینونو د پېښو په اړه له خپلې سیمې څخه د کیسې په ډول څو کرښې ولیکي، یعنې که د ماین د چاودلو په اړه یې کومه کیسه اورېدلې وي، یا یې په خپلو سترګو لیدلې وي، په لنډه توګه دې ولیکي.

اتم لوست

د امیر شېر علي خان واکمني او د پښتو ژبې وده

امیر شېرعلي خان د افغانستان په معاصر تاریخ کې یو مشهور واکمن دی. د امیردوست محمد خان زوی دی او دوه ځله یې پاچاهي کړې ده.

امیر شېر علي خان علم پالونکی او ترقي خوښوونکی پاچا و. د افغانستان په معاصر تاریخ کې لومړنی پاچا دی چې د پښتو ژبې د علمي او عملي پرمختګ لپاره یې کار کړی دی.

پښتو یې په پاچاهي دربار کې روزلې ده. د ده په دوره کې پښتو کتابونه چاپ شوي او د دې ژبې د ودې او پراختیا لپاره هلې ځلې شوي دي.

- د امیر شېر علي خان د واکمنۍ په وخت کې کوم پرمختګونه وشول؟
- امیر شېرعلي خان پښتو ژبې ته کوم خدمتونه کړي دي؟

د امیر دوست محمد خان تر مړینې وروسته چې د هغه زوی امیر شېرعلي خان واکمن شو، په هېواد کې د واک پر سر شخړې روانې وې. امیر شېرعلي خان له دغو ستونزو سره سره په خپله دوره کې د هېواد د ترقۍ او علمي سطحې د لوړولو لپاره هڅې کړې دي.

د امیر شېرعلي خان د واکمنۍ په وخت کې لومړی ځل له هند څخه د چاپ لیتوګرافي (ډبرین) ماشینونه راوړل شول. په دې ماشینونو یې کتابونه، جریدې، نور مطبوعات او دولتي پاڼې چاپولې. په کابل کې د امیر شېرعلي خان په وخت کې دوه مطبعې جوړې شوې، یوه یې د شمس النهار او بله د مصطفاوي په نامه یادېده.

د امیر شېر علي خان په وخت کې د شمس النهار جریدې خپرېدل پیل شول. د شته معلوماتو له مخې دا په معاصر افغانستان کې لومړنۍ جریده وه. دې جریدې د نوي فکري غورځنګ د ودې لپاره مطالب خپرول. دغه نوی فکري غورځنګ د سید جمال الدین افغان او سید نورمحمد شاه له خوا رامنځته شوی و.

امیر شیر علي خان د پښتو ژبې ودې ته ځانګړې پاملرنه درلوده. د ده په وخت کې ځینې عسکري کتابونه له انګرېزي څخه پښتو ته وژباړل شول، لکه : پلی (پیاده) یو عسکري کتاب دی چې موضوع یې د عسکرو تمرین او قواعد دي. دغه کتاب قاضي عبدالقادر پېښوري پښتو ته ژباړلی دی او په ۱۸۷۲ مېلادي کال د کابل په بالا حصار کې چاپ شوی دی.

د عسکري قواعدو یو بل کتاب له انګرېزي ماخذونو څخه محمد ابراهیم خان ژباړلی دی. د دې کتاب یوه نسخه د امیر حبیب الله خان په مهر د اطلاعاتو او کلتور وزرات د خطي نسخو په کتابتون کې خوندي وه.

د امیر شېرعلي خان په وخت کې ځینې دیني، مذهبي او تعلیمي کتابونه هم لیکل شوي دي، لکه: د فیض محمد اخونزاده ((روضة‌المجاهدین)) او د دوست محمد خټک ((تفسیر بدرمنیر او بحر العلوم)).

فیض محمد اخونزاده د روضة‌المجاهدین په پای کې د امیر شېرعلي خان ستاینه په دې ډول کړې ده:

په جهان کې دېر ساعي يم
د تمام اسلام داعي يم
نور چا کړي کتابونه
په جهان کې تصنيفونه
ما کړ دا بحث بيان
په پاړسو پښتو عيان
دا امير د دين مجلي
مسمی په شېر علي

دوست محمد خټک د همدغه وخت يو بل ليکوال او شاعر دی. د نوموړي د نسب لړۍ د خوشحال خان بابا تر کورنۍ رسېږي. دوست محمد خټک د ((تفسير بدرمنير او بحرالعلوم)) په نامه کتابونه په همدغه وخت کې ليکلي دي. دوست محمد خټک د بحرالعلوم کتاب د امير شېر علي خان په نامه داسې پای ته رسولی دی:

د امير د شاهی زور دی
عالم ده وته نسکور دی
په کابل کې جانشين دی
حکمرانه يې نګين دی
کندهار او هرات دينه
چې د ده حکمونه وړينه
پسې بلخ دی برادره
تر خيبره بهره وره
له امير دوست محمد خانه
دی خلف دی قدر دانه

نورمحمد نوري ((کندهاری)) هم د امیر شېرعلي خان د وخت یو ښه لیکوال دی. نوموړی په سندهي، عربي، انګلیسي، پارسي او اردو ژبو ښه پوهېده. نورمحمد نوري د ((تحفة الامیر)) په نامه کتاب په ۱۲۸۲ هـ . ق . کال کې بشپړ کړی، دا د پښتو ژبې ګرامر دی چې په پارسي ژبه لیکل شوی دی. ((ګلشن امارت)) د نوري یو بل تاریخي کتاب دی چې په ۱۲۸۷ هـ . ق . کال کې په پارسي لیکل شوی دی او په ۱۳۳۵ هـ . ش . کال کې په کابل کې چاپ شوی دی. نوري ((د افغانستان تاریخ)) په نامه یو بل کتاب هم لیکلی دی.

امیر شېرعلي خان امر کړی و چې ټول عسکري تمرینونه باید په پښتو وي. د دې امیر په وخت کې به تعلیماتنامې، لیکونه او فرمانونه هم ټول په پښتو لیکل کېدل.

امیر شېر علي خان په خپل وخت کې ټول عسکري القاب، بولۍ (قوماندې) او عناوین په پښتو کړل، لکه:

رتبه	پښتو لقب
سپه سالار	ټول مشر
نایب سالار	سر غټ مشر
جرنیل	غټ مشر
برګډ	پنځر (پنځه زر) مشر
صوبه دار	بلوک مشر
کرنیل	زرمشر
کپتان	سل مشر
حواله دار	لس مشر

د ملکي مامورینو القاب داسې پښتو شوي دي.

رتبه	پښتو القاب
صدراعظم	لوی مختار
خارجه وزیر	لوی معین د باندې
حشمت الملک	لوی معین د غرو
مستوفي	لوی ملک
دبیرالملک	لوی کښلي

د متن لنډیز:

امیر شېر علي خان یو علم پالونکی او ترقي خوښوونکی پاچا و. ده له هند څخه د چاپ دبرین ماشینونه راوړل او د کتابونو، جریدو او دولتي پاڼو په خپرولو یې پیل وکړ. په کابل کې یې دوه مطبعې جوړې کړې چې یوه یې د شمس النهار او بله یې د مصطفاوي په نامه یادېده. امیر شېر علي خان په خپل وخت کې ټول عسکري القاب او بولي (قوماندې) په پښتو کړې.

امیر شېرعلي خان د پښتو ژبې له ودې او پرمختګ سره ځانګړې مینه لرله.

۱_ زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه ووایي.

- د امیر شېرعلي خان په وخت کې په کابل کې کومې مطبعې جوړې شوې؟ نومونه یې واخلئ.
- د امیر شېرعلي خان په وخت کې پلې کېدونکې نوی فکري غورځنګ د چا له خوا رامنځته شوی و؟

◆ د امیر شېرعلي خان په وخت کې کوم دیني او مذهبي کتابونه د چا له خوا ولیکل شول؟

۲ـ زده کوونکي دې هر یو په وار سره متن په لوړ آواز ولولي او نور دې ورته غوږ ونیسي.

۳ـ د لاندې جملو تش ځایونه په مناسبو کلمو په پنسل ډک کړئ:

په کابل کې د امیر شېرعلي خان په وخت کې دوه مطبعې جوړې شوې، یوه د ....او بله د .... په نامه یادېده.

امیر شېرعلي خان په خپل وخت کې ټول عسکري .... پښتو کړل.

٤ـ زده کوونکي دې په دوو گروپونو ووېشل شي، د هر گروپ استازی دې په وار سره د درس مفهوم ووایي او نور دې ترې پوښتنې وکړي.

٥ـ زده کوونکي دې مفرد ، مؤنث او جمع مؤنث نومونه له متن څخه راوباسي او په ټولگي کې دې ولولي.

٦ـ د امیر شېرعلي خان په وخت کې دغه لاندې کتابونه لیکل شوي، زده کوونکي دې د هر کتاب مخ ته د هغه د لیکوال نوم ولیکي:

۱ـ روضة المجاهدین

۲ـ تفسیر بدر منیر

۳ـ بحر العلوم

زده کوونکي دې د خپلو معلوماتو له مخې په څو کرښو کې د امیر شېر علي خان تر دورې راوروسته د پښتو د ودې په اړه لس لس کرښې ولیکي.

نورستان

د لوی ننگرهار نوم به مو له خپلو مشرانو اورېدلی وي. لوی ننگرهار د افغانستان په ختیځ کې پروت دی. یو وخت د مشرقي د اعلی حکومت په نامه یادېده.

په لوی ننگرهار کې په خپله اوسنی ننگرهار، کونړ، لغمان او اوسنی نورستان ټول شامل وو.

بیا وروسته لغمان او کونړ د جلا ولایتونو په توگه ومنل شول، خو د نورستان ډېره برخه لا تر وروستیو پورې په کونړ او څه یې په لغمان پورې تړلې وه چې بیا د یو مستقل ولایت په توگه ومنل شو.

راځئ چې د خپل هېواد دغه غرنۍ ښېرازه او سمسوره سیمه او وگړي لږ وپېژنو.

- تاسې د هېواد د ختیځو ولایتونو په اړه څه معلومات لرئ؟
- د نورستان کومې ځانگړنې تر ټولو زیاتې په زړه پورې دي؟

افغانستان ۳٤ ولایتونه لري، یو یې نورستان دی چې په دې وروستیو کې د ولایت په توګه منل شوی دی. د نورستان زیاتره برخې، لکه: کامدېش، برګمټال، وایګل دره، واما او پارون پخوا په کونړ ولایت پورې او یو څه برخې یې په لغمان ولایت پورې تړلې وې.

نورستان په عمومي ډول په درېو برخو وېشل کېږي: ختیځ نورستان چې کامدېش او برګمټال پکې راځي. مرکزي نورستان چې وایګل دره، واما، پارون او کانتیوا پکې راځي او غربي نورستان چې دواب، نورګرام او منډول ولسوالۍ په کې شاملې دي.

د نورستان پخوانی نوم کافرستان و او د امیر عبدالرحمان خان تر واکمنۍ پورې یې وګړو ځانګړی دین درلود. د دغه دین پیروان لاتر اوسه د چترال په یوه سیمه کې پاتې دي چې کلش یې بولي.

نورستان ډېر سمسور غرنی ولایت دی. زیاتره غرونه یې په طبیعي ځنګلونو پټ دي، هوا یې په اوړي کې ډېره معتدله او په ژمي کې سړه ده. نښتر، سروه، کاچل، سرپ څېړۍ، غوړه څېړۍ، ښوون، چنارنګی، وړښتې (غرنی بادام) انار او نورې یې هغه غرنۍ ونې دي چې په خپله راشنې کېږي.

غوز، توت، مرخنۍ، منه، خوبانۍ (زردالو) ناک، انځر، شفتالو او نورې یې هغه ونې دي چې کښېنول کېږي. همدغو ونو بوټو او ځنګلونو نورستان ته ډېره ښکلا ښېلې ده. نورستان ډېر خوړونه، چینې او سیندونه هم لري. لنډی سیند، د پېچ سیند او د الینګار سیند د نورستان له غرونو څخه سرچینه اخلي. دغه غرونه د ختیځ هندوکش د غرونو لړۍ ده.

همدغو ځنګلونو، ونو، بوټو او خوړونو د څارویو د روزنې لپاره ښه او مناسب څړ ځایونه رامنځته کړي دي، ځکه خو نورستان د څارویو په روزنه کې ځانګړی شهرت لري. غواوې، غوایان، ګډان، مېږې، سېرلي او وزې یې مشهور څاروي دي.

د نورستان ولایت زیاتره برخه غرونو نیولې ده. د کرکیلې وړ ځمکې یې بېخې لږې دي.

جوار، غنم، اوربشې، بړدن، لوبیا او کچالو یې مهم حاصلات دي.

د یادونې وړ ده چې په نورستان کې په دودیز ډول د کرکیلې چارې د ښځو او د ځارویو د روزنې چارې د نارینه وو پر غاړه دي.

د نورستان ولایت مرکز پارون دی. نورستان د هندوکش د غرونو په لړۍ کې پروت دی، همدا لامل دی چې له یوې درې بلې درې ته تګ راتګ زیاتره باید پلی وي او د ژمي په موسم کې ناشونی وي. دا طبیعي خنډونه د دې لامل شوي چې د نورستانیانو ترمنځ اړیکي لږې کړي او ورو ورو په نورستاني ژبه کې لهجې رامنځته کړي او د وخت په تېرېدو په جلا ژبو واوړي.

نورستانیان یو اریایي ټبر دی چې تر اوسه یې د لرغوني آریایي ژوندانه ډېر څه ساتلي دي. نورستانیان ځانګړي دودونه لري. عام لباس یې پرتوګ، کمیس او پکول دی. ګډین، ګنډۍ، ډیګره او پایتاوې یې ځانګړی لباس دی.

د نورستان کلي زیاتره دهسکو غرونو په لمنو کې جوړ شوي دي. د غوزانو، مرخېو، انګورو او توتانو بڼونه او بهاند خوړونه یې د کلو ښکلا لا زیاتوي. له غوزانو پرته د نورستان نورې مېوې د خرڅلاو بازار ته نه وړاندې کېږي.

څرګندونې

۱ـ ګډ ین: پېړ وړین پرتوګ دی چې تر زنګانه پورې وي او نارینه یې د پرتوګ له پاسه اغوندي.

۲ـ ګنډۍ: د کورتۍ په څېر، خو ساده وي جېبونه نه لري او له وړیو پرته نور څه پکې نه وي کارول شوي.

۳ـ ډېګره: ګنډۍ او ډېګره دومره توپیر لري چې ګنډۍ ساده وي او د ډېګرې د لستوڼو چاپېره او ګرېوان رنګه او ګلدار وي. تر ګنډۍ یو څه لنډه هم وي.

٤ـ پایتاوې: یوه پېړه اوږده او پلنه وړینه پټۍ وي چې په ونو بوټو او غرونو کې یې د پنډیو د ژغورنې او د ستړیا د مخنیوي لپاره تر پنډیو تاووي.

د متن لنډيز:

نورستانيان يو آريايي توکم دی. ډېرې لرغونې آريايي ځانګړنې يې لا تر اوسه ساتلې دي. د کونړ، چترال، بدخشان او لغمان په منځ کې د هندوکش د غرونو په ختيځو لړيو کې اوسېږي. د اميرعبدالرحمان خان د واکمنۍ پر مهال يې د اسلام سپېڅلی دين منلی دی. د خلکو کسب يې زياتره د څارويو روزنه او کرکيله ده.

۱ـ زده کوونکي دې متن په لوړ غږ ولولي او نور دې ورته غوږ ونيسي.

۲ـ زده کوونکي دې د متن لنډ مفهوم په خپلو خبرو کې ووايي، که ځواب نيمګړی وي، بل زده کوونکی دې هغه بشپړ کړي.

۳ـ زده کوونکي دې له متن څخه د ونو او مېوو نومونه په خپله کتابچه کې وليکي او بيادې هغه په ټولګي کې واوروي.

٤ـ زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته لنډ لنډ ځوابونه ووايي:

- په نورستان کې د کار وېش څه ډول دی؟
- په نورستان کې کومې غلې دانې کېږي؟ نومونه يې واخلئ.
- په متن کې موکومه برخه خوښه ده او ولې؟ خپل نظر څرګند کړئ.

۵ـ د نورستان مرکز په نښه کړئ او له سم ځواب نه په پنسل کرښه چاپېره کړئ :

الف ـ وايګل ب ـ برګمټال ج ـ کامدېش د ـ پارون

٦ـ په خپلو کتابچو کې لاندې مفرد نومونه په جمع او جمع نومونه په مفرد واړوئ.

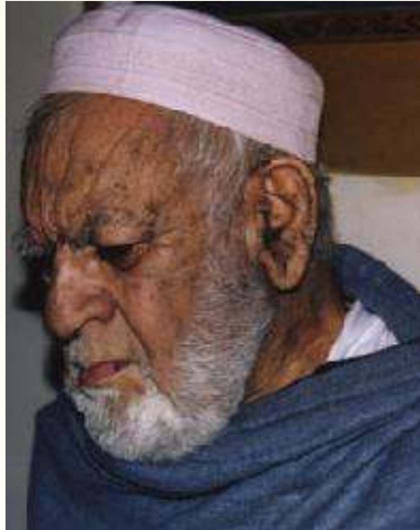
مفرد نوم	جمع نوم
۱_ غوز................	۱_ ولایتونه ....
۲_ مڼه................	۲_ ځنګلونه ....
۳_ توت	۳_ کچالو ....
٤_ سیند	٤_ خنډونه ....
٥_ لمنه	٥_ ځمکې ....

کورنۍ دنده

د نورستان د خلکو د دودونو په اړه له خپلو مشرانو څخه معلومات تر لاسه کړئ او په یو مخ کې یې ولیکئ.

پوهاند رښتین ادبي څېره

زموږ د ادبیاتو په معاصر تاریخ کې ځینې داسې نومیالی څېرې شته چې د پښتو ژبې د معاصر ادب پنځه ستوري يې بولي.

دغه پنځه ستوري: پوهاند عبدالحی حبیبي، قیام الدین خادم، استادګل پاچا الفت، عبدالرؤف بېنوا او پوهاند صدیق الله رښتین دي چې د معاصر ادب بنسټونه يې ایښي او په ژبه او ادب کې ځانګړی مقام لري. په دې درس کې به د پوهاند صدیق الله رښتین په اړه معلومات ولولئ.

۱ـ د پښتو ادب د معاصرې دورې د دغو پنځو ستورو په اړه څومره معلومات لرئ؟

۲ـ پوهاند صدیق الله رښتین د پښتو ژبې او ادب په کومو برخو کې کتابونو لیکلي دي؟

پوهاند صدیق الله رښتین د افغانستان د معاصرو لیکوالو په ډله کې نومیالی لیکوال او ادیب دی. صدیق الله رښتین د مولوي تاج محمد زوی دی او په ۱۲۹۸ هـ . ش. کال د مومندو د ((سره کمر)) په یوه علمي کورنۍ کې زیږېدلی دی. لومړۍ زده کړې یې په خپله کورنۍ کې کړې دي. نورې زده کړې یې د ننګرهار د هډې (نجم المدارس) په مدرسه او د کابل په عربي دارالعلوم کې سرته رسولې دي.

پوهاند رښتین په ۱۳۱۸ هـ . ش. کې د پښتو ټولنې په غړیتوب منل شوی دی. دا یې د رسمي دندې پیل دی او بیا یې بېلا بېلې دندې ترسره کړې دي. په پښتو ټولنه کې د قواعدو د څانګې مدیر، د پښتو ټولنې مرستیال، د پښتو ټولنې لوی مدیر او بیا رئیس و. په ۱۳۳۵ هـ . ش. کال کې د پوهنې وزارت مشاور او د ادبیاتو پوهنځي استاد مقرر شو.

پوهاند رښتین پر پښتو سربېره په دري، عربي او اردو ژبو هم ښه پوهېده. په دغو ژبو یې یو شمېر مقالې لیکلي او خپرې کړې دي. هغه په بېلا بېلو علمي موضاعاتو لکه: ګرامر، د ادبیاتو تاریخ، هنري نثر او نورو کې په لس ګونو کتابونه لیکلي دي چې ځینې یې دا دي:

د پښتو ادب تاریخ، پښتو ادبیات (رساله)، پښتانه شعراء دویم ټوک، د پښتو نثر هنداره، د پښتو ادب درې مشهورې کورنۍ، پښتو ګرامر په دري ژبه، پښتو اشتقاقونه او ترکیبونه، پښتو ژبښودنه، د پښتو او سانسکریټ نژدېوالی، پښتو څېړنه، د هند سفر، د ننګرهار او قطغن سفر، د مصر سفر، د شوروي اتحاد سفر، نومیالي پوهان او غازیان، پیاوړي شاعران، روښان ستوري، ادبي او تاریخي سمونې او نور.

د پوهاند رښتین د چاپ او ناچاپ کتابونو شمېر څه د پاسه اتیاوو ته رسېږي. همدارنګه یې په سلګونو مقالې په بېلا بېلو خپرونو کې خپرې شوې دي. نوموړي د لیکوالۍ په پیل کې شاعري هم کړې ده، خو وروسته یې یوازې نثر ته مخه کړې ده او په دې ډګر کې ډېر زیات راځلېدلی دی. پوهاند رښتین په ادبي هنري نثر کې پوخ لاس درلود او په دې ډګر کې یې ډېر کار کړی دی. هغه ډېر شمېر زلمي لیکوال روزلي او د خپل ادب خدمت ته یې چمتو کړي دي.

پوهاند رښتین په ۱۳۷۷ هـ . ش. کال کې له نړۍ سترګې پټې کړې او د ننګرهار په بهسودو کې د کونړ د لوی سړک پر غاړه خاورو ته وسپارل شو.

د پوهاند رښتین د نثر یوه بېلګه :

وایي چې ښه شاعر د قوم سترګې او د حال ترجمان دی. دی په خپله ژبه د خپل چاپېریال ترجماني کوي. د اصلاحي نظر لوی خاوند وي. په خپل ذاتي نظر پسې نه ګرځي. د ودانۍ کارونه یې خوښېږي او په شعر کې یې د یو څرګند او عالي مرام پلوشې ځلېږي. اشعار یې د قام او وطن له درده ډک وي. کله یې شعر د تورې پړک او کله د ژوند برېښنا وي. خیال یې قوي او عزم یې ټینګ وي، څه چې وایي هغه په خپله هم کوي. د وینا او عمل ترمنځ یې پوره نژدېوالی موجود وي. رښتیا وایي او په رښتیاوو پسې ګرځي. د قام په درد ښه پوهېږي. د اشعارو په پردو کې یې تاریخونه پراته وي. د لوړ همت او اوچت خیال څښتن وي. هر څه نه وایي، حق وایي، حق غواړي او حق لټوي.

د خوږمنو د زړه همراز او همخیال وي. د ولس په ژبه غږېږي. په کړو لارو نه درومي. خوشامنګر او غوړه مال نه وي او د شعر مرغلرې په کونجکو نه پلوري، لکه چې خوشحال خټک ویلي دي :

د هغه شاعر دانې وشه په ژبه
چې د شعر دردانې پلورې په مال

د باغ ننداره

یو سهار شومه روان د باغ په لوري
په اسمان کې ښکارېده لا ښکلي ستوري
باغ ته لاړم یو عجب ښکلی ګلشن و
د ښایسته ښایسته بلبلو نشیمن و
قسم قسم سرودونه د مرغانو
په دې باغ کې چغهار و د توتیانو
نسیم هسې په مزه و الوتلی
له فرحته وارم باغ و غوړېدلی
د قدرت تابلو رنګینه ښایسته وه
د هر بوټي غېږ کې ایښې ګلدسته وه
لمر راوخوت له مشرق څخه رڼا شوه
هر طرف ته د ژوندیو شور غوغا شوه
سیوري پرېوتل سجدې باندې قبلې ته
په تعظیم او احترام مخ د کعبې ته
زر زري وړانګې د لمر پرې راخپرې شوې
ګرچاپېره د اسمان لمنې سرې شوې
سپینو پرخو چې دا وړانګې ولیدلې
له خوښیه ټولې پورته والوتلې
تازګي د بوټو زیاته له پخوا شوه
د غوټیو خولګۍ وازه په خندا شوه
جوړ په باغ کې لا یو بل رنګه حالت شو
تا به وې پاچا له خوبه را اوچت شو

د متن لنډیز:

پوهاند صدیق الله رښتین د پښتو ادبیاتو د معاصرې دورې یو نومیالی ادیب او لیکوال دی. په بېلا بېلو موضوعاتو کې یې په لس گونو کتابونه لیکلي دي. ډېر کسان یې د خپلې ژبې، ادب او هېواد د خدمت لپاره روزلي دي. لکه نوم او تخلص چې یې د صداقت او رښتینولی استازیتوب کوي، په عملي ژوندانه کې هم خپل هېواد، خپلې ژبې او خپلو هېوادوالو ته صادق او رښتینی و.

پوهاند رښتین د پښتو ژبې او ادب له هغو بنسټ ایښودونکو څخه دی چې د پښتو ژبې گرامر، ادب تاریخ، څېړنې او هنري نثر په برخه کې یې مهم کارونه سرته رسولي او ډېر ارزښتمن اثار ترې راپاتې دي.

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځواب ووايي :

پوهاند صديق الله رښتين د پښتو ژبې او ادب په کومو برخو کې کتابونه ليکلي دي؟

۲ـ زده کوونکي دې په چوپه خوله متن ولولي او لنډ مفهوم دې په پنځه پنځه کرښو کې په خپلو کتابچو کې وليکي او په ورځ دې په وار سره په ټولګي کې ولولي.

۳ـ زده کوونکي دې په وار سره متن په لوړ واز په ټولګي کې ولولي.

٤ـ زده کوونکي دې د پوهاند رښتين د مهمو کتابونو نومونه واخلي.

٥ـ زده کوونکي دې لاندې لغتونه د کتاب د پای له برخې معنا او په جملو کې دې يې وکاروي :

۱ـ مدام ۲ـ عالي ۳ـهمراز ٤ـنوميالی ٥ـ دردانې

٦ـ زده کوونکي دې د خوشحال بابا دا لاندې شعر معنا کړي :

د هغه شاعر دانې وشه په ژبه
چې د شعر دردانې پلوري په مال

۷ـ زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي د ((ښه شاعر)) په متن کې دې يوه ډله دې په متن کې مفرد مذکر نومونه او بله ډله دې جمع مذکر نومونه پيدا کړي.

کورنۍ دنده

د پښتو د معاصر ادب د پنځو ستورو له ډلې څخه د هر يوه په اړه چې تاسو ته اسانه وي، په خپله کورنۍ يا شاوخوا کې پوښتنه وکړئ او شپږ شپږ کرښې يې د ژوند يا کتابونو او يا هم د شعر او نثر په اړه وليکئ، سباته يې ټولګي ته درسره راوړئ او په خپل خپل نوبت يې ولولئ.

■ لاسي صنايع څه ته وايي؟

د ماشيني صنعت تر څنگ، لاسي صنعت هم د يو هېواد په اقتصادي او کلتوري پياوړتيا کې ډېر لوی ارزښت لري. لاسي صنايع ډېره لرغوني تاريخچه لري. انسانانو د خپلې اړتيا له مخې له هماغو لومړنيو دورو څخه د لاسي صنايعو کار ته لاس اچولی. دوی په خپله خوښه د لومړنيو موادو بڼه اړولې او د خپلې اړتيا وړشيان يې ترينه جوړ کړي دي. بيا وروسته ورسره ښکلا هم ملگرې شوې او د يوه څيز په جوړونه کې يې ښکلا هم په پام کې نيولې ده. په افغانستان کې هم لاسي صنايع اوږد تاريخ لري او مختلف ډولونه يې دود دي چې په دې درس کې پرې خبرې کوو.

■ لاسي صنايع د انسانانو په ژوند کې څه تاثير لري؟

■ په افغانستان کې کوم ډول لاسي صنايع دود دي؟

د خامو او لومړنيو موادو بدلون په داسې يو شي چې د وګړو د استفادې وړ وګرځي صنعت نومېږي. صنعت په دوه ډوله دی: ماشيني او لاسي. ماشيني صنايع د ماشين په وسيله توليدېږي او لاسي صنايع هغه دي چې په لاسونو جوړېږي. د بېلګې په توګه که لرګی خام مواد وګڼو، نو کله چې ترکاڼ له هغو څخه کړکۍ، دروازې او مېزونه جوړوي، همدا د لاسي صنعت يو بهير دی، خو په دې شرط چې په جوړېدونکو شيانو او څيزونو کې به ښکلا او ظرافت هم په پام کې ساتي.

زموږ په ګران هېواد کې لاسي صنايع ډېر لرغونی تاريخ لري. د ډېرو پخوانيو لاسي صنايعو اثار چې د کار اسباب، ګاڼې، سکې، د ښکار وسايل او نور پکې دي، ليدل شوي دي. اوس هم لاسي صنايع زموږ په هېواد کې ديو شمېر خلکو کسب او بوختيا ده چې پر اقتصادي ارزښت سربېره کلتوري ارزښت هم لري. هغه شيان چې د کلو، بانډو او ښارونو ښځې، نارينه، نجونې او هلکان يې په خپلو لاسونو جوړوي او يايې په جوړښت کې له ساده وسايلو څخه کار اخلي، لاسي صنايع بلل کېږي. لاسي صنايع نه يوازې زموږ ضرورتونه پوره کوي، بلکې زموږ ژوند او د استوګنې چاپېريال هم ښکلی کوي. د هرې سيمې لاسي صنايع د خپلې سيمې له خامو موادو څخه جوړېږي. يا په بله وينا هغه مواد چې په هماغه سيمه کې پيدا کېږي او خلک يې په آسانه او ارزانه بيه ترلاسه کوي، لاسي صنايع ترې جوړوي. لکه څنګه چې ورۍ، وړغنې زموږ د هېواد په شمالي مرکزي او لويديځو برخو کې ډېرې پيداکېږي، نو له هغو څخه غالۍ، ټغرې، ليمڅي، برک، شړۍ، بنينونه، واسکټونه، جورابې، دستکشې او نور شيان جوړوي. په پکتيا کې مزري ډېر پيدا کېږي او له هغه څخه شکرۍ، ټوکرۍ، خولۍ، او ببوزي (لاسي پکي) جوړوي.

پروان او استالف د ښکلو خټينو لوښو له کبله مشهور دي چې د لوښو مختلف ډولونه، لکه کاسې، صراحۍ، شمعه دانونه، قابونه او نور په ډېره ښکلې بڼه جوړوي. همدرانګه د دغې سيمې ګلدانونه، پيالې، کټوۍ، منګې، چاټۍ او نور هم ډېر مشهور دي.

په کندهار او هرات کې له ورېښمو څخه ښکلي سکوې (خامکونه)، دسمالونه او لنګۍ جوړوي. په شمال کې له سونډو څخه پړې، بوجۍ او رسۍ جوړوي. همدرانګه په بغلان

او هرات کې خامک، ګلدوزي او نور د ګنډلو دود شته چې مصنوعات يې په هېواد او بهر کې خوښوونکي لري.

په کونړ او نورستان کې له لرګيو څخه پر دروازو او کړکيو سربېره مختلف ښکلي لرګين شيان جوړوي چې خورا مشهور دي.

له څرمنې څخه څپلۍ، بوټان، بکسونه او نور شيان دهېواد په زياتو برخو کې جوړېږي.

په دې توګه ويلای شو چې د لاسي صنايعو مختلف ډولونه اوس هم په افغانستان کې دود دي چې له يوې خوا اقتصاد پياوړی کوي او له بلې خوا زموږ د کلتور يوه غني برخه جوړوي.

د متن لنډيز:

لاسي صنايع ډېره لرغونې او اوږده تاريخچه لري. زموږ په هېواد کې هم لاسي صنايع له لرغونو زمانو څخه دود دي.

په بېلا بېلو ولايتونو او سيمو کې بېلا بېل لاسي صنايع دود دي، لکه : خاورين لوښي، له وربښمو ښکلي ګنډونه او کالي، له لرګيو څخه مختلف اړين اوزينتي شيان، لاسي ګنډون لکه ګلدوزي، خامک، تار شمېر او نور. لاسي صنايع که له يوې خوا زموږ اقتصاد پياوړی کوي او اړتياوې مو لېرې کوي، له بله پلوه زموږ کلتور هم غني کوي.

۱_زده کوونکي دې متن په لوړ آواز ولولي او بيا دې د لاسي صنايعو په ارزښت او اهميت خبرې وکړي.

۲ـ زده کوونکي دې پر دوو ډلو وویشل شي، هره ډله دې د افغانستان په مختلفو ځایونو کې د لاسي صنایعو د تولید سیمې په ګوته کړي.

۳ـ زده کوونکي دې په متن کې عام نومونه او خاص نومونه په نښه کړي او په وار سره دې په ټولګي کې ووايي.

٤ـ زده کوونکي دې د لاسي صنایعو ډولونه په خپلو کتابچو کې ولیکي او هغه دې په ټولګي کې واوروي.

٥ـ زموږ په هېواد کې د خاورو مختلف لوښي په کومه سیمه کې جوړېږي؟

الف : بغلان ب : کونړ ج: هرات د: استالف

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې وګوري چې په سیمه کې یې کوم لاسي صنایع جوړېږي، په دې هکله دې یو مخ په خپله کتابچه کې ولیکي او بیا دې په بله ورځ په ټولګي کې واوروي.

مرکه د پښتو

د امير حبيب الله خان تر مړينې وروسته د هغه زوی امان الله خان د افغانستان واکمن شو. امان الله خان د غازي امان الله خان په نامه مشهور دی. نوموړی خپلواکي غوښتوونکی، ترقي خوښوونکی او ادبپالونکی پاچا و. په ۱۲۹۸ هـ . ش . کې يې په رسمي توګه يو ځل بيا افغانستان خپلواک اعلان کړ.

- تر امان الله خان د مخه په پښتو کې کوم کتابونه او رسالې چاپ شوي دي؟
- غازي امان الله خان خپلې ژبې ته څه خدمت کړی دی؟

د پښتو ژبې د پراختیا او پر مختیا لپاره غازي امان الله خان د پاچاهي ارګ په شمالي برج کې په ۱۳۰۱ هـ . ش. کې یوه علمي تحقیقي ټولنه جوړه کړه چې د ((مرکه د پښتو)) په نامه ونومول شوه. په ۱۳۰۲ هـ . ش . کال کې د افغانستان د اساسي تشکیلاتو د نظامنامې د حکم له مخې د پوهنې وزارت د دریم ریاست په توګه وپېژندل شوه.

غازي امان الله خان د خپلې واکمنۍ په دوره کې په ۱۳۰٤ هـ . ش . کال کې کندهار ته تللی و او د هغې سیمې خلکو ته یې ویلي وو:

((غواړم په پښتو ژبه چې زه ورسره ډېره مینه لرم، ستاسې سره خبرې وکړم)) دا خبرې له پښتو ژبې سره د هغه ترقي غوښتونکي ټولواک مینه څرګندوي. همدا مینه وه چې غازي امان الله خان د پښتو ژبې د علمي او فرهنګي ودې لپاره ډېرې هلې ځلې وکړې. د امیر عبدالرحمٰن خان او امیر حبیب الله خان د واکمنیو په وخت کې هم ځینې کتابونه، رسالې او ځینې ژباړې چاپ شوې، خو د افغانستان لومړنی اساسي قانون چې هغه وخت یې ((اساسي نظامنامه)) بلله، لومړی ځل د امان الله خان په امر په پښتو ولیکل شو. وروسته بیا نورې ډېرې نظامنامې په پښتو ولیکل شوې. په ښوونځیو کې په پښتو تدریس پیل شو او کتابونه هم په پښتو شول. په پښتني سیمو کې به پاچا او ملکي مامورینو ته په پښتو ویناوې کولې. پښتني سیمو ته به فرمانونه هم په پښتو لېږل کېدل. په اخبارونو کې هم پښتو ژبه زیاته شوه. په ۱۳۰۳ هـ . ش . کال کې غازي امان الله خان امر وکړ چې د کندهار د سیمې په اخبار ((طلوع افغان)) کې دې هم پښتو مطالب خپاره شي.

((مرکه د پښتو)) دولس تنه غړي درلودل چې له بېلا بېلو سیمو څخه وو. لومړنی مشر یې د هغه وخت لوی او نومیالی عالم مولوي عبدالواسع اخونزاده و. دغې ټولنې د خپل کار په پیل کې په پښتو یو اعلان خپور کړ او له پښتنو څخه یې د پښتو ژبې د پالنې په لاره کې مرسته وغوښتله. په دغه اعلان کې راغلي وو:

ـ هر نوم دې په پښتو ولیکل شي او مرکه د پښتو ته دې راولېږل شي.

ـ هر پښتون چې په پښتو کې پوهه لري او غواړي چې مرکې ته ځان ورننباسي، خپله

غوښتنه دې ولیکي او مرکې ته دې راواستوي.
ـ د ښښتني سیمو هر پښتو پوه دې د خپلې سیمې ځانګړي لغتونه راغونډ او په لیکلې بڼه دې مرکې ته راواستوي.
((مرکې د پښتو)) ځینې مهم کتابونه هم لیکلي وو. ((یوازنی پښتو)) او ((پښتو پښویه)) دوه مهم کتابونه یې چاپ شوي دي. دوه مهم قاموسونه یې ترتیب او تدوین کړي وو، خو له بده مرغه دغه دوه قاموسونه تر چاپ د مخه له منځه لاړل. د دغو دوو قاموسونو په ترتیب او تدوین کې ډېره ونډه د ((مرکې د پښتو)) د دویم مشر عبدالرحمٰن لودین وه. د دغو قاموسونو یوه برخه د دغې مرکې د یوه غړي ملا محمد ((ساپي)) په وسیله د هغه د زوی عبدالله خان افغاني نویس لاس ته ورغلې او په ۱۳۳۵ هـ . ش . کال کې یې دغه نسخه له یو څه زیاتونو سره چاپ کړې ده.

د متن لنډیز:
غازي امان الله خان پر کلتور مین واکمن و. د پښتو ژبې د علمي او فرهنګي پرمختګ لپاره یې ((مرکه د پښتو)) جوړه کړه. په اخبارونو او نورو خپرونو کې یې د پښتو مطالبو د خپرولو امر وکړ. پښتني سیمو ته یې په پښتو فرمانونه لېږل پیل کړل. په ښوونځیو کې یې په پښتو تدریس پیل کړ. لومړنی اساسي قانون او نور قوانین یې په پښتو ولیکل.
د غازي امان الله خان په دوره کې په عملي ډول د پښتو ژبې د علمي پرمختګ لپاره کار پیل شو.
مرکې د پښتو ځینې مهم کتابونه لکه ((یوازنی پښتو)) او ((پښتو پښویه)) تر لیکلو وروسته چاپ او خپاره کړل. دوه قاموسونه یې هم ولیکل، خو له بده مرغه په هغه وخت کې چاپ نه شول.

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې متن په پټه خوله ولولي او بیا دې د متن مفهوم په لنډ ډول ووايي.

۲ـ ((مرکه د پښتو)) څه وخت جوړه شوه او کوم کارونه يې سرته ورسول. کارونه يې په یو لست کې ترتیب کړئ.

۳ـ زده کوونکي دې په متن کې خاص نومونه په نښه کړي او بیا دې په ټولګي کې په لوړ آواز ووايي.

٤ـ د ((مرکه د پښتو)) لومړی مشر په پنسل په نښه کړئ :

الف: مولوي عبدالواسع اخونزاده ب: عبدالرحمٰن لودین

ج: ملا محمد ساپی د: عبدالله خان افغاني نویس

٥ـ زده‌کوونکي دې د متن مهم ټکي پخپلو کتابچو کې ولیکي او په ټولګي کې دې واوروي.

٦ـ د ((مرکه د پښتو)) څخه د مخه که د پښتو ژبې په اړه کوم کارونه شوي وي، زده‌کوونکي دې څو مثالونه ووايي.

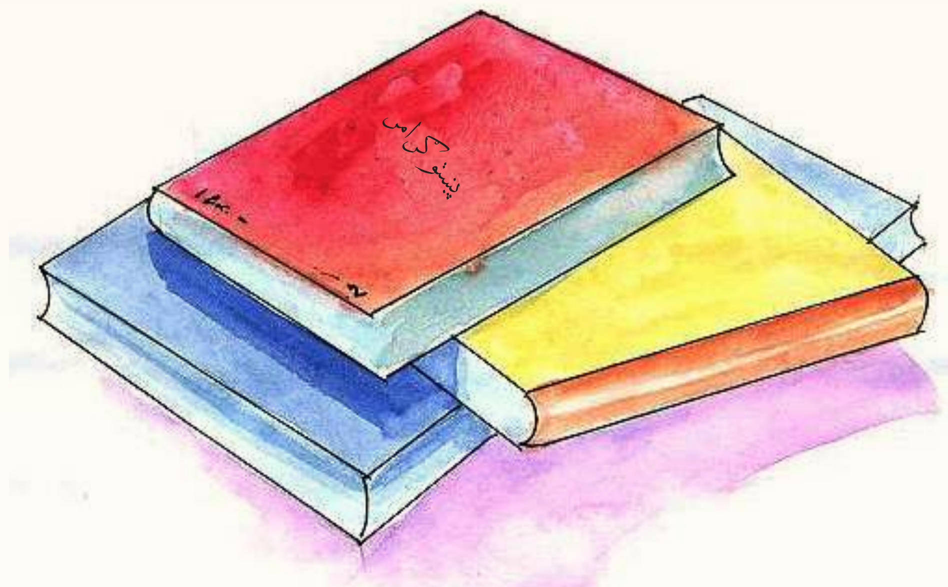

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د هغو مرکزونو په اړه څو کرښې ولیکي چې د پښتو ژبې د علمي او کلتوري ودې لپاره کار کوي.

نومځري (ضميرونه)

دګرامر له لوستو څخه په ښوونځیو او پوهنځیو کې موخه داده چې ژبه سمه ولیکلای او ولوستلای شو او ځان له تېروتنو څخه وژغورو. نومځري هم دګرامر یوه برخه ده چې په ژبه کې ښکلا او لنډون رامنځته کوي او د نومونو د تکرار مخه نیسي.

تاسې په اووم ټولګي کې نوم او د نوم ډولونه، صفت او د صفت ډولونه ولوستل، په دې لوست کې به نومځري وپېژنو.

- نومځري څه ته وايي او ولې کارېږي؟
- که په ژبه کې نومځري ونه کارول شي، نو په خبرو یا لیکنه کې به کومه ستونزه رامنځته شي؟

نومځری هغه کلمه ده چې د نامه پرځای کارېږي او د نوم د تکرار مخه نیسي.
نومځري د جنس، عدد، حالت او شخص له مخې ګردانېږي.

د نومځرو ډولونه:

۱ـ ځانګړي نومځري (شخصي ضمیرونه)

۲ـ ملکي یا اضافي نومځري

۳ـ اشاري نومځري

٤ـ استفهامي نومځري

٥ـ پلوي نومځري

٦ـ مبهم نومځري

۷ـ اشتراکي نومځري

۱ـ ځانګړي نومځري:

ځانګړي نومځري د کسانو یا اشخاصو پر ځای کارېږي او په دوه ډوله دي:
غښتلي نومځري او کمزوري نومځري.

الف ـ غښتلي نومځري یا منفصل ضمیرونه :

په یوازې توګه کارېږي، له بلې کلمې سره پیوست نه راځي او په خپلواکه توګه معنا ورکوي.

اشخاص		مفرد		جمع
۱		اصلي حالت	اوښتی حالت	اصلي حالت
		زه	ما	موږ
۲		ته	تا	تاسې (تاسو)
۳	نارینه	دی هغه	ده هغه	دوی هغوی
	ښځینه	دا هغه	دې هغې	دوی هغوی

ب ـ کمزوري نومځري (متصل ضمیرونه):

دا نومځري په خپلواکه ډول نه کارېږي، له نورو نومونو سره چې وکارېږي خپله معنا ځرګندوي.

شخص	مفرد	جمع
۱	مې	مو
۲	دې	مو
۳	یې	یې

لکه: کتاب مې راکړه، کتاب دې واخله، کتاب یې واخیست، کتابونه مو واخیستل، کتابونه یې واخیستل، کتابونه مو واخلئ.

۲_ ملکي یا اضافي نومځري:

یو څیز په څه یا چا پورې اړوند بولي یا په بله وینا یو شی د څه یا چا ګڼي.

اشخاص	مفرد		جمع
۱	زما		زموږ
۲	ستا		ستاسې
۳	نارینه	د ده	د دوی
	ښځینه	د دې	د دوی

لکه : زما کتاب راکړه. زموږ کتابونه یوسه. ستا کتاب راکړه.

ستاسې کتابونه واخلئ. د ده کتاب څه شو؟ ددې کتاب چېرته دی؟

د دوی کتابونه څه شول؟

۳_ اشاري نومځري:

هغه نومځري دي چې اشخاصو او څیزونو ته اشاره کوي او د هغو پر ځای کارېږي.

ګڼه	واټن (فاصله)	مفرد		جمع	
		اصلي حالت	اوښتی حالت	اصلي حالت	اوښتی حالت
۱	لنډ	دغه	دغه	دغه	دغو
		دغه	دغې	دغه	دغو
۲	لیرې	هغه	هغه	هغه	هغو
		هغه	هغې	هغه	هغو
۳	لا لیرې	هوغه	هوغه	هوغه	هوغه
		هوغه	هوغې	هوغه	هوغو

٤_ استفهامي يا پوښتنيز نومځري :

د پوښتنې لپاره کارېږي. د شخص، وخت، ځای ځرنګوالی او څومره والي له مخې لاندې ډولونه لري :

څوک : د شخص لپاره کارېږي، لکه : څوک راغی؟

چا: د څوک اوښتی شکل دی او د شخص لپاره کارېږي، لکه: چا وژړل؟

کوم (کومه) : د شخص او شیانو لپاره کارېږي، لکه: کومه ښځه ځي؟ کوم سړی ځي؟

کله : د وخت پوښتنه کوي او نه ګردانېږي، لکه : کله راغی؟

کله راغله؟، کله به راشي؟، کله لاړ؟، کله لاړه؟

څنګه : د يو شخص، شي يا عمل څرنګوالی پوښتي، لکه څنګه دې ولیکه؟

څنګه دې رسم کړ؟ څنګه دې میدان پاک کړ؟

څو: د اشخاصو او شیانو شمېر پوښتي، ځکه نو د جمع په شکل کارېږي، لکه:

څو زده کوونکي راغلي وو؟ څو قلمونه دې وپېرل؟ څو کسانو ډوډۍ خوړلې ده؟

څومره : د اشخاصو او شیانو شمېر او د څرنګوالي او څومره والي درجه ښيي، لکه : څومره زده کوونکي دې ولیدل؟ څومره کبان دې ونیول؟ څومره ښکلی دی؟ څومره تود دی؟

ولې: د یوه عمل او پېښې لامل پوښتي، لکه : ولې راغلې؟ ولې درس نه لولې؟ ولې جومات ته نه ځې؟

د معاصر لیکوال محمد ایوب خان اڅکزي لاند ینی نثر ولولئ:

اعتبارات

وایي چې یوه ورځ ملکه په خپل محل کې په یوه کار مشغوله وه، دروازه وټکېدله، ویلې څوك يې؟ ورته وویل شول چې ولیعهد.

ملکې اعتنا ونه کړه او خپل مشغولیت یې جاري وساته.

د کافي انتظاره بعد، بیا دروازه وټکول شوه، ملکې وویلې څوك يې؟

جواب ورکړل شو چې ستا فرمانبردار زوی.

ملکې فوراً دروازه ورخلاصه کړه او ورته و یې ویل چې گوره زویه! همېشه کوښښ وکړه چې په دنیا کې په خپلو انساني اوصافو او خویونو وپېژندل شې، ولې چې دنیاوي حیثیت اضافي او اعتباري شی دی چې هر وخت پناه کېدونکی دی.

الف: په پورته نثر کې ضمیرونه پیدا کړئ.

ب: د نثر مفهوم په خپلو عباراتو کې ووایاست:

۵_ پلوي نومځري :

د اشخاصو له پلوه د یوه عمل پلو یا لوری ښیي او تل تر فعل د مخه راځي. دا نومځري درې بڼې لري:

(را، در، ور)

را: د متکلم (لومړي شخص) لوری ښیي، لکه : راکړه، راوړه، راواخله او نور.

در: د مخاطب (دویم شخص) لوری ښیي، لکه : درواخله، درپورې کړه، درځه او نور.

ور: د غایب (درېیم شخص) لوری ښیي، لکه : ورکړه، وروړه، ورپورې کړه او نور.

٦_ مبهم نومځري:

دا نومځري د یوه ناځرگند شخص لپاره کارېږي او په دې ډول دي :

هر : د جنس او حالت له مخې ګردانېږي، زیاتره د مفرد لپاره راځي، لکه : هر ځوان، هره پېغله، هر سړی، هره ښځه، هر کتاب، هره کتابچه او نور.

په اوښتي حالت کې د جمع لپاره راځي، لکه : په هرو ځو ځوانانو کې، په هرو ځو پېغلو کې.

بل : یوازې د شمېرېدونکي مفرد نامه پر ځای کارېږي او د جنس او حالت له پلوه ګردانېږي، لکه : بل څوک، بل ځوان، بله پېغله، بل سړی، بله ښځه او نور.

نور : جنس نوم او جمع نوم راښيي او د جنس او حالت له پلوه ګردانېږي، لکه: نور هلکان، نورې نجونې، نور جوار، نوره بوره.

ټول : دا نومځری هم جنس او جمع نوم راښيي او د جنس او حالت له پلوه ګردانېږي، لکه : ټوله کورنۍ، ټول غري، ټول ښارونه، ټولې دښتې، ټول سري، ټولې ښځې.

۷_ اشتراکي نومځری (خپل):

دا نومځری د لومړي، دویم او درېیم شخص لپاره او هم د مفرد او جمع لپاره یو ډول کارېږي، ځکه یې اشتراکي نومځری بولي. دا نومځری هم د جنس او حالت له مخې ګردانېږي، لکه : احمد خپله کورنۍ دنده تر سره کړې ده. حمیدې خپل کورنی کار کړی دی. ښاپېرۍ خپل ورور ته درس وایي.

زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه ووايي:

۱_ ځانګړي نومځري په څو ډوله دي؟ هر ډول یې په مثالونو کې څرګند کړئ.

۲_ څو ډوله نومځري پېژنئ؟ نومونه یې واخلئ.

۳_ لاندې نومځري مشخص کړئ او خپل ټاکلي نومونه ورته ولیکئ:

زه .... ته .... ستا .... هغه .... مې ....يې..........

٤ـ په لاندې جملو کې نومځري په نښه کړئ چې کوم نومځري دي :

- زه هره ورځ ښوونځي ته ځم.
- د ده کتاب له ماسره دی.
- قلم دې ورک شو.
- بل قلم دې واخيست.
- ولې دې قلم ورک کړ؟
- څومره وخت دې تېر کړ؟
- څوک به راغلی وي؟

٥ـ زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي او يو له بل نه دې د نومځرو پوښتنې وکړي. ښوونکی دې د پوښتنو ځوابونه وڅاري.

٦ـ زده کوونکي دې په لاندې جملو کې نومځري په نښه کړي :

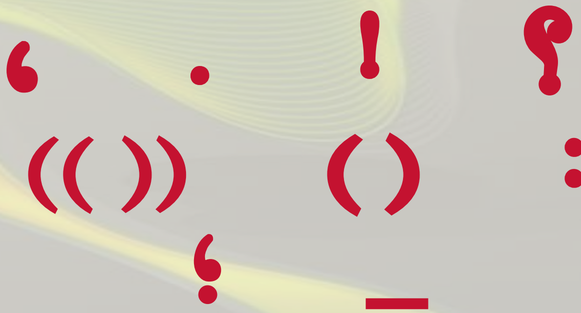
- څوک راغی؟
- چېرې اوسېږې؟
- کوم کتاب دې خوښ دی؟
- نور هلکان چېرې دي؟
- څه دې راوړل؟

زده کوونکي دې له کوره تر ښوونځي او له ښوونځي تر کوره د خپل تګ او راتګ حال وليکي او په هغو کې دې نومځري په نښه کړي چې کوم نومځري يې کارولي دي.

ثوارلسم لوست

ليک نښې

ليك نښې هغه علامې دي چې په ليك لوست كې يې كارول لوېې لوېې تېروتنې له منځه وړي او په كارولو يې لوستونكى د سمو لوستلو او سمو ليكلو جوګه كېږي.

د دغو نښو زده کړه د هر چا لپاره ضروري ده، كه نه نو لوستل او ليكل به مو تېروتنې او نيمګړتياوې ولري.

■ تاسې د ليك نښو په اړه معلومات لرئ؟

■ د ليك نښو مراعاتول ليكونكي او لوستونكي ته څه ګټه لري؟

له تورو پرته ځیني نښې هم شته چې په سمو لوستلو کې له لوستونکي سره مرسته کوي. دغه نښې ډېرې زیاتې ارزښتناکې دي، ځکه چې سړی په لوستلو کې له تېروتنې څخه ژغوري او په سمو لوستلو کې اسانتیا پیښوي. په لیکنه کې د دغو نښو په مرسته لوستونکي کولای شي چې په لوستنه کې په دې پوه شي چې په کوم ځای کې تم شي، سا واخلي او یا کومه کلمه په بلې پورې وتړي.

په لیکنه کې د ګڼو کیفیتونو، لکه: حیرانتیا، پوښتنې، خطاب، تمسخر یا ملنډو وهلو، ندا او داسې نورې ښرګندونې د همدغو نښو په راوړلو سره کېږي.

۱ـ (،)	۲ـ (.)	۳ـ (:)
٤ ـ (-)	۵ـ (؟)	٦ـ (!)
۷ـ ( )	۸ـ (...)	

له دې امله دلته په لنډه توګه هغه نښې له بېلګو سره راوړو چې ډېرې ضروري دي.

۱ـ (،) کامه: دا نښه موږ ته راښیي چې یوه وړه یا نیمګړې جمله له بلې سره اړیکې لري او په لوستلو کې یې باید ډېر لږ ځنډ وشي،لکه : څه چې کرې، هغه به ریبې. څه چې دې راکړل، بېرته مې درکړل. په یوې جملې کې د څو پرله پسې نومونو د بېلونې لپاره هم راځي، لکه : د افغانستان مشهورې مېوې انګور، انار، بادام، خټکي، منې، جلغوزې او نورې دي.

۲ـ (۰) ټکی یا نقطه : دا نښه دیوې بشپړې جملې په پای کې ایښودل کېږي او د خبرې د تمامښت نښه ده، لکه : کابل د افغانستان پلازمېنه ده. زما ورور حمید نومېږي.

۳ـ (:) دوه سر په سر ټکي یا شارحه: دا نښه د هغې جملې یا کلمې په اخر کې راځي چې شرح او تفصیل ورپسې وي، لکه: هر څوك چې په لاندې لارښوونو عمل وکړي، نه ناروغه کېږي:

۱ـ د شپې له خوا دوخته ویده کېدل،

۲ـ لږه ډوډۍ خوړل،

۳ـ سهار دوخته راپاڅېدل،

همدرانګه د چا د وینا د راخیستلو په وخت کې د هغه له نامه نه مخکې او هم له راخیستل شوې وینا نه مخکې دغه نښه ایښودل کېږي، لکه : رسول اکرم ﷺ فرمایلي دي : ((... زه تاسې ته ونه وایم چې دوزخي څوک دی؟ واورئ! هر کبر جن، بد خویه او بخیل دوزخي دی.))

٤ـ (-) ببلنۍ یا ډش: دغه نښه څو ځایه او په دې ډول کارول کېږي:

۱ـ د معترضه یا څنګیزو جملو د ښودلو لپاره، لکه : هغه ورځ ـ دې بیا خدای ﷻ نه راولي ـ پرما څومره وغمېده چې پلار مې سخت ناروغ شو.

۲ـ په کوم داستان یا ډرامه کې چې د دوو کسو ترمنځ خبرې اترې وي، نو د هر یوه خبره په هم دغه نښه پیلېږي، لکه : احمد محمود ته وویل:

ـ آیا ته به اجمل وویني؟

ـ هو! که وخت مې پیدا کړ.

ـ او که وخت دې پیدا نه کړ؟

ـ بیا به تا هرو مرو خبر کړم.

۳ـ د اعدادو، ارقامو او نېټو د ښودلو لپاره هم لیکل کېږي، لکه : د حمل له ١٤- ٢٠ پورې او یا دا چې د (۱۹۳۹ – ۱۹٤٥) کلونو تر منځ په نړیواله جګړه کې په میلیونونو انسانان ووژل شول .

٥ـ (؟) پوښتنیزه نښه یا سوالیه: دا نښه د پوښتنیزو جملو په پای کې راځي، لکه :سید جمال الدین افغان (رح) چېرته وفات شوی و؟

٦ـ (!) د حېرانتیا یا ندا نښه : دا نښه په لاندې ځایونو کې کارول کېږي:

۱ـ د خطاب لپاره، لکه : ښاغلو! وروڼو! زده کړه وکړئ!، وخت خوشې مه تېروئ!

۲ـ له ندا او غږ کولو نه وروسته، لکه: یا خدایه! دا څه حال دی؟

۳ـ د امر کولو پر وخت، لکه چوپ شه!

٤ـ د هیلې څرګندونې پر وخت، لکه : کاشکې! زه هم درسره وای.

٥ـ د حیرانتیا په وخت، لکه : توبه، توبه، دومره ټګي!

٦ـ د ستاینې او آفرین په وخت، لکه : آفرین ستا په میړانه!

۷ـ د افسوس او ارمان په وخت، لکه : دریغه! دریغه!، ارمان! ارمان! چې ما هم زده کړه کړې وای.

۸ـ د خوښۍ په وخت، لکه : واه! واه!، پاه! پاه!

۷ـ ( )وړې لینديۍ: د دغو لینديو تر منځ هغه توضیح یا معترضه جمله راځي چې ډېره مهمه نه وي او حذفول یې جملې ته څه زیان نه رسوي، لکه : رحمان بابا دې (خدای ﷻ وبښې) د پښتو ژبې نومیالی شاعر و. دلته (خدای ﷻ دې وبښې) معترضه جمله ده که حذف شي، جملې ته څه زیان نه رسوي.

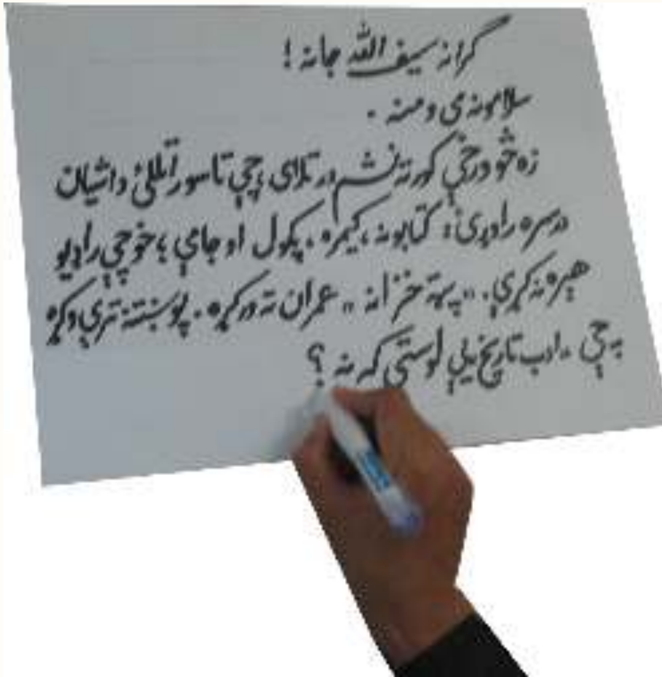
خاص نومونه، عددونه او خارجي کلمې هم د دغې نښې تر منځ لیکل کېږي، لکه : زما ملګری (احمد) چې راغی، نو ویې ویل : ستا ورور له مانه (۱۰) کتابونه وړي دي.

۸ـ (...) څنګ پر څنګ ټکي: د حذف یا تېرېدنې نښه، کله چې د یو نوم یا یوې جملې څرګندېدل لا زم نه وي، یا یې لنډون لا زم وي، هغه وخت پرله پسې درې ټکي ایښودل کېږي، لکه : هغه به ویل چې زه نه غواړم په دې اړه زیاتې خبرې وکړم، خو بیا به یې هم خبره پسې اوږده کړه : ... دغه راز د دې موضوع بل اړخ دا دی چې په ښه روزنه کې د ښوونکي ترڅنګه د مور او پلار پاملرنه هم ډېره ضروري ده ... ښوونکی هم د مور او پلار درجه لري....

د حذف د ټکو لپاره څه ټاکلی شمېر نشته، خو عام نظر دا دی چې دغه ټکي دې لږ تر لږه درې او زیات نه زیات پنځه ولیکل شي.

د متن لنډيز:

ليك ښېي يو شمېر ځانګړې نښې دي چې په ليكنه كې د بېلا بېلو مفاهيمو او حالتونو د ښودلو لپاره راځي. دا نښې په ليكنه كې ځانګړى ارزښت لري. كه سمې او پر ځاى وكارول شي، له لوستونكي سره د معنا او مفهوم په افاده كې ډېره مرسته كوي اوكه سمې ونه كارول شي، نو ځينې معنوي تېروتنې رامنځته كوي. دا نښې زياتې دي، موږ دلته يوازې د هغو ځينې مهمې او مشهورې در وپېژندلې.

ګرانه سیف الله جانه!
سلامونه مې ومنه.
زه خو ډېر خوښ کېږمه چې ته ښار ته درتلای چې تاسو تللي؛ دا شيان
درسره راوړې: کتابونه، کيمره، پکول او جامې؛ خو چې راډيو
هېره نه کړې. "پښتو خزانه" عمران ته ورکړه. پوښتنه ترې وکړه
چې د ادب تاريخ يې لوستی که نه؟

فعاليتونه

زده كوونكي دې لاندې پوښتنو ته ځواب ووايي.

۱ــ ليك ښېي د ليك په ليكلو او لوستلو كې څه ګټه لري؟

۲_ که تاسو د لیک نښو په اړه څه معلومات لرئ؟ ټولګیوالو ته یې ووایاست!

۳_ دغه نښه (؟) په کوم ځای کې راوړل کېږي؟

٤_ زده کوونکي دې ستونزمن لغتونه په کتابچو کې ولیکي او په جملو کې دې استعمال کړي.

٥_ د لاندې جملو په پای کې کومې نښې راځي؟

کابل د افغانستان پلازمېنه ده

د احمد قلم چېرې دی

کاشکې زه هم درسره وای

عزیز، لونګ، رشید او اتل نن راورسېدل

٦_ په لاندې متن کې لیک نښې په ګوته کړئ:

پرون مازدیګر احمد زموږ کورته راغی بکس یې هم ورسره و ما ورته وویل په بکس کې دې څه دي هغه راته وویل چې قلم کتاب کتابچه او پنسلونه پکې دي موږ دواړه کورس ته روان شوو زموږ کورس د حمل له اتم نه تر دېرشم پورې دوام کوي احمد وویل کاشکې دا کورس لږ اوږد وای ښوونکي وویل شاباس په وخت راغلئ بیا ښوونکي یو تن ته اشاره وکړه او ویې ویل هلکه پاخېږه تېر درس ولوله د هلکډ درس نه و زده ښوونکي وویل ولې دې درس نه دی زده هلک غلی ولاړ و.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په کور کې د ټکي یا نقطې، د سر په سر ټکو یا شارحې او پوښتنېزې نښې لپاره یوه یوه جمله ولیکي.

پنځلسم لوست

انشا او ليکوالي

تاسې تېر کال په اووم ټولګي کې ولوستل چې املاء په لغت کې مهلت ورکولو او ډکولو ته وايي او په اصطلاح کې خپلې خبرې يا د بل خبرې په صحيح ډول ليکل دي. په دې لوست کې به تاسې ته د انشاء په اړه معلومات درکړو.

- املاء او انشاء څه توپير لري؟
- په انشاء کې کوم شيان راځي؟

انشاء: په لغت کې د یوه نوي شي پیداکولو ته وایي. په اصطلاح کې دیوه نوي فکر او خیال څرګندولو ته انشاء وایي. په ساده وینا په نظم یا نثر د خپلو افکارو او خیالونو په لیکلې بڼه څرګندولو ته انشاء وایي. انشاء په نثر او نظم دواړو کېدای شي. د انشاء فن یا د لیکوالۍ هنر دا دی چې انسان خپل مطلب په سم او رسا ډول اداکړي. یعنې د خپل ذهن خیال او فکر په ښو او مناسبو الفاظو کې په اغېزناکه توګه ولیکي. د ښو کلمو غوره کول او ترتیبول د انشاء مهمه برخه ده.

یو لیکوال او شاعر باید د کلمو په غوره کولو، نښلولو او کارولو ښه پوه وي. همدارنګه باید دا وړتیا ولري چې نوي الفاظ او معناوې پیدا او ښکلا پکې واچوي.

که څوک غواړي چې د خلقت او فطرت په رمزونو او رازونو پوه شي او په یوه شنه پاڼه یا یوه ګل کې د الله جلّ جلاله د قدرت نښې یا د معرفت دفتر وګوري، له خپل عقل، شعور او احساس څخه دې کار واخلي. یا په بله وینا د زړه سترګې دې وغړوي.

پر یوه لاره ډېر وګړي تېرېږي، خو یو نیم پکې چېرته یوه ښکلې مرغلره ومومي چې د چا له امېله پرېوتې او په خاورو کې پرته وي. پر دې لاره ډېر لاروي روان وي، څوک یوې خواته، څوک بلې ته ګوري د چا یوه شي ته پام وي، د چا بل ته، یو پکې د دېواله له کنډوه کوم ښکلی مخ ویني، بل د بام په سر توره کټوه.

د یوه نظر د خان او ملك په بنګله وي، بل د خوارانو او غریبانو جونګړو او کنډوالو ته ګوري. ځینې ډېر لېرې واړه شیان لیدای شي، ځینې تر پښو لاندې ځمکه نه ویني او هوا ته ګوري.

په یوه باغ کې څوک خس و خاشاك ټولوي او څوک د ګلو دستې جوړوي. د چا دیدار په کاروي او د چا دینار. کارغه په یوه خوا ځي بلبل په بله خوا، یو ځان ویني بل جهان ویني. څرنګه چې د انسانانو په څرګند نظر کې ډېر توپیر شته، دغه راز د ټولو خلکو د زړونو سترګې هم یو راز څار نه کوي. په همدغه ډول د فکر او نظر اختلاف دی چې د لیکوالو او شاعرانو د لیك او وینا په طرز یې اغېز کړی دی او د هر یوه انشاء او سبك یې ځانګړی کړی دی.

په انشاء کې د املاء برخه شامله نه ده. املاء د بل یا خپلې خبرې په سمه توګه لیکلو ته وايي، یعنې په منل شوې او دودشوې بڼه د خبرو لیکلو ته املاء وايي.

کوم لیکوال چې په يوې موضوع څه لیکي، لومړی بايد يوه ټاکلې موخه ولري، بیا د هغې موخې په اړه ښه فکر وکړي او خپل فکر او خیال په ښو، خوږو او هنري الفاظو کې ترتیب او په ښه بڼه يې څرګند کړي. که چېرې همداسې وکړي، نو په لوستونکو به ښه اغېز وکړي، لکه چې يو انځورګر د ښې کمرې او ښو الاتو په وسیله ښه فلم او ښه انځور اخیستی شي، دغسې که يو اديب او لیکوال له خپلو حواسو څخه په ښه سوچ او فکر کار واخلي، کولای شي چې د طبیعت او د ژوند له چارو او پېښو څخه خورا ښه اقتباس وکړي او په اغېزناکه توګه يې ټولنې ته وړاندې کړي.

په انشاء کې دلیکوال اروايي حالت، شخصیت، ذکاوت او نور لید په یوه ډول څرګندېږي، خو په دغو څیزونو هغه وخت ښه پوهېدای شو چې دهغه لیکوال آثار زیات ولولو، دهغه ژوندلیک ولولو او د هغه د ژوندانه له بېلا بېلو اړخونو سره ځان آشنا کړو.

د متن لنډیز:

نوی مضمون، نوی خیال او نوی فکر چې د الفاظو او کلماتو په قالب کې په ماهرانه ډول ځای کړی شي، انشاء ورته وايي. که يو لیکوال د بل چا مضمون او مطلب رانقل کړي، انشاء يې نه شو بللی.

د انشاء اړین توکي نوي افکار، نوي خیالونه او د الفاظو هنري ترتیب دی.

د الفاظو په سمه، کره او منل شوې بڼه لیکلو ته املاء وايي.

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې د متن هر پراگراف په لوړ غږ ووايي او د پراگراف مفهوم دې په خپلو خبرو کې څرگند کړي.

۲ـ انشاء په لغت او اصطلاح کې څه ته وايي؟

۳ـ د يوې ښې انشاء لپاره بايد شاعر او ليکوال کوم ټکي په پام کې ولري. زده کوونکي دې په کتابچو کې وليکي او بيا دې په وار سره هغه په ټولگي کې واوروي.

۴ـ زده کوونکي دې د نظم او نثر توپير په څو لنډو جملو کې له مثالونو سره وړاندې کړي.

۵ـ زده کوونکي دې لاندې لغتونه په جملو کې وکاروي.

ـ فن ـ خلقت ـ فطرت ـ رمز ـ معرفت

ـ دينار ـ ښار ـ اقتباس

۶ـ په متن کې ستاينوم (صفت) په نښه کړئ او په ټولگي کې يې په وار سره واوروئ.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په کور کې په خپله خوښه د يوې موضوع په اړه انشائيه ليکنه وکړي او بله ورځ دې يې هر يو په ټولگي کې واوروي.

تاسو داسې وگڼئ چې خپله ليکوال ياستئ او يوه موضوع ځانته ټاکئ، خپله يې ليکئ او انشاء کوئ. دخپلې ليکنې املايي خوا به هم په پام کې لرئ.

متلونه (د کانړي کرښې)

ولسي ادبيات د هر ولس په ادبي تاريخ کې ډېره مهمه او ارزښتناکه ونډه لري. ولسي ادبيات زياتره شفاهي بڼه لري او په هغو ټولنو کې زيات پياوړي وي چې ليک لوست پکې ډېر عام نه وي. په پښتو ادبياتو کې هم د شفاهي ادبياتو ونډه ډېره مهمه او ډېره زياته ده.

په ادبياتو کې محاورې، سندرې، ټوکې ټکالې، متلونه، لنډۍ او نور راځي.

په اووم ټولګي کې مو په ولسي ادبياتو کې لنډۍ ولوستې په دې لوست کې به د ولسي ادبياتو يو بل ډول ((متل)) ولولو:

- متلونه څه ته وايي؟
- ولې خلک په خبرو کې متلونه کاروي؟

ټول ولسونه د خپل کلتور او ټولنیزو ارزښتونو په پام کې ساتلو سره متلونه لري، په پښتو کې هم ډېر زيات متلونه شته. د پښتو د ولسي ادبیاتو یوه ډېره شتمنه برخه همدغه متلونه دي.

متلونه هغه لنډې، له مطلبه ډکې جملې دي چې ویونکي یې د خپلې وینا او ادعا د پخلي، کوټلتیا او پر اورېدونکو د منلو لپاره وايي. د متل په کلمو کې یو ځانګړی لطافت پروت وي.

کېدای شي متل منظوم وي یا منثور، خو خپل ځانګړی وزن او رواني به هرومرو لري. همدارنګه د متل موضوع ښايي رښتینې یا هم افسانه يي وي، خو په ولس کې یې داسې شهرت موندلی وي چې د ریښتینتوب تر بریده رسېدلی وي.

متل یوه لنډه جمله ده چې په استعاره يي ډول یو مهم مفهوم پکې نغښتی وي او د متل په ویل کېدو سره هغه مهمه مفکوره او مفهوم د اورېدونکي ذهن ته لېږدول کېږي.

متل په جرګو او مرکو کې هم د بحث او خبرو په جريان کې د پرېکړې او پايلې لپاره استعمالېږي. د متل استعمال په دوه کسيزو خبرو کې هم وي، خو په شخص پورې اړه لري چې څومره متلونه یې زده دي.

هغه کسان چې په خپلو خبرو کې پرځای او ډېر متلونه کاروي، هغه د ولس مجرب او هوښيار کسان بلل کېږي.

د نړۍ ټول ملتونه، متلونه لري. هره ټولنه د خپلو دودونو ، رواجونو، ځانګړتیاوو او ارزښتونو په پام کې ساتلو سره د متلونو سترې پانګې لري او په حقیقت کې د هغه ولس د ژوند هنداره ګڼل کېدای شي. پښتو متلونه هم زموږ د ولس د غوره هنداري په توګه موږ ته زيات ارزښت لري.

راځئ چې دلته څو متلونه سره ولولو:

خپله لاسه، ګله لاسه

د کوړ ګټه، د لاهوړ ګټه

که لاړ شې تر بلخه، دړسره ده خپله برخه

ځمکه هغه سوځېږي چې اوړ پرې بلېږي.

څه چې کړې، هغه به رېبې

د دروا غو مزل لنډ دی

هر چاته خپل وطن کشمیر دی

د کبر کاسه نسکوره ده

تشه لاسه ته مې دښمن یې

که غر لوړ دی پر سر یې لار شته

چې بد ګرځي، بد به پرځي

د وچو له امله لانده هم سوځي

اوړته خپل او پردی یو دی

پر مې کړه، مر مې کړه

کېږدی په خپلو مراندو ولاړه وي

پردی کټ تر نیمو شپو وي

کارغه د زرکې تګ کاوه، خپل یې هم هېر کړ

سمندر چې په ویالو شي هم وچېږي.

اول سلام پسې کلام

انسان د احسان تابع دی

هر متل د يوې تجربې په نتېجه کې رامنځته شوی وي، خو د يو شمېر متلونو سره تړلې کيسې هم موږ ته راپاتې دي او د ځينو اصلي کيسې موږ ته نه دي راسېدلې، خو کېداى شي په ولس کې موجودې وي. راځئ چې په دې ادعا د پوهېدلو لپاره د دوو متلونو کيسې ولولو:

۱ـ څوک چې خوب کوي مېښه يې نر کټی زېږوي:

وايي چې په يوه غوجل کې د دوو کسانو مېښې تړلې وې. دواړه مېښې په يوه وخت لنګېدې هرې يوې ته خپل خپل خاوند ناست و. له دوی څخه يو ويده شو. مېښې لنګې شوې يوې مېښې کټی او بلې مېښې کټۍ وزېږوله. وېښ سړي چې مېښې يې کټی زېږولی و د هغه ويده سړي له مېښې سره خوشې کړ او د هغې مېښې چې کټۍ يې زېږولې وه د خپلې مېښې سره خوشې کړه.

کله چې ويده سړی راوېښ شو، څه ګوري چې مېښې ته يې کټی ولاړ دی او د هغه بل مېښې ته کټۍ ولاړه ده، ورته وېې ويل: مبارک دې شه! بختور يې چې مېښې دې کټۍ زېږولې ده!

هغه ورته وويل: څوک چې خوب کوي مېښه به يې نر کټی زېږوي.

۲ـ د غله په ږيره خس دی:

وايي چې په يوه غونډه کې يو شی ورک شو، د غونډې برخوال نه پوهېدل چې غل څنګه معلوم کړي. سره راغونډ شول، يو پکې تجربه کار و، هغه وويل: زه غل پېژنم، نورو ورته وويل: څنګه؟ هغه وويل: د غله په ږيره خس دی. په دې وخت کې غل بې ځنډه خپلې ږيرې ته لاس وروړ چې ګوندې رښتيا يې په ږيره خس دی او بايد ليرې يې کړي چې څوک يې و نه پېژني، خو نورو وليد او و يې پېژاند چې غلا همده کړې ده، نو په دې توګه هر متل د يوې تجربې په نتېجه کې رامنځته شوی وي.

د متن لنډيز:

متل د شفاهي ادبياتو يوه مهمه برخه ده چې په محاوره او خبرو اترو کې د استدلال او خپلې خبرې د پخلي لپاره کارول کېږي.

متل يوه وړه جمله يا عبارت دی چې يو لوی مفهوم رانغاړي. زياتره متلونه ځانته کيسې لري يا په بله وينا يو متل د کيسې د پيښېدو په پای کې رامنځ ته شوی وي.

متلونه ډېره اوږده مخينه لري او سينه په سينه تر موږه را رسېدلي دي.

په پښتو ژبه کې يو شمېر متلونه راټول شوي او په کتابي بڼه چاپ شوي دي، خو زياتره متلونه لا تر اوسه پورې د خلکو په سينو او محاورو کې لا ژوندي دي، خو په کتابونو کې نه دي راټول شوي.

فعاليتونه

۱ـ زده کوونکي دې دغو پوښتنو ته ځوابونه ووايي:

- متلونه په خبرو کې د څه لپاره کارول کېږي؟
- متلونه منظوم وي که منثور؟
- متلونه زموږ د ادبياتو په کومې برخې پورې اړه لري؟

۲ـ زده کوونکي دې په دوه ډلو ووېشل شي د يوې ډلې استازی دې يو متل وايي او د بلې ډلې استازی دې په وار سره د هغه معنا کوي.

۳ـ زده کوونکي دې په دوه ډلو ووېشل شي يوه ډله دې لس منظوم او بله ډله دې لس منثور متلونه ووايي.

٤ـ د لاندې متلونو معنا پخپلو کتابچو کې وليکئ او په ټولګي کې يې واوروئ.

- د غله په ږيره خس دی
- غل په غره کې نه ځايېږي
- مه کوه په چا چې و به شي په تا
- چاره که د سرو شي د ځيګر د منځلو نه ده

۵ـ زده کوونکي دې د لاندې متلونو تش ځايونه ډک کړي.

- هر چاته خپل ....کشمير دی.
- د يو لاسه .... نه خېژي.
- څه چې .... هغه به ....
- پړ مې .... مړ مې ....

٦ـ په لوستل شوو متلونو کې موکوم يو خوښ دی، ولې؟ نظر مو ووایاست.

۷ـ په لوستل شويو متلونو کې نومځري (ضميرونه) پيدا کړئ. او ووایاست چې کوم ډول نومځري دي.

۸ـ که د کوم متل کيسه مو زده وي په ټولګي کې يې ووایاست.

په کورنۍ کې له مشرانو څخه پوښتنه وکړئ او د هغوی له خولې نوي متلونه وليکئ او بيا يې بله ورځ په ټولګي کې ولولئ.

د مور زړه

د مور د مینې او محبت، د مور د زړه سوي او مهربانۍ په اړه به تاسو ډېرې خبرې اورېدلې وي، خو اوس چې تاسو د مور په اړه کوم شعر لولئ، د مور د خواخوږۍ او مهربانۍ یوه ستره نمونه ده. دغه مطلب د افغانستان د نومیالي معاصر شاعر سید شمس الدین مجروح په قلم له یوه بهرني (غربي) اثر څخه په شعر ژباړل شوی دی.

مور، تر ټولو مهربانه، مور تر ټولو زیاته مینه ناکه ده، خو داسې کیسې او پېښې هم کېدونکې دي . تاسو دغه کیسه په شعري بڼه ولولئ.

د شاعر لنډه پېژندګلوي:

سید شمس الدین مجروح د افغانستان د معاصرو ادبیاتو یو خوږ ژبی شاعر او لیکوال دی. په ۱۲۸۹ هـ . ش . کال د کونړ ولایت د شین کوړک کلي په یوې روحاني کورنۍ کې پیدا شوی دی. زده کړې یې په خپل کلي کې سرته ورسولې او رسمې دنده یې د اعیانو په مجلس کې پیل کړه. بیا یې مختلفې دندې سرته ورسولې چې د عدلیې د وزیر او د صدارت د مرستیال په توګه یې هم کار کړی دی.

دسید شمس الدین مجروح د شعرونو یوه مجموعه (منتخب شعرونه) په ۱۳۳۷ هـ . ش . کال د پښتو ټولنې له خوا چاپ شوې ده او دویمه مجموعه (یاد فریاد) یې په پیښور کې په ۱۹۸۵ م. کال کې چاپ شوې ده. سید شمس الدین مجروح په ۱۳۸۱ هـ . ش . کال وفات شوی دی.

پسرلی د کال ځواني وه هوا ښه وه
د ګیاه پرته په ځمکه لونګی شنه وه
ټول عالم په خوب ویده و نیمه شپه وه
هرې خوا ته دسپوږمۍ رڼا خوره وه
یو عاشق معشوقه ناست د رود په غاړه
په شراب د مینې مست و و دغه دواړه
سره ناست وو دوی بهر کلي نه لرې
دواړو ویلې ښې خوږې خوږې سندرې
د دوی منځ کې وې د راز و نیاز خبرې
یو له بله یې وړکړې وې وزرې
د ښایست غرور په سر کې د جینۍ و
د هلك په سر کې هم جوش د ځوانۍ و

سید شمس الدین مجروح

هلك ووې محبوبې ماته يې گرانه
مادې هيڅکله خداى نه کا بې له تانه
زړه چې زيات له سرو ماله دى دلبره
ما قربان کړ هغه هم د ستا له سره
جينى ووېل دا خبرې کوې څله
په دې لاړ کې زړه قربان وي تل ترتله
زړه په مينه کې عاشق نه ځي هر کله
دا په دې لاړ کې اول قدم دى گله
زه به تاومنم هله زما ياره
چې د مور زړگى دې راوړې زما لپاره
خپله مور سړي ته زياته له هر چاده
زړه د مور يوه مرغلره بې بها ده
که د ستا مينه له ما سره رښتيا ده
که صحيحه دا دعوه د مينې ستا ده
د مور زړه دې کړه ترې غوڅ رايې وړه ماله
نو به هله زه خولگى درکړمه تاله
د هلك په سر چې دغه امتحان شو
په وجود کې يې برپا د غم توپان شو
هك پك ودريده په دوه و وکې حيران شو
خو پرې مينه شوه غالبه راروان شو
نو د مور سينه يې څيرې په خنجر کړه
مرغلره يې د زړه ترې رابهر کړه

چې هلك له دغه كاره نه وزگار شو
بيا روان په دغه لوري په تلوار شو
لار كې ولويد طبيعت ورته په قار شو
زړه يې هم له لاسه خاورو كې گوزار شو
ناگهانه له زړه غږ شو چې بچيه!
خير دې وي ژوبل خو نه شولې زړگيه

د مور ستايل او درناوی:

دغه اصل ته په پښتو ادبياتو كې هم زياته پاملرنه شوې ده. زموږ زيات شمېر شاعرانو او ليكوالو په خپلو منظومو او منثورو اثارو كې د مور مقام ستايلی دی.

په بېلا بېلو ادبي نثرونو لكه داستانونو، ناولونو او نورو ادبي ټوټو كې د مور مقام ته پاملرنه شوې او د مور مقام پكې ستايل شوی دی. ويلای شو چې د مور مقام په پښتو ادبياتو او بيا په لنډيو كې ځانگړی ځای لري او زموږ د ادبياتو يو مهم څپركی جوړوي. په بېلا بېلو ليكنو كې د مور مقام، د مور مهرباني، شفقت او عاطفې د اولاد په روزنه كې د هغې كړاو او زيار انعكاس موندلی دی. د دغو ټولو ليكنو مقصد يو دی او هغه دا چې د مور د مقام او حقونو پېژندل او د هغې درناوی كول.

په ولسي ادب كې د مور د مينې عاطفې او مهربانۍ په اړه ډېرې كيسې شته چې يوه نمونه يې دلته راوړو:

وايي چې د يوې مور ماشوم بلې ښځې پټ كړ. د ماشوم مور كه هر څومره له غلې ښځې څخه خپل ماشوم وغوښت، خو هغې ورنكړ او ويې ويل چې دا زما زوی دی. د ماشوم مور په چيغو چيغو قاضي ته ولاړه او عرض يې وكړ چې يوې ښځې مې ماشوم پټ كړی او نه يې راكوي. قاضي غله ښځه راوغوښته هر څومره پلټنې چې يې ترې وكړې ښځه قانع نه شوه، ويل يې چې دا زما خپل زوی دی، پر ما يې ناحقه دعوه كړې ده.

قاضي وويل: ما يوازې پرېږدئ چې د پرېکړې په اړه فکر وکړم. دواړه ښځې د قاضي له کوټې نه ووتلې. ښه شېبه وروسته قاضي دواړه ښځې راوغوښتلې هغوی ته يې خپله پرېکړه داسې اعلان کړه:

وروسته د ډېر سوچ نه زه دې نتېجې ته ورسېدم چې ماشوم بايد دوه ټوټې شي، يوه ټوټه د يوې مور او بله ټوټه د بلې مور. په دې پرېکړې کې به عدل او انصاف پر ځای شي.

قاضي جلات راوغوښت، ويل راشه دا ماشوم دوه ټوټې کړه. کله چې جلات توره په لاس راغی د ماشوم اصلي مور غږ کړ:

قاضي صاحب ماشوم مه دوه ټوټې کوئ، ماشوم زما نه دی، هغې ته يې ورکړئ. قاضي پوه شو چې د ماشوم اصلي مور همدا ده، ځکه چې د خپل زوی مرگ يې نشو زغملای او هغه بله چې د ماشوم اصلي مور نه وه د قاضي پرېکړه يې ومنله.

په دې توگه قاضي ماشوم خپلې اصلي مور ته وسپاره او هغې بلې غلې ښځې ته يې سزا وټاکله.

د متن لنډيز:

د اسلام ستر پيغمبر حضرت محمد ﷺ فرمايلي دي چې ((جنت د مور تر پښو لاندې دی)). د مور مقام په ټولنه کې تر هر چا لوړ دی او درناوی يې په ټولو لازم دی.

په دې منظومه کيسه کې د مور د مهربانۍ يوه داسې نمونه تاسو ولوسته چې مينه او مهرباني يې له بل چا سره نه شي پرتله کېدای. مور د مينې، محبت او مهربانۍ يوه داسې چينه ده چې دغه مينه او مهرباني يې د زړه په څڅېدونکو وينو کې هم نارې وهي.

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې متن په لوړ غږ ولولي او د شعر مفهوم دې په خپلو خبرو کې ووایي.

۲ـ زده کوونکي دې په متن کې د راغلې کیسې لنډیز په خپلو کتابچو کې ولیکي او بیا دې په ټولګي کې ولولي.

۳ـ زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي. یوه ډله دې په شعر کې نومونه او بله ډله دې صفتونه پیداکړي او د ټولګیوالو په وړاندې دې ولولي.

٤ـ له دغې کیسې نه تاسې څه زده کړل، خپل نظر خپلو ټولګیوالو ته څرګند کړئ .

٥ـ په متن کې ارتباطي کلمې پیدا او لست یې کړئ لکه:

کال، پسرلی، هوا

٦ـ زده کوونکي دې لاندې لغتونه معنا او په جملو کې وکاروي:

نیاز   بې بها   بریا   ملغلره

۷ـ زده کوونکي دې د ماشوم په اړه کیسه ولولي او د دغې کیسې لنډ مقصد دې پخپلو خبرو کې ووایي.

کورنۍ دنده

د مور د مهربانیو په اړه مو که کومه کیسه له چا اورېدلې وي او یا مو یاده وي په خپلو کتابچو کې یې ولیکئ او بله ورځ یې په ټولګي کې ولولئ.

اتلسم لوست

ښوونکی د ټولنې لارښود

ښوونکی ماشومانو او ځوانانو ته لارښوونه کوي. د پوهې او علم پرګانه یې سمبالوي.

د نېکو لاروګټې او د بدو لارو زیانونه ورته بیانوي.

په نننۍ نړۍ کې هر ډول پرمختګونه او هوساینه په ټولنه کې د انسان د پرله پسې زیار نتیجه او د ښوونکي برکت دی.

زده کوونکو ته لازمه ده چې د دغه لارښوونکو درناوی او احترام وکړي. په دې درس کې به د پوهاند رښتین د ژوند له پلوشو څخه د ښوونکي په اړه یو مطلب ولولئ.

- ښوونکی د ټولنې څه ډول معمار دی؟
- ښوونکي زموږ په روزنه کې کومه ونډه لري؟

علم او پوهه یوه رڼا او ځلا ده. ښوونکی او معلم د دغې رڼا خپروونکی دی.

علم او پوهه دودې او ترقۍ زینه ده او ښوونکی د دغې زینې جوړوونکی دی. علم د تورې تیارې مشال او د عقل د روښانتیا بله ډیوه ده. دغه مشال او ډیوه د ښوونکي د مازغو په رڼا روښانه کېږي. ښوونکی تل د خپل دماغ په ډیوه کې د فکر تیل سېځي، خپل مازغه ویلي کوي، شپې روڼوي، د زړه وینې خوري او په ځان سخته تېروي دا ټول د دې لپاره چې د ناپوهۍ تیاره ورکه شي، خلک ښه او بد وپېژني او دښکلي او هوسا ژوند خاوندان شي.

ښوونکی په حقیقت کې د ژوندانه لارښود دی.

یوه، لایق، زیارکښ او زړه سواندي کسان د یو هېواد د لوړتیا او علمي ودې پخې ستنې دي. که دغه ستنې پخې او کلکې نه وي، نو د علم او پوهې مانۍ به هم بې کاره او بې خونده وي.

د علم وړانګې د ښوونکو په لاسونو په دنیا کې خپرېږي. د یونان ستر فیلسوف ارسطو د لومړي معلم، ابو نصر فارابي د دویم معلم او ابن سینا د درېیم معلم په نامه یادېږي. غرض دا چې د معلم لقب او نوم یو ستر او درونډ نوم دی. په همدې وجه د ښوونکي مقام په ټولنه کې ډېر لوړ او جګ دی. څومره چې د ښوونکي مقام لوړ دی، نو هغومره یې وظیفه هم درنه او سخته ده. د هرې ټولنې وده او ترقي، پرمختګ او لوړتیا د هغوی د ښوونکو په زیار، کوښښ، اخلاص او له دندې سره په شوق او مینه پورې اړه لري. د یو ولس روښانه سبا د دوی په همت او زحمت پورې تړلی دی. د نن ورځې کوچنیان او ماشومان د دوی په وسیله د سبا ورځې پوهان او لویان کېدای شي.

ښوونکي د یو هېواد د باغ و بڼ مالیاران او د نوو بوټو او نیالګیو باغوانان دي. که دوی په خپله وظیفه کې د کوچنیانو په روزنه او پالنه کې لږ غفلت وکړي، نود وطن د علم او پوهې، ودې او ترقۍ باغ و بڼ به مړاوی او سپېره پاتې شي. ټول ماشومان د ښوونکو سره یو امانت دی د دغه امانت ساتنه، پالنه او روزنه د دوی دنده ده.

د ماشومانو د علم او پوهې زیاتول، د دوی د خویونو او اخلاقو سمول، په دوی کې د خپل ملت، خاورې او هېواد مینه اچول او په پای کې له دوی نه د سم فکر او مزغو خاوندان

او غوره سرې جوړول، د ښوونکو دنده ده. دا يو داسې پور دی چې بې له اداکولو څخه په بل هيڅ ډول نه خلاصېږي. تر کومې اندازې چې شاګردان علم او پوهې ته ضرورت لري، هغومره سمې روزنې او پالنې ته هم اړ دي. علم د انسان جوهر او روزنه يې ښکلا او ځلاده. د يو مخلص او پوه ښوونکي وظيفه دا ده چې دغو دواړو خواوو ته پوره پاملرنه وکړي او د خپل هېواد تاند نيالګي داسې وروزي چې هم يې خلك سيوري ته کښېني او هم يې له خوږو مېوو څخه ګټه واخلي.

لنډه دا چې د معلمانو دنده ډېره درنه او مهمه ده، خو ورسره ډېره پاکه او سپېڅلې هم ده. نو ښايي چې ټول ښوونکي په ډېر اخلاص او مينه خپله پاکه وظيفه سر ته ورسوي او د سالمې پوهنې په لوړولو او خپرولوکې شپه او ورځ زيار او کوښښ وکړي.

د متن لنډيز:

د ښوونکي کلمه که څه هم خلکو ته په ښکاره يوه ساده کلمه ښکاري او د ښوونکي دنده يوازې ښوونځي ته په تلو راتلو پورې تړي، خو داسې نه ده.

د ښوونکي دنده ډېره درنه او مهمه ده. مقام يې ډېر لوړ او نوم يې سپېڅلی او مقدس دی. نن ورځ چې په نړۍ کې د ژوند څه پرمختګونه او اسانتياوې وينئ، نو لومړني لارښوونکي يې معلمان دي، ځکه چې د نړۍ پوهان، سياسي څېرې، مخترعين او د هېوادونو واکمنان د ښوونکي د زيار په پايله کې راڅرګند شوي دي. لازمه ده چې د زړه له کومې د ښوونکي درناوی او احترام وشي. ښوونکي ته هم پکار ده چې خپله دنده په دقت، اخلاص، صداقت، سپېڅلتيا او د مسؤوليت له مخې پر مخ بوځي.

فعالیتونه

۱ـ څو زده کوونکي دې له ښوونکي څخه وروسته لوست په وارسره ولولي او په وار سره دې د درس مفهوم په خپلو خبرو کې ووایي.

۲ـ زده کوونکي دې ستونزمن لغتونه په کتابچو کې ولیکي او بیا دې معنا کړي.

۳ـ زده کوونکي دې له لوست څخه مترادف الفاظ راوباسي او پرتخته دې ولیکي.

٤ـ په لاندې معنا شوو لغتونو کې سم ته (س) او ناسم ته (ن) په پنسل ولیکئ.

- لایق: چاروکی
- زیارکښ: زحمت کښ
- وړانګې: وریخ
- مشال: څراغ، رڼا
- هوسا: لالهاند
- سپېڅلی: پاک

٦ـ لاندې جملې تکمیل کړئ!

- علم او پوهه یوه .... او .... ده.
- ښوونکی په حقیقت کې د .... لارښود دی.
- د علم وړانګې د .... په لاسونو په .... کې خپرېږي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې دښوونکي په اړه په کور کې یوه، یوه لیکنه وکړي چې شپږ کرښې او یا تر دې زیاته وي او بله ورځ دې په ټولګي کې واوروي.

نړیواله ادبي څېره: ټاګور

نړیوال هنرونه او فکرونه نړیوال ارزښت لري. دغه راز هنرونه او فکرونه نړیواله شتمني وي، هر انسان ترې ګټه اخیستلای شي. لیکوال او شاعر چې څه لیکي او څه وایي، د نړیوالې ټولنې لپاره وي، خو د ډېرو لږو فکر او هنر دومره پوخ وي چې نړیوال شهرت ور په برخه کړي.

دغه فکر او هنر هر انسان ته یو ځانګړی پیغام لري. له دغه فکر و هنر څخه بیا هر څوک له خپلې هنري لېوالتیا سره سم خوند اخلي.

په اووم ټولګي کې مو د اندرسن په اړه معلومات تر لاسه کړل، په دې لوست کې یوه بله نړیواله څېره ټاګور درپېژنو.

- تاسې کوم نړیوال ادبي شخصیت پېژنئ په اړه یې خبرې وکړئ.
- د ټاګور کوم شعر یا کتاب مو لوستی؟

ټاګور یوه نړیواله ادبي څېره ده. ټاګور مشهور شاعر او لیکوال دی. په ډرامه لیکنه کې یې ډېر لوی لاس درلود. ناولونه او داستانونه یې هم لیکلي دي.

ټاګور د ۱۸۶۱ م. کال د می په اوومه د هندوستان د کلکتې په ښار کې زېږېدلی دی. کورنۍ یې شتمنه وه او د علم او هنر له امله یې په بنګال کې ځانګړی شهرت درلود. د ده کورنۍ دلوېدیځ له تمدن سره هم له یوې نیمې پېړۍ را په دې خوا آشنا وه.د خپلو نیکونو علمي، ادبي او هنري میراثونه یې ساتل.

له همدې امله د ټاګور په شخصیت کې زاړه کړه وړه او نوې ښکلا دواړه لیدل کېږي. ټول هندوستان تر اوسه د ټاګور په څېر بل پراخ نظره، خواخوږی او هوښیار ادیب ونه موند.

ټاګور که د خپل وخت د پرمختللي ژوندانه له اسانیتاوو برخمن و، نو د خپل وخت د بې وزلو وګړو له ژوندانه څخه هم ناخبره نه و. هغه دغه دواړه د سر په سترګو لیدلي وو. دغو متضادو زده کړو او تجربو د ټاګور شخصیت ډېر هر اړخیز (جامع) کړ.

رابندر ناتهـ ټاګور د نړۍ ببلا ببلو هېوادونولکه انګلستان، جرمني، امریکا، سیلون، چین، ایټالیې، کاناډا، ویتنام ، کمبود یا، لاوس، برما، روسیې او ایران ته سفرونه کړي دي. په دغو هېوادونو کې یې له ولسمشرانو او وزیرانو رانیولې تر بې وزلو وګړو پورې لیدلي کتلي او د هغو له حال څخه یې ځان خبر کړی دی.

په ببلا ببلو سفرونو کې له ببلا ببلو وګړو سره د هغه اړیکو او لیدنو کتنو هغه ته ډېره تجربه ور په برخه کړه. هغه په لسګونو ډرامې د اشعارو مجموعې، لنډې کیسې او رومانونه لیکلي دي.

د رابندر ناتهـ ټاګور ځینې اثار دادي:

۱ـ د یوه شاعر نکل
۲ـ تصویرونه او سندرې
۳ـ د ځنګل ګل
٤ـ د فطرت انتقام
۵ـ مات زړه
٦ـ د وړکتوب سندرې
۷ـد اروپایي سیلاني لیکونه
۸ـ د لمر سیوری

۹_ د ماښام سندرې
۱۰_ تېز او تونډ
۱۱_ خطرناک ښکار
۱۲_ د عالمانو پاچا او نور
۱۳_ د سهار سندرې

د رابندر ناتهـ ټاگور ځینې اثار په پښتو ژباړل شوي دي، لکه : کابلي والا، گیتا نجلي، تاج او ځینې نور. گیتا نجلي عبدالرؤف بینوا ژباړلې او لومړی ځل په ۱۳۳۶ هـ . ش . کال په کابل کې چاپ شوی دی. د ټاگور گیتا نجلي نړیوال شهرت لري. او د نوبل نړیواله جایزه یې گټلې ده.

دگیتا نجلي د متن څو بېلگې:

هغه وخت چې زما زړه سخت او وچ شي، نو ته پر ما د رحم باران وکړه راشه!

کله چې ژوند محبت له لاسه ورکړي؛ نو ته د نغمې په پرده کې راشه! کله چې شاوخوا د هنگامه زېږوونکو مشاغلو شور پورته شي او ما د باندې وباسي، نو ته ای زما د سکوت خاونده! د خپل سکون او آرام سره راشه! کله چې زما بېنوا زړه د زندان په یوه گوټ کې غلی کښېني؛ نو ای زما پادشاه! ور مات کړه د شاهانه برم او دبدبې سره راشه؛

کله چې زما د زړه پر ارزو باندې د باطلو او هامو غبار پرېوځي نو ته ای یوازې پاکه! ای ته یوازې ویښه! د خپلې برېښنا او تالندې سره راشه!

×××

تا په سیوري کې ځان پټ کړی دی، اې زما گرانه! ته چېرې د ټولو تر شا ولاړ یې؟ دوی تا ټېل وهي، ستا له څنگه د خاورو پر ډک سړک باندې تېرېږي، او ستا هیڅ خیال نه ساتي.

زه دلته له څو گړیو راهیسې نذرونه په لاس انتظار کومه، لاروي تېرېږي او یو _ یو گل مانه اخلي _ اوس نژدې ده چې ټوکرۍ تشه شي.

د گهیځ وخت تېر شو او د غرمې هم، د ماښام په سیوري کې زما سترگې له خوبه پټې پټې کېږي. هر څوک خپلو کورو ته ځي، ما ویني راباندې خاندي او ما محجوبوي. زه د

گډاګرې نجلۍ په شان پلو پر مخ ناسته یم او کله چې دوی ما وپوښتي چې زه څه غواړم؟ نو زه سترګې کښته واچوم او هغو ته هیڅ ځواب نه ورکوم.

اه، رښتیا هم زه هغو ته دا کله ویلای شم چې ((زه تاته انتظار لرم، تا د راتلو وعده کړې ده)) زه له شرمه څنګه ویلای شم چې ((زه بې له دې غربته نور څه جهیز (د ورکولو) لپاره نه لرم))

اه، ما دا غرور دخپل زړه په کومې کې پټ کړی دی، زه پر وښو ناسته آسمان ته ګورم، ستا ناڅاپه راتګ په ډېر شان او شوکت په خوب وینم چې: ټولې روڼاوې پرې ځلېږي، ستا د بګۍ زرین بیرغ رپیږي، ټول وګړي حیران ولاړ ګوري چې ته راکوز شې زما لوري ته راځې ددې لپاره چې ما له ځمکې پورته کړې، او یوې داسې بې وزلې نجلۍ ته د خپل څنګ سره د کښېناستو ځای ورکړې چې له شرم او نخو ته داسې رپېږي لکه د ونې پاڼه چې نسیم ریوي ... ((خو وخت تېرېږي او تر اوسه لا ستا د بګۍ د ارابو آواز نشته؛ ډېر د برم او خوښۍ جلوسونه له خپلو سحر کاریو سره تېر شول ـ آیا ته به هم هغه یې چې د ټولو تر شا په یو سیوري کې پټه خوله ولاړ یې؟ او زه به همدغه یم چې ستا په انتظار کې به ژاړم او په ناکامو ارزوګانو به خپل زړګی ستومانه ساتم؟

د متن لنډیز:

رابندر ناتهـ ټاګور د دیوندر ناتهـ ټاګور زوی دی. په ۱۸۶۱م. کې په کلکته کې زیږیدلی دی. پلار یې لوی شتمن او مذهبي لارښود (مهاریشي) و. په لندن کې یې د حقوقو په څانګه کې زده کړې کړې وې. آثار یې ډېر لوړ ادبي او هنري ارزښت لري. ځینې کتابونو لکه : ګیتانجلي یې د نوبل جایزه اخیستې ده. ټاګور په ۱۹۰۱م. کال د شانتي نیکیتن بنیاد کښېښود چې بیا په راوروسته کلونو کې په یولوی پوهنتون بدل شو.

ټاګور

څرګندونې

(۱) نوبل: دا یوه نړیواله ډالۍ (جایزه) ده چې هر کال په بېلا بېلو علمي او ادبي برخو کې خورا مهمو شخصیتونو ته ورکول کېږي.

(۲) شانتي نیکیتن: (دارالامان) د ټاګور پلار د یوندر ناتهـ ټاګور په دغه ځای کې یو باغ جوړ کړ. خلك به د مراقبې او تفکر لپاره ورتلل او د هیڅ دین او مذهب خلك ترې منع نه وو. ټاګور بیا په ۱۹۰۱ م. کال کې دلته یو ښوونځی جوړ کړ چې وروسته په پوهنتون بدل شو او د شانتي نیکیتن په نوم یاد شو.

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه ووایي:

- را بندر ناتهـ ټاګور د چا زوی او په کوم ځای کې زېږېدلی و؟
- د رابندر ناتهـ ټاګور کوم کتاب د نوبل جایزه اخیستې وه؟
- د رابندر ناتهـ ټاګور د څلورو کتابونو نومونه واخلئ؟
- د ټاګور کورنۍ له مالي پلوه څه ډول وه؟

۲ـ د ګیتا نجلي همدغه نمونه چې دلته راغلې ده ولولئ او پرمفهوم باندې یې وار په وار خبرې وکړئ.

۳ـ په دغو بېلګو کې کوم ډول نومځري پیداکولای شئ، ځانګړي، ملکي، مبهم او نور په نښه یې کړئ.

٤ـ لاندې لغتونه معنا او په جملو کې وکاروئ:

هنګامه، برم، او هام، محجوب، نخوت

۵ـ ټاګور د کوم ځای شاعر او لیکوال و؟

الف ـ د هندوستان　　ب ـ د بنګال　　ج ـ پاکستان

کورنۍ دنده

د دې لوست له ټول متن څخه ستاینومونه راواخلئ او په خپلو کتابچو کې یې ولیکئ. سباته یې ټولګیوالو ته واوروئ. له دغو ستاینومونو سره د هغوی ضد هم په خپله کتابچه کې ولیکئ.

ښکالو

بیان په دوو ډولو کېږي، په نثر او په نظم، د نثر برخه پراخه ده او هر ډول مطلب او پیغامونه پکې په آسانۍ ځای پر ځای کېدای او لوستونکو ته رسېدای شي. همدا لامل دی چې نثري پانګه تر نظمي پانګې ډېره زیاته وي. له بلې خوا نظم ښه یادېږي او په آسانۍ ذهن ته سپارل کېږي. نثرونه بېلا بېل ډولونه لري. یوه ډول ته یې هنري یا ادبي نثر وایي. ادبي نثر هغه وي چې له ژبني هنره پکې کار اخیستل شوی وي. ادبي نثر به هرو مرو لوړ پیغام لري، خو د پیغام د بیان لپاره لیکونکی داسې کلمات غوره کوي چې د لوستونکي احساسات او عواطف راوپاروي. ادبي نثر انسان د لورېینې او ښېګڼې لورته هڅوي. په انساني ټولنه کې د مینې، دوستۍ، سولې او امن د رامنځته کېدو غوښتنه کوي.

- که تاسې کوم ادبي نثر لوستی وي نو ووایاست د چا او موضوع یې څه وه؟
- که کومه لنډه کیسه مو لوستې وي، د هغې نثر له نورو عادي نثرونو سره څه توپیر درلود؟

د سپلمۍ لویو لویو ګڼو بوټو او ګورو پاڼو کې، هوسۍ له څر نه سر پورته او شخوند یې بند کړ، غوږونه یې بوخ کړل، حیرانه ودرېدله؛ داسې چې له ځانه نه وه خبره. ملخ د سپلمۍ په پاڼه ورو ورو، غلی غلی راغی، د هوسۍ غوږو ته نژدې شو:

هوسۍ! څه دي؟ ولې حیرانه یې؟ ولې خپه یې؟ او هو! دا اوښکې! ولې واښه نه خورې؟ پسرلی تېر شو... واښه وچ شول څه! ؟ که تږې یې؟

هوسۍ په یوه نېب یوه طرف ته سترګې بکې کړي دي او غوږونه تکځ.

ملخ بیا وویل: د چا ښکالو ده څه؟

هوسۍ دیکه وخوړه: هو! نه واښه وچ دي او نه تږې یم ښکالو ده. د چا ښکالو! د چا د یا د ښکالو!!

ملخ : پوه نه شوم.

هوسۍ: ته لا نه وې، دا سپلمۍ وړې وړې وې، زه او آشنا مې دلته څرېدو، ښکالو شوه، ما دغه شان غوږونه بوخ کړل، آشنامې دغه شان وویل، همدغه شان لکه تا چې وویل...ډز شو... موږ ټوپ کړ، زه لیرې لاړم. اه ... پل مې واخیست، وینې پسې لاړم آن د پاچا تر باغه ... د پاچا د زوی سر کلي و... سندرې ویل کېدې، غوښې وریتېدې، بېګمې خندېدې. ملکه په تخت ناسته وه، زما د سترګو په اوښکو پوه شوه، لکه چې ته پوه شوې. اخر زنانه عالم و. ما وویل بي بي مېرمنې! زما د آشنا تیکې ستا باورچي خانه کې وریتېږي، خو دا څرمن یې ماته راکړه. زه به یې په یوه ونه کې اویزانده کړم... ورته به ګورم د زړه سود به پرې کوم.

ملکې وویل: نه څرمن تاته نه شي درکولی. سوېلو وویل: نه، هیڅېږې نه! دې نه به موږ تمبل جوړوو.

ګوره غوږ کېږده! نن د هغه پاچا د زوی سنت ګیري ده ... تمبل وهلی شي. دغه آواز اورې؟ دا زما د آشنا د څرمنې تمبل دی... په ما یې آواز خوږ لګي. زما پرې سود کېږي. ښکالو ده... زه پرې پوهېږم، ته پرې نه پوهېږې... سود پرې کوم سود!!

((سید راحت زاخېلي))

د متن لنډیز:

پورتنۍ کیسه د هوسۍ او ملخ ترمنځ د پوښتنو او ځوابونو په بڼه راغلې ده. کیسه داسې ده چې هوسۍ او ملخ په یوه څرځای کې اوسېږي. هوسۍ څه ښکالو اوري، یو دم تېر یادونه ور په زړه کېږي. غوني یې ځېږ شي. د هماغه ډز انګازې یې یو ځل بیا په ذهن کې راغبرګې شي چې د ژوندانه ګران ملګری یې ترې جلا کړی و.

هوسۍ ملخ ته خپله پخوانۍ کیسه کوي. وايي چې زه او یار مې یوه ورځ همداسې په دې ځای کې څرېدو چې څه ښکالو شوه، یو ناڅاپه ډز شو ما لېږې منډه کړه چې ګورم ملګری مې نه و. بېرته راوګرځېدم منډه مې واخیست او د پاچا تر کوره لاړم. ګورم چې د ملګري غوښه مې پخېږي، له ملکې نه مې وغوښتل چې د ملګري څرمن مې راکړي او د یادګار په توګه به یې په یوه ونه کې ځوړنده کړم، د زړه سود به پرې کوم، خو ملکې انکار وکړ او ویې ویل چې له دې څرمنې نه مورږ تمبل (چمبه) جوړوو.

اوس د پاچا د زوی سنتګري ده، له هغې څرمنې نه یې تمبل جوړ کړی، د پاچا د زوی په سنتګرۍ کې وهل کېږي او زما پر زړه د خپل یار او اشنا یادونه راوربږي.

د لیکوال پېژندګلوي:

سید راحت زاخیلي دسید فریح الله زوی، په ۱۳۰۳ هـ . ق. کال د نوښار په زاخیلو کې زېږېدلی دی. زاخیلی غښتلی لیکوال او منلی شاعر و. د ژباړې په فن کې یې هم پوخ لاس درلود. په ناول او لنډه کیسه لیکنه کې یې ډېر شهرت درلود. د پېښور لومړنی پښتو اخبار ((افغان)) د ده په اهتمام راوتلی دی. د ډېرو کتابونو لکه ماه رخ، لغات افغاني، تاریخ افغانستان، د حضرت علي کرم الله وجههُ اقوال، شلېدلې پڼه، د زړه درد، داغستان او د نورو اشارو لیکوال دی. په ۱۳۸۳ هـ . ق. کې یې له دې نړۍ څخه سترګې پټې کړې دي.

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې متن په چوپه خوله ولولي او بيا دې په وارسره د کيسې مفهوم په خپلو خبرو کې ووايي.

۲ـ زده کوونکي دې لاندې پوښتنې ځواب کړي:

- کيسه د څه شي په اړه ده؟
- په کيسه کې کوم کرکټرونه راغلي دي؟
- د کيسې پېښه څه ډول ده؟

۳ـ زده کوونکي دې لاندې لغتونه معنا او په جملو کې وکاروي.

ـ ښکالو ـ سپلمی ـ نېب ـ بکې ـ تکۍ

٤ـ که د زده کوونکو دغې کيسې ته ورته کومه کيسه په ياد وي په ټولګي کې دې په لوړ غږ ووايي.

۵ـ زده کوونکي دې په درېو ډلو ووېشل شي: يوه ډله دې په متن کې نومونه، بله ډله صفتونه او دريمه ډله دې ضميرونه پيدا کړي او بيا دې د هرې ډلې استازی په ټولګي کې په وار سره د لست له مخې ووايي.

٦ـ زده کوونکي دې په لوړ غږ کيسه داسې ووايي چې د آواز اوچتول، نرمول او وقفه (ځنډ) په نظر کې وساتي. نور زده کوونکي دې لوستل وڅاري.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په خپله خوښه په کور کې د کوم ليکوال يوه لنډه کيسه خوښه او په کتابچه کې دې وليکي يا دې له مور او پلار، نيا او نيکه څخه کومه کيسه واوري او د هغې لنډيز دې په کتابچه کې وليکي.

يوويشتم لوست

مور، ولې کيسې لولو؟

له خپل مور و پلار، مشرانو او همزولو څخه به مو ډېرې کيسې اورېدلې وي. ساعت به مو پرې تېر شوی او خوند به مو ترې اخيستی وي. پر ساعت تېرې او خوند اخيستو سربېره کيسې نورې ښېګڼې هم لري. په کيسو کې روزنيز، اخلاقي او معلوماتي مفاهيم هم نغښتي وي. له کيسو څخه مور، روزنېزې، اخلاقي او معلوماتي ښېګڼې هم تر لاسه کولای شو.

ځينې کيسې په يوه ولس يا يوې ژبې پورې اړه لري، خو ځينې کيسې بيا په څو ولسونو او څو ژبو کې شريکې وي. که کيسه په يوه ولس يا يوې ژبې پورې هم اړه ولري، نو ډېرې داسې روزنيزې او اخلاقي ښېګڼې پکې وي چې ټول ولسونه ترې د خپل ژوندانه لپاره ګټه اخيستلای شي.

- کيسې څه ښېګڼې لري؟
- له کيسو نه څه زده کوو؟

حکایت

یو عالم د یو پاچا په وړاندې خبرې کولې. ناګهانه یې د خبرو په منځ کې وویل چې په هندوستان کې یوه ونه ده که د هغې ونې مېوه څوك وخوري نو هغه سړی به زوړ نه شي او نه به مړ شي. پاچا چې دا خبره واورېدله، نو په هغه ونې باندې مین شو، سودا واخیست چې دا به څه رنګه پیدا شي. لیکن د هغه عالم نه یې پوښتنه نه کوله چې دا ونه به چېرته وي او څنګه به وي. مګر چې د ده پرې ډېر باور و، هغه سړی یې په طرف د هندوستان رخصت کړ او ډېر مال یې ورته ورکړ، ورته یې وویل چې دا دولت لګوه او نور به هم درلېږم، خو هله بېرته راځه چې ماته د دغې ونې مېوه راوړې.

قاصد روان شو چې هندوستان ته ورسېده، نو له خلکو نه به یې هر ځای پوښتنه کوله او ویل به یې چې هغه ونه په کوم ځای کې ده چې سړی یې مېوه وخوري، نو بیا همېشه ژوندی وي او هیچرې نه زړېږي چې خلکو به دا خبره واورېدله، نو چا به ور پورې خندل چا به ورپورې ټوکې کولې، چا به ویل چې دا لیونی شوی دی، چا به ویل چې موږ ته معلومه نه ده مګر چې دا سړی ورپسې ګرځي، نو معلومېږي چې دا به رښتیا چېرته وي. چا به ویل چې په پلاني ځنګل کې که چېرې وي، نو وي به او بل ځای مې ګومان نه کېږي چې ګوندې پیدا شي. چا به ویل چې په پلاني ځنګل کې یوه لویه ونه ده چې سر یې چا ته نه ښکارېږي او بېخ یې هم نه معلومېږي او مېوه یې هم چا له په لاس نه ورځي که چېرې هغه وي نو شك نشته.

هر چا به ورپورې مسخرې کولې او دی غریب به په ځنګلونو ، غرونو ، میرو او په بیابانونو ګرځېده. حاصل دا دی چې یو خوا بل خوا وړاندې وروسته ښکته پورته ډېر طلب یې وکړ، مګر هیڅ په حال پوه نه شو، نو بېرته راوګرځېده چې وطن ته راته ډېر خپه و او له ځان سره یې ویل چې پاچا ته به څه عذر کوم. په یو ځای کې یې شپه شوه په هغه ځای کې یې واورېده، یو سړي وویل چې زموږ په دې کلي کې لوی عالم دی او بې شانه ښه سړی دی.

قاصد په زړه کې وویل چې بارې ورشم که څه دعا راته وکړي، نو دستي پاڅېد هغه عالم ته ورغی چې ملاقات یې ورسره وشو، نو ورته وېې ویل چې صاحبه دعا راته وکړه چې ایمان مې خدای ﷻ سلامت کړي او په خیر سره وطن ته ورسېږم. هغه دعا ورته وکړله او بیا یې ترې پوښتنه وکړه چې چېرته تللی وې.

قاصد ورته دا ټوله کیسه وویله. عالم چې واورېده، نو ورته یې وویل چې تاسو د هغه خپل عالم په خبره نه یې پوه شوي. هغه ونه بله نه ده هغه ونه د علم ده یعنې د علم مېوه چې څوک وخوري، نو هغه سړی به همېشه ژوندی وي او د همېشه ژوندون څه معنا ده، هغه معنا دا ده چې خدای ﷻ وپېژني، نېکي بدي ورته معلومه شي، د نېکۍ عمل کوي او له بدۍ نه ځان ساتي، کتابونه تصنیف کاندې شاګردان ترې پاتې شي، نو هلهو که دا سړی په تن مړ هم شي هیڅ غم یې نشته، ځکه چې هلته یې روح ژوندی وي او دلته یې نوم ژوندی وي او ثواب یې داسې کېږي، لکه یو ژوندی سړی چې نېکي کوي او ثواب یې کېږي.

قاصد ورته وویل چې صاحبه موږ هم دومره پوهېږو، نادانان نه یو که چېرې هغه علم یاد کړی وی، خو موږ به پوه شوي وو چې علم وایي، ولې هغه د ټولو خلکو د وړاندې ونه یاده کړې ده او په دې خو هرڅوک پوهېږي چې علم د یو څیز نوم دی او ونه د بل څیز.

هغه عالم وویل چې ته بیا پوه نه شوې، تا له مثال په کار دی چې ښه پوه شې. ګوره یو سړی وي نو د چا پلار وي او د چا زوی وي او د چا لمسی وي او د چا نیکه وي او د چا خوريی وي او د چا ماما وي او د چا تره وي او د چا وراره وي او د چا تروزی وي او د چا تربور وي او د چا ورور وي او د چا آشنا وي او د چا دښمن وي او د چا دوست وي، نو اوس ته ګوره همدغه یو سړی دی او هر نوم له دې نومونو چې په خپل ځای کې ورته څوک وایي، نو ویلی شي که نه شي؟

قاصد وویل چې بېشکه ویلی شي. نو هغه عالم وویل چې داسې علم ته هم دواړه نومه ویلی شي. که دې خوښه وي نو ورته علم وایه او که دې خوښه وي، نو ورته د ژوندانه ونه وایه، دواړه نومونه یې برابر دي هیڅ فرق په کې نشته.

قاصد چې دا خبرې واورېدلې تسلي یې د زړه وشوله او له عالم نه یې رخصت واخیست او د خپل کور په طرف رااروان شو چې ښار ته ورسېده پاچا ورته په امېد کې و چې دربار له ورغی پاچا ترې پوښتنه وکړله، ویل یې چې ووایه مېوه دې ومونده او که نه دې ده مونډلې ؟

قاصد ورته له سره کیسه شروع کړله، خپل رېړېدل او په ملکونو او په غرونو او په بیابانونو ګرځېدل او د خلکو مسخرې کول ټول حال یې ورته بیان کړ. چې پاچا واورېده، نو ډېر خپه شو، ویې ویل چې ستا ربړ عبث شو او زما مطلب و نه شو. پس له هغه قاصد ورته د هغه عالم خبره په ښه شان سره بېله بېله، جدا جدا واوروله. چې پاچا واورېدله ډېر خوشحال شو او قاصد له یې د ګرځېدلو له مشقت نه دوه برابره دولت ورکړ او پس له هغه باقي عمر د علم او د عالمانو په ساتنه او په پالنه کې شو او حکم یې وکړ چې هرڅوک دې واوري چې علم نه په واړه دی او نه په زاړه دی، خو زده کړه دې کوي که لوی وي او که وړکی وي.

((مولوي احمد))

د متن لنډیز:

دغه کیسه د علم او پوهې د ارزښت په اړه ده. په کیسه کې چې کومه ونه یاده شوې د هغې نه موخه علم او پوهه ده چې علم نه زړېږي او تل تر تله وي. که یو عالم له ژونده سترګې پټې کړي بیا هم د خپل علم له امله یادېږي. او نوم او یاد یې په کتابونو او د شاګردانو په ذهنونو او ژبو کې ګرځي او دغسې عالمان او پوهان د خپل علم له برکته تر پېړیو، پېړیو پورې ژوندي وي.

فعالیتونه

۱ــ زده کوونکي دې کیسه په چوپه خوله ولولي او بیا دې مقصد په ټولګي کې ووايي.

۲ــ زده کوونکي دې د کیسې یو یو پراګراف په وار سره ولولي او خبرې دې پرې وکړي.

۳ــ زده کوونکي دې د کیسې مطلب په خو لنډو کرښو کې ولیکي او په ټولګي کې دې په وار سره ووايي.

٤ــ زده کوونکي دې په لاندې پاراګراف کې نومونه په نښه کړي او ودې وايي چې کوم ډول نومونه دي:

ګوره یو سړی وي، نو د چا پلار وي او د چا زوی وي او د چا لمسی وي او د چا نیکه وي او د چا خوریی وي او د چا ماما وي او د چا تره وي او دچا وراره وي او د چا تروړزی وي او د چا دښمن وي او د چا دوست وي.

٥ــ زده کوونکي دې په کیسه کې نومځري (ضمیرونه) پیداکړي چې کوم ډول نومځري پکې راغلي دي؟

٦ــ زده کوونکي دې لاندې پوښتنې ځواب کړي.

- قاصد ولې په ځنګلونو کې ګرځیده؟
- پاچا قاصد په څه شي پسې لیږلی و؟
- قاصد د پاچا لپاره څه راوړل؟
- پاچا د قاصد له خبرو نه وروسته څه پرېکړه وکړه؟

۷ــ زده کوونکي دې د کیسې ځایونه او اشخاص په ګوته کړي چې کوم ځایونه او کوم اشخاص په کیسه کې راغلي دي؟

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې لاندينۍ کيسه په کور کې په غور سره ولولي، لنډ مطلب دې په خپلو کتابچو کې وليکي او سبا ته دې د ټولګيوالو په وړاندې واوروي.

وايي چې اوښ، غويی او پسه سره ملګري شول په لاره روان وو، د وښو يوه ګېډۍ يې وموندله. پسه وويل چې دا واښه لږ دي ټول پرې نه مړېږو، که يې ووېشو، نو د يوه کار هم پرې نه کېږي. ښه به دا وي چې په موږ کې کوم چې مشر وي همغه دې وخوري، ځکه چې مشر په هر ځای کې د عزت وړ او حقدار وي.

اوس نو راځئ چې د خپل عمر زياتوالی ثابت کړو. پسه وويل: چې زما تاريخ تر ټولو زيات دی، ځکه چې د هغه پسه سره د خپلوۍ اړيکه لرم چې د حضرت ابراهيمعليه‌السلام لپاره د جنت نه رالېږل شوی و، نو دا واښه زما حق دی، تاسو دواړه بايد صبر وکړئ.

غويي وويل: چې ته خو تر ما ډېر کشر يې زه د هغو غواګانو تربور يم چې حضرت آدمعليه‌السلام په لومړي ځل په جغ ترلي وو او ځمکه يې پرې قلبه کړې وه، نو له دې امله دا واښه زما حق دی، زه تر تاسو دواړو مشر يم.

په دې وخت کې اوښ غړانګه کښته کړه او د وښو ګېډۍ يې په خوله کې اوچته کړه او ويې ويل: چې زما خو د عمر تاريخ ثابتولو ته څه اړتيا نشته؛ ځکه هر چا ته معلومه ده چې زه له بدنه لوی او غټ يم او بل خوک په لوی والي او ځواک کې د ځان جوګه نه وينم، نو ښکاره خبره ده چې په عمر کې هم تر تاسو زيات او پخوانی يم. دا ګېډۍ زما حق دی، بايد زه يې وخورم.

> چې د چا وي د لاسونو زور قوت
> هغه کله د حساب لري حاجت

دوه ویشتم لوست

خوږ ژبی شاعر سید حسن خان

د پښتو ادب معاصره دوره ډېر نومیالي لیکوالان او شاعران لري. دغو نومیالیو هر یو په خپل وار د خپلو شعرونو او لیکنو له لارې د ټولنې دردونو ته انعکاس ورکړی او د اصلاح او سمون لپاره یې شعرونه ویلي او په نثر کې یې لیکنې کړې دي.

د دغو نومیالیو لیکوالو او شاعرانو د فکر او ادب ذخیره موږ ته د کتابونو په شکل پاتې ده او زموږ د معاصر ادب یوه لویه ذخیره ده. په دغه ډله کې یو هم سید حسن خان دی چې په دې لوست کې به یې وپېژنو.

۱ــ په معاصرو شاعرانو کې کوم شاعران پېژنئ؟

۲ــ د خوږ ژبي شاعر سید حسن په اړه معلومات لرئ؟

سید حسن خان ((حسن)) د سید حسین پاچا زوی د کونړ له سیدانو څخه و. په ۱۲۷۰ هـ . ش . کال د لغمان په چار باغ کې زېږېدلی دی. لومړنی زده کړې یې په خصوصي توګه سرته رسولې وې. بیا یې نورې زده کړې په عسکري ښوونځي کې پای ته ورسولې او د هغه وخت د حرب په وزارت کې یې خپله دنده پیل کړه چې د ژوند په وروستیو کې یې د فرقه مشر په رتبه د حرب په وزارت کې د حربي رئیس په حیث کار کاوه.

ښاغلی سید حسن که څه هم په عسکري چارو کې بوخت و، خو د ځانګړې مطالعې له لارې یې په ډېرو مسایلو کې ژور معلومات درلودل. همدارنګه له پښتو ژبې او ادب سره یې زیاته مینه وه او په پښتو شعر کې د لومړۍ ډلې په شاعرانو کې حسابېده. د سیدحسن د شعر ژبه روانه، خوږه او شعر یې په نادرو خیالاتو او مفاهیمو ښکلی و.

په شعر کې یې انتقادي مضمونونه هم زیات وو. د پښتو له پخواني ادب سره یې هم ژوره مینه لرله، تل یې مطالعه کوله. دغه شعر یې د لوړ خیال او ژور فکر څرګنده نمونه ده:

شانې سنا سر دې په سل ځایه اره شي
راوړه تا پرېشاني د زلفو کور ته
هوسۍ غوټه کړه خپل مشک د زړه په ناف کې
چې د سنا د زلفو بوی خور شو هر لور ته

د غازي امان الله خان له واکمنۍ څخه وروسته چې په هېواد کې کورنۍ اړو دوړ رامنځ ته شو، سید حسن خان په ننګرهار کې د ((کور غم)) په نامه یو اخبار راوایست. هغه د ملي یووالي ټینګ پلوی و چې دغه پیغام یې د هېواد د بقا سره تړلی ګاڼه او په خپلو شعرونو کې یې خلکو ته رساوه.

وې چې غونډ شئ منفق شئ

ټول وطن به مسخر شي ستا سې زور ته

کنه خوار ذلیل به گرځئ په دنیا کې

نشانه به شئ د ټول عالم پیغور ته

لکه څنگه چې د نوموړي لوړه او خوږه شعري طبعه وه، هماغسې په مجلسونو کې هم ډېر صمیمي و. مجلس یې خوږ او بې تکلفه و. ښاغلی عبد الرؤف بېنوا د سید حسن خان د شعر په اړه داسې وايي:

((د ده اشعار زیاتره اصلاحي، تنقیدي او نهضتي روح لري او د وطن خواهی لوړ احساس پکې ځلېږي. د ده له اشعارو څخه ښکارېږي چې ده غوښتي دي چې پخپلو سوځوونکو اشعارو ولس راویښ او د هغوی د افکارو لاره اصلاح کړي. حتٰی کله کله په ډېرو سختو او درشتو الفاظو د قوم نا اهلان تنبیه کوي.))

څرنگه چې دی یو مبارز و، نو تل یې د استبداد په وړاندې دریغ لاره. له دې امله یې د ژوند ډېره برخه د وخت په زندانونو کې تېره کړه.

دغه خوږ ژبی او نومیالی شاعر په ۱۳۱۹ هـ . ش . کال په کابل کې وفات شو.

د سید حسن خان حسن د کلام نمونه داده:

په نغمه لکه بلبل غږېدل زده کړه

پنه خوله وینا د گل له بلبل زده کړه

رخت په سر کړه له غنچې نه رابهر شه

په هوا لکه وږمه چلېدل زده کړه

د اغزي په څېر د گل سره همراز شه

په ځېره صورت د گلو ساتل زده کړه

نسترن شه په اغوش سرو ازاد کړه

په هر بوټي د گلشن تاوېدل زده کړه
رژېدو له وېرې نه غوړېږي ولې
اندېښنه پرېږده غوټۍ توکل زده کړه
کورني مرغه په شان به څومره ژوند کړې
د شاهین په دود ازاد الوتل زده کړه
که د نورو اسایش او ارام غواړې
گهوارې غوندې د ځان کړېدل زده کړه
گړندی شه کاروان هسې کړه منزل لنډ دی
د جرس په اواز تلل او راتلل زده کړه
راحت پرېږده زحمت واخله سید حسنه!
د وطن په درد و غم ژړېدل زده کړه

د متن لنډیز:

سید حسن خان حسن د پښتو ژبې نومیالی شاعر و. په عسکري چارو کې د حرب رئیس و. اصلي ځای یې کونړ او په لغمان او کابل کې اوسېده. د ملي احساس خاوند او په وطن مین شاعر و چې شعرونو یې انتقادي او اصلاحي بڼه درلوده. په شعر کې یې هنري اړخ هم پیاوړی و. سید حسن خان په معاصره دوره کې هغه شاعر و چې د شعر پیغام یې په ښکلې هنري جامه کې رانغښتی و.

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې لاندې پوښتنې ځواب کړي.

- سید حسن خان حسن د کومې دورې شاعر و؟
- د سید حسن خان د شعر پیغام څه و؟
- سید حسن خان څه دنده درلوده؟

۲ـ زده کوونکي دې په وار سره شعر ولولي او مفهوم دې په خپلو خبرو کې ووايي.

۳ـ زده کوونکي دې د سید حسن خان د شاعرۍ مهم ټکي په یو، یو پراګراف کې ولیکي او بیا دې په وار سره په ټولګي کې ووايي.

۴ـ زده کوونکي دې په لاندې بیتونو خبرې وکړي او هر یو دې خپل نظر څرګند کړي:

رژېدو له ویرې نه غوړېږي ولې
اندېښنه پرېږده غوټۍ توکل زده کړه
کورني مرغه په شان به څومره ژوند کړې
د شاهین په دود ازاد الوتل زده کړه
که د نورو اسایش او ارام غواړې
ګهوارې غوندې د ځان کړېدل زده کړه

۵ـ لاندې لغتونه معنا او په جملو کې وکاروئ:

۱ـ انعکاس	۲ـ حرب	۳ـ درشت	۴ـ نااهلان
۵ـ اسایش	۶ـ ګهواره	۷ـ جرس	۸ـ استبداد
۹ـ مبارز	۱۰ـ دریځ		

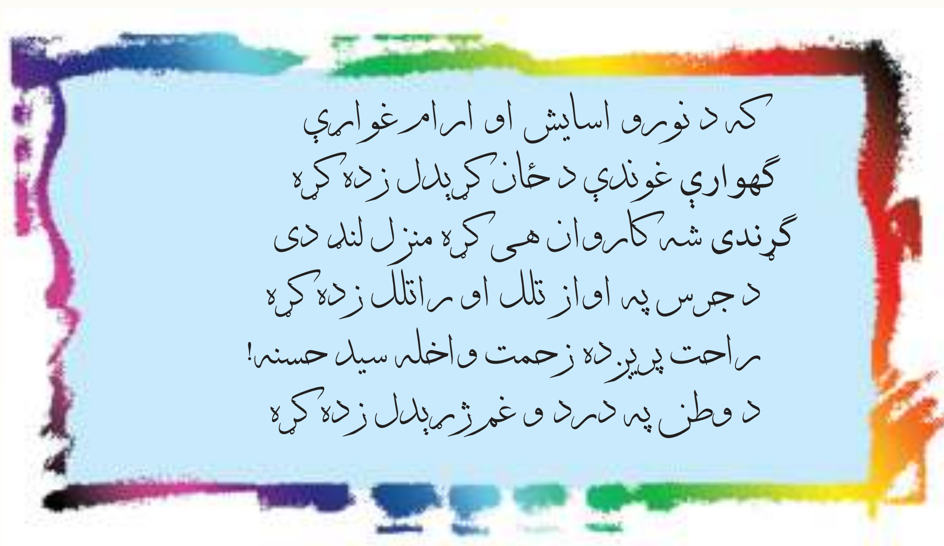
۶ـ په لاندې جملو کې کوم نومځري (ضميرونه) راغلي دي، په نښه يې کړئ:

- زه بل قلم درکوم.
- ستا بکس مې هيڅ په کار نه دی.
- څوک به زما د پوښتنې ځواب ووايي؟
- نور مېلمانه هم راغلل.

ولې درس وايو؟

زده کوونکي دې د سيد حسن خان حسن د شعر لاندې بيتونه په کور کې ولولي او د هغو مفهوم دې په ځو کرښو کې وليکي او بله ورځ دې هغه په ټولګي کې واوروي.

د اپینو زیانونه

نشه د اسلام په سپېڅلي دین کې حرامه بلل شوې ده. هر ډول نشه د بدن ذهني او بدني څواک او توان له منځه وړي. له همدې امله معتادین د ټولنې په اوږو بار کېږي او کله کله ناوړه کارونو ته هم لاس اچوي. نشه په ټولنه کې د سړي اعتبار کموي او خلك پرې بې باوره وي. د نشه يي توکو کارول معیوبیت رامنځته کوي او کله د مرگ سبب هم کېږي.

د نشه يي توکو ډولونه زيات دي چې يو ډول يې اپين دي په دې درس کې د اپینو د استعمال زیانونه تاسو ته درپېژنو.

پوښتنې

- اپین څه شی دی او څرنګه لاس ته راځي؟
- آیا له اپینو څخه ګټه هم اخیستل کېږي؟
- د اپینو د صحي یا جسمي زیانونو په اړه معلومات ورکړئ؟

اپین یوه تور بخنه نسواري ماده ده چې د یوه بوټي له شېرې څخه چې کوکنار نومېږي لاس ته راځي. د انسانانو معلومات د اپینو او د هغه د طبي تاثیراتو په اړه کم تر کمه څلور سوه کاله مخکې تر مېلاده رسي. په ځینو سر چینو کې داسې راځي چې په اروپا کې مجاریان لومړني کسان وو چې د کوکنارو له بوټي سره يې آشنایي پیدا کړې وه. وروسته بیا د رومیانو او یونانیانو په لیکنو او آثارو کې د خشخاشو یادونه شوې ده. د اسلامي تمدن په دوران کې هم ځینو شاعرانو په خپلو شعرونو کې د اپینو نوم یاد کړی دی او ځینو پوهانو او طبیبانو لکه بلخي ابو علي سینا او محمد زکریا رازي د بېلابېلو ناروغیو د درملنې لپاره له اپینو څخه په ډېره کمه اندازه استفاده کړې ده.

که څه هم اپین په طبابت کې په یوه ټاکلې فیصدۍ د دردونو د تسکین لپاره د ځینو دواګانو په جوړښت کې کارول کېږي، خو د نوموړو دواګانو استعمال د ډاکټر له اجازې پرته زیات خطر ناک او د بېلا بېلو ناروغیو لکه: سرطاني ناروغیو، مسمومیتونو او حتی د مړینې لامل ګرځېدای شي.

د اپینو استعمال په لومړي سر کې په معتاد سړي کې یو ډول کاذبه خوشحالي منځته راوړي، خو له څنډه وروسته استعمالوونکی شخص ستړیا، زړه بدي او مسمومیت احساسوي. تریاکي کسان تل له یوه سخت او مزمن مسمومیت سره مخ وي چې دغه مسمومیت کله ناکله د مړینې لامل هم ګرځي.

د اپینو او نورو نشه يي توکو استعمال د ملیونونو انسانانو د تباهی سبب ګرځي او په ټولنه کې اخلاقي انحطاط او ټولنیز ناورین رامنځته کوي، حال دا چې د مخدره توکو د کرکیلې او قاچاقو ګټې د یو شمېر بد مرغو، حریصو او ماده پرستو عناصرو جیب ته ځي چې تل د خپلو شخصي ګټو فکر کوي. د اپینو استعمال او قاچاق په یوه ټولنه کې د ډېرو لویو جرمونو لکه غلا، وژنې، لوټمارۍ، تېري او نورو سلګونو فسادونو لامل ګرځي.

د اپینو روغتیایي او روحي زیانونه:

د اپینو استعمال بېلا بېل زیانونه لري، خو ځو خطرناک ضررونه یې دا دي:

۱ـ مسمومیت

۲ـ د زړه ناروغي

۳ـ ډنګر توب او د بدن عمومي کمزوري

٤ـ د سږو سرطان

٥ـ د بدن د وزن کموالی

٦ـ د حافظې کمزوري

۷ـ د ستړیا احساس

۸ـ د جنسي میل کمزوري.

د لوست اصلي پیغام:

اپین یو ډول نشه یي توکی دی چې استعمال یې د بېلا بېلو ناروغیو، لکه: سرطان، زېړي، د زړه دربدنې، د وینې د فشار، خپگان او د انزوا سبب گرځېدای شي او ټولنه د ناورین او نابودۍ کندې ته غورځوي.

څرگندونې

۱ـ مسمومیت: زهرجن کېدل

۲ـ د حافظې کمزوري: د خبرې هېرول

۳ـ مزمن مسمومیت: په دوامداره توگه د بدن زهرجن کېدل.

٤ـ اخلاقي انحطاط: اخلاقي کمزورتیا

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې لاندې پوښتنې ځواب کړي:

- د مخدره توکو استعمال څه ډول زیانونه منځ ته راوړي؟
- د مخدره توکو روحي او ځاني زیانونه ووایاست؟

۲ـ زده کوونکي دې متن په اوچت آواز ولولي او د درس مفهوم دې په لنډو ټکو کې ووایي.

۳ـ زده کوونکي دې لاندې لغتونه معنا او په جملو کې وکاروي.

۱ـ معتاد ۲ـ کاذب ۳ـ مزمن ٤ـ ناورین ۵ـ انزوا

٤ـ زده کوونکي دې سم ځواب په پنسل په نښه کړي:

- د اپینو استعمال:

الف: بدن قوي کوي

ب: حافظه قوي کوي

ج: د زړه ناروغي رامنځته کوي.

۵ـ زده کوونکي دې ناسم ځواب په نښه کړي:

د اپینو کارول:

۱ـ مسمومیت رامنځته کوي.

۲ـ بدن ډنګر او کمزوری کوي.

۳ـ د سږو سرطان رامنځته کوي.

٤ـ حافظه غښتلې کوي.

٦ـ زده کوونکي دې په وارسره د اپینو د استعمال زیانونه څرګند او وشمېري.

زده کوونکي دې په خپل چم او ګاونډ کې وګوري، که کوم معتاد وي د هغه په اړه دې څو کرښې وليکي او بله ورځ دې په ټولګي کې واوروي.

يا:

زده کوونکي دې د نشې په اړه يوه رښتينې کيسه وليکي او بله ورځ دې په ټولګي کې واوروي.

روږدی او دارو

د يوه روغتون رئيس د روغتون کتنه کوله، په يوه واټ کې و چې د يوه ناروغ زګېروي يې واورېدل. ورنژدې شو، تر روغبړ وروسته يې ترې وپوښتل:

نن دې دارو خوړلي دي؟

ناروغ وويل: نه ځار دې شم! دارو يې را نه کړل.

رئيس په ډېره غوسه نرس ته غږ کړ، ورته ويې ويل: ولې دې نن دارو نه دي ورکړې؟

نرس له ناروغه پوښتنه وکړه، ګولۍ دې خوړلې دي؟ ناروغ وويل: هو!

بيا يې ترې وپوښتل پېچکاري يې درته کړې ده؟

ناروغ وويل هو! په دې وخت کې رئيس ناروغ ته وويل: ښه نو لکه چې داګولۍ او پېچکاري دارو نه دي؟!

نرس وويل: ښاغلی ډاکټر صاحب دا ناروغ روږدی دی او يوازې ((اپين)) دارو ګڼي.

 څلورویشتم لوست

عبدالرحمان بابا

په پښتو شاعرانو کې تر ټولو مقبول یا ډېر منلی شاعر څوک دی؟

د پښتو ادبیاتو د تاریخ په منځنۍ (کلاسیکه) دوره کې ډېر ښه او غوره شاعران تېر شوي دي چې یو یې عبدالرحمان بابا دی. په پښتو شاعرانو کې چې کوم عام مقبولیت او درناوی د عبدالرحمان بابا په برخه دی، تر دې وخته د بل هیڅ شاعر نه دی په برخه شوی.

په اووم ټولګي کې مو د همدغې دورې یو بل مشهور شاعر عبدالقادر خټک وپېژانده، په دې لوست کې به د عبدالرحمان بابا په اړه ولولئ.

- د عبدالرحمان بابا په اړه څه معلومات لرئ؟
- ولې عبدالرحمان بابا په ولس کې زیات مشهور دی؟

نومیالی عارف، مشهور صوفي او خوږ ژبی شاعر عبدالرحمان بابا د عبدالستار زوی دی. عبدالرحمان بابا په ۱۰٤۲ هـ . ق . کې د پېښور ښار ته نژدې په بهادر کلي کې زیږېدلی دی.

له زیات ټولنیز مقبولیت او ادبي شهرت سره سره د رحمان بابا د ژوندانه په اړه هر اړخېز معلومات نشته. که څه هم د خلکو په منځ کې د هغه د ژوند پېښو په اړه ځینې شفاهي روایات او کیسې شته، خو د مستندو او باوري منابعو د نشتوالي له امله هغه دومره باوري نه دي.

د عبدالرحمان بابا په اشعارو کې هم د هغه د ژوندانه د حالاتو په اړه ډېرې لږې څرګندونې راغلې دي چې د هغو له مخې د هغه د ژوندانه په اړه هم ډېر معلومات نشو ترلاسه کولای.

د عبدالرحمان بابا د ژوندانه زمانې ته نژدې لیکوال محمد هوتک په خپل اثر پټه خزانه کې د عبدالرحمان بابا په اړه لیکلي دي:

((د فقهې او تصوف کتابونه یې په پېښور کې له ملا محمد یوسف یوسفزي څخه ولوستل. د نورو علومو د زده کړې لپاره کوهاټ ته لاړ او ډېر علوم یې هلته ولوستل او لوی عالم شو.))

عبدالرحمان بابا آن د ځوانۍ له وخته ډېر پرهېزګار او عابد انسان و. تل به د خدای جل جلاله په عبادت بوخت و.

داسې معلومېږي چې عبدالرحمان بابا د ځوانۍ له مهاله دریاضت اوعبادت تر څنګ شعر هم وایه. د بابا شعر د هغه د شخصیت پېژندلو ښه هنداره ده. په اشعارو کې یې دیني، اخلاقي، ټولنیز او نور مسایل نغښتي دي. عبدالرحمان بابا په پښتو شاعرۍ کې ځانته ځانګړې لاره درلوده چې تر هغه وروسته ډېر شاعران د هغه پر لاره تللي دي.

عبدالرحمان بابا په خپلو اشعارو کې د خپل وخت او د ځینو پخوانیو شاعرانو یادونې کړې دي. په پښتو کې یې د میرزا خان انصاري(۱)، دولت لواڼي(۲)، خوشحال خان خټک(۳) او نورو نومونه یاد کړي دي. همدارنګه یې د سنایي غزنوي(٤)، حافظ شېرازي(۵) او نورو

نومونه هم یاد کړي دي. له دې څخه داسې نتیجه اخلو چې عبدالرحمان بابا په شعر و شاعرۍ کې ښه مطالعه درلوده. علم او پراخې مطالعې د هغه په شاعرۍ اغېز کړی دی او د هغه شعر یې په ولس کې دومره مقبول کړی چې ټول یې په کورونو کې د شعر دیوان لولي اوفالونه پرې ګوري.

د عبدالرحمان بابا په شاعرۍ کې د الله ﷻ او د رسول ﷺ مینه پرته ده موږ ته د پند، ننګ، غیرت، لوړهمت، قناعت، سخاوت، زیار او بشردوستۍ درس هم راکوي.

عبدالرحمان بابا یو ټولنیز مصلح دی. د ټولنې هوساینه او نېکمرغي غواړي او د دغې نېکمرغۍ رښتینې لاره انسان ته وروښيي.

د عبدالرحمان بابا شاعري ډېره پراخه او عامه ده. د هر عمر او هر مزاج څښتن چې یې شعرونه لولي، داسې انګېري چې دا شعرونه یې زما لپاره ویلي دي. د عبدالرحمان بابا شاعري د هر چا ذوقي تنده ماتوي.

عبدالرحمان بابا په خپله یو ځای د خپل شعر په اړه وایي:

چې منکر پرې اعتراض کولی نه شي
دا دې شعر دی رحمانه که اعجاز

عبدالرحمان بابا په ۱۱۲۸ هـ . ق . کې له دې نړۍ سترګې پټې کړي او د پېښور په هزارخانۍ هدیره کې خاورو ته سپارل شوی دی. قبر یې د افغانستان د پښتو ټولنې له خوا په ۱۳۳۶ هـ . ش . کې جوړ شوی دی.

په زیارت یې هر کال پسرلنی مشاعره کېږي. ډېر شاعران، لیکوال او نور وګړي یې زیارت ته ورروان وي.

د عبدالرحمان بابا یو ښکلی صوفیانه غزل:

که څوك لاس له سوده وكاږي زيان نشته
په ملنگ باندې قلنگ او تاوان نشته
د وفا خريداران دي بل خوا درومي
دا متاع د زمانې په دوكان نشته
جدايي له اشنايه پيدا كيږي
نا اشنا لره هيڅ غم د هجران نشته
مگر ځان و خداى ﷻ ته پاسلي په امان شي
گنه بل خوا ته د هيچا امان نشته
هغه يار به زه و كومه خوا ته غوارم
چې يې هيڅرې منزل او مكان نشته
دلبران كه هر څو ډير دي په جهان كې
زما يار غوندې دلبر په جهان نشته
چې هم قد لري، هم زلفې، هم سرې شونډې
دغه هسې رنگ آفتاب په آسمان نشته
عشق عاشق لره يو هسې گلستان دى
چې وباغ وته يې لار د خزان نشته
عاشقان په عشق كې واړه سلطانان دي
په دا ښهر كې نيست گار او ناتوان نشته
كه مجنون غوندې په عشق كې څوك صادق شي
د ليلى په دروازه كې دربان نشته
دانايان به د رحمان په قال پوهيږي
دلته كار د هر نا اهل و نادان نشته

د متن لنډيز:

د عبدالرحمان بابا د پلار نوم عبدالستار خان دی. هغه په ۱۰٤۲ هـ. ق. کې زېږېدلی دی. په پښتو ژبه کې تر ټولو زيات مقبول شاعر دی.

شعرونه يې ډېر زور صوفيانه او عارفانه رنګ لري. د شعرونو د يوان يې څو څو ځله چاپ شوی دی. په انګرېزي او اردو ژبو هم ژباړل شوی دی.

عبدالرحمان بابا په ۱۱۲۸ هـ. ق. کې مړ او د پېښور د هزارخانی په هديره کې ښخ دی. زيارت يې په ۱۳۳٦ هـ. ش. کال کې د پښتو ټولنې له خوا جوړ شوی دی.

۱ـ ميرزا خان انصاري: ميرزا خان انصاري د روښاني غورځنګ يو شاعر و چې تر عبدالرحمان بابا پخوا تير شوی دی.

۲ ـ دولت لوانی: دولت لوانی هم د روښاني غورځنګ او د ميرزا خان د وخت شاعر و.

۳ ـ خوشحال خان خټک: د پښتو ژبې مشهور شاعر چې تر عبدالرحمان بابا دمخه و.

٤ ـ سنايي غزنوي: د فارسي ژبې مشهور شاعر و.

۵ ـ حافظ شيرازي: د فارسي ژبې مشهور شاعر و.

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې متن ولولي او بیا دې هر یو د عبدالرحمان بابا په اړه معلومات وړاندې کړي.

۲ـ زده کوونکي دې شعر په لوړ آواز ولولي او هر زده کوونکی دې یو، یو بیت معنا کړي.

۳ـ زده کوونکي دې لاندې پوښتنې ځواب کړي.

- عبدلرحمان بابا چېرې زېږېدلی او چېرې ښخ دی؟
- عبدالرحمان بابا له چا نه زده کړه کړې وه؟
- د عبدالرحمان بابا شعر ولې په ولس کې دومره مقبول دی؟

٤ـ زده کوونکي دې د عبدالرحمان بابا د شعر ځانګړتیاوې په خوکرښو کې ولیکي او په ټولګي کې دې په وار سره ووایي.

۵ـ زده کوونکي دې ووایي چې په لوست کې پر عبدالرحمان بابا سر بېره نور کوم شاعران راغلي دي.

٦ـ ستاسې د عبدالرحمان بابا شعر ولې خوښېږي؟ خپل نظر ځرګند کړئ!

۷ـ زده کوونکي دې لاندې لغتونه معنا او په جملو کې وکاروي.

اعجاز قلنګ متاع پاسلي قال دربان

کورنی دنده

که د عبدالرحمان بابا په څېر د کوم بل شاعر په اړه معلومات لرئ په کور کې يې ولیکئ او بله ورځ يې په ټولګي کې واوروئ.

پنځه ویشتم لوست

اوبه او چاپېر یال

اوبه د الله تعالیٰ ډېر ستر نعمت دی. ټول ژوي، ونې او بوټي په اوبو ژوندي وي. له اوبو پرته د نړۍ پرمخ ژوند ناشونی دی. ونې او بوټي ځنګلونه او ورشوګانې جوړوي. ځنګلونه او ورشوګانې چاپېریال سمسوروي. هوا پاکوي، د ژويو استوګنځایونه او خواړه برابروي، نو د اوبو سرچینې باید وپېژنو او پر اهمیت یې پوه شو.

- اوبه د ژوندانه سره څه اړیکه لري؟
- د چاپېریال په ښېرازۍ کې د اوبو د اهمیت په اړه څه فکر کوئ؟

اوبه د الله تعالیٰ ﷻ یوستر نعمت دی. بې اوبو د نړۍ یو ژوی هم ژوندی نشي پاتې کېدای. که اوبه نه وای، نو د ځمکې پر مخ ژوندکول ناشوني وو. ټول حیوانات، نباتات او انسانان د ژوندانه لپاره اوبوته اړتیالري. دچاپېریال له بېلابېلو توکو څخه ژوي ګټه اخلي، د چاپېریال ښکلا او ښېرازي هم د اوبوپه شتون پورې تړلې ده.

ونې بوټي هم په اوبو زرغونېږي.ونې بوټي ورشو ګانې او ځنګلونه جوړوي. دغه ورشوګانې او ځنګلونه د چاپېریال د سمسورتیا او ښېرازۍ لامل ګرځي. ځنګلونه د هوا پر پاکولواود اوبو پر زېرمه کولوسربېره د ودانیو او سون لرګي برابروي. ځنګلونه د ویجاړوونکو بادونو او سېلابونو مخه هم نیسي.

د حیواناتوډېره اندازه خواړه له وښو او بوټو څخه ترلاسه کېږي اوغلې دانې د انسانانو د خوړو یوه مهمه برخه برابروي. واښه، بوټي، او غلې دانې هم د خپلې ودې لپاره اوبو ته اړتیا لري. دا ټولې ښېګڼې د اوبو له برکته دي. اوسنۍ پرمختیاوې د برېښنا او برېښنا د اوبو له برکته رامنځ ته شوې ده.

موږ ویلای شوچې د ځمکې پر مخ د اوسېدو ټول امکانات د اوبو له شتون سره تړلي دي، نو پر دې باید پوه شو چې اوبه له کومو سرچینوترلاسه کېږي او زموږ په ژوندکې څومره اهمیت لري.

د اوبو تر ټولو غوره سرچینې بارانونه او واورې دي. له ویلې شویو واورو او بارانونو څخه ډنډونه، خوړونه، سیندونه او سمندرونه جوړېږي. د بارانونو او ویلې شویو واورو د اوبو یوه برخه په ځمکه کې جذبېږي، دغه جذبې شوې اوبه د چینویه ډول او یا هم د کاریزونو او څاه ګانو د کیندلو له لارې هم د ګټې اخیستنې وړ ګرځي.

د ډنډونو، خوړونو، سیندونو او سمندرونو اوبه کله زیاتېږي او کله کمېږي. دغه زیاتوالی او کمښت په اورښت پورې تړلی وي. که اوبه کمې شي د چا پېریال په ښېرازۍ ناوړه اغېز کوي، د تودوخې د درجې د لوړېدو لامل ګرځي او کرکیلې ته هم زیان رسېږي. دغه ټول توکي بیا د ژویو او په ځانګړې ډول د انسانانو له ژوندانه سره کلکه او نېغه اړیکه لري، یعنې د انسانانو پر ژوند هم ناوړه اغېز کوي.

زموږ د هېواد د کرنیزوځمکو لویه برخه په روانو اوبو خړوبېږي؛ خو یو شمېر للمي کرنیزې ځمکې د باران په اوبو هم خړوبېږي.

زموږ د هېواد په ډېرو سیمو کې د روانو اوبو سرچینې شته چې د کرکیلې، برېښنا او څښاك لپاره ترې ګټه اخیستل کېږي؛خو د یو شمېر سیمو روانې اوبه کمې دي ؛ نوخلك د جوورړونو(ډنډونو) په واسطه خپلې ځمکې خړوبوي. دا طریقه زیاتره په غرنیو سیمو کې ترسره کېږي او یا په هغو ځایونو کې عملي کېږي چې روانې اوبه نه لري او یا ډېرې لږې وي.

دغه لږې اوبه لومړی زېرمه کېږي او بیا ترې د اړتیا په وخت کې کار اخیستل کېږي. که څه هم دغه کار یو څه ستونزمن دی ، خو په ځینو سیمو کې د کروندګرو د ستونزو لیرې کولو یوازینی لاره ده. دغه کار د چاپېریال په سمسورتیا او ښکلا کې هم ونډه لري. د دې ترڅنګ په ځمکه کې د جذب شویو اوبود راایستلو نورې طریقې هم شته. د افغانستان په

ډېرو سیمو کې دغه تر ځمکې لاندې اوبه راباسي او په بېلابېلو برخو کې ترې کار اخلي. کاریزونه او ځاه ګانې د دغو اوبود راایستلو یوه غوره طریقه ده.

د اوبو د منابعو پر موندلو سربېره د اوبو پاکوالی ډېر زیات مهم اوارېن دی، که دغه اړخ ته کلکه پاملرنه ونشي؛ نو انسان په ډول، ډول ناروغیو اخته کېږي. موږ باید د اوبو زېرمې بېځایه ونه لګوو او هم د اوبو په پاکو ساتلو کې مرسته وکړو او د ککړتیا مخه يې ونیسو، چې ځان او ټولنه مو له ناروغیو څخه وژغورو.

اوبه د ځمکې پر مخ هغه طبیعي او ضروري توکی دی چې له شتون پرته يې په نړۍ کې ژوند ناممکن دی. په کار ده چې له اوبو څخه پرځای اوسمه ګټه واخلو او تر ممکنه حده يې د پاکوالي او سپما خیال وساتو، ځکه چې اوبه یو حیاتي توکی دی او له دې سره سره په ډېرو هېوادونو کې اقتصادي او تجارتي توکی هم دی چې ځینې هېوادونه له دغې لارې نه

هم ډېره ګټه تر لاسه کوي.

د اوبو اهمیت په پښتو ادبیاتو کې هم ډېر زیات منعکس شوی دی، د بېلګې په توګه د پښتوادبیاتو د منځنۍ دورې د خورا مشهور او نامتو شاعر عبدالرحمٰن بابا د یوې قصیدې، څو بیتونه لولو:

هر چې کښت یې په باران او په سېلاب وي
د هغو عمر به وارهٔ په عذاب وي
هغهٔ ملك چې پکې سیند او رودبار نه وي
دهقانان به یې همه خانه خراب وي
و آسمان ته به یې سترګې وي ختلې
د باران له انتظاره به بې خواب وي
لکه څوك چې تلوي یې په کړهي کې
د هغهٔ ماهي په طور به کباب وي
لا به کله بارانونه پرې نزول شي
چې نخیل و زراعت به یې سېراب وي

د متن لنډیز:

اوبه د ژوند ماده ده. نباتات یا ونې او بوټي د خپلې ودې او نمو لپاره اوبو ته اړتیا لري، ټول ژوي د ژوندانه لپاره اوبو اوسمسور چاپېریال ته اړتیا لري. زموږ په هېواد کې اوبه د انرژۍ د تولید یوازینۍ او آسانه وسیله ده . د اشرف المخلوقات (انسان) په لاس رامنځته شوي اوسني حیرانوونکي پرمختګونه د اوبویه انرژۍ پورې تړلي دي.

موږ باید د دې مهمې او ارزښتناکې حیاتي مادې په زېرمه کولو، پاکو ساتلو او بې ځایه نه مصرفولو کې فعاله ونډه واخلو.

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې متن د کتاب له مخې په لوړ غږ ولولي.

۲ـ څو زده کوونکي دې په وار سره د اوبو پر منابعو خبرې وکړي.

۳ـ څو نور زده کوونکي دې د چاپېریال په اړه وغږېږي.

٤ـ یوه ډله زده کوونکي دې ګران لغتونه پر تخته ولیکي، بله ډله دې د ښوونکي په مرسته هغه معنا کړي.

۵ـ زده کوونکي دې لاندې لغتونه په خپلو کتابچو کې ولیکي بیا دې معنا او په جملو کې وکاروي او په وار سره دې په ټولګي کې ولولي.

چاپیریال منابع سمسورتیا اهمیت اړیکي ستونزې

٦- زده کوونکي دې متن په چوپه خوله ولولي، د درس لنډ مفهوم دې په کتابچو کې ولیکي او بیا دې په ټولګي کې واوروي.

۷ـ هر زده کوونکی دې په خپل وار سره د دوو مېوو نومونه واخلي.

کورنۍ دنده

ځنګلونه او ونې بوټي په چاپېریال کې څه اغېزې لري. په دې اړه په کور کې یو مخ لیکنه وکړئ او بله ورځ یې په ټولګي کې واوروئ.

شپږویشتم لوست

احمد شاه بابا ـ ملي مشر او شاعر

هر ملك او ملت ملي او سیاسي اتلان لري زموږ دګران هېواد افغانستان له نومیالیو مشرانو او اتلانو څخه یو هم احمد شاه بابا دی.

زموږ هېواد څه نا څه دوه پېړۍ د پرد یو یرغلګرو د لاس وهنو له کبله پاشلی او د کورنیو جګړو ښکار شوی و چې د احمدشاه بابا په هلو ځلو یې بېرته خپل پخوانی برم تر لاسه کړ. په دې درس کې تاسې ته د احمدشاه بابا په اړه معلومات درکوو.

■ د احمد شاه بابا شخصیت ولې د قدر وړ دی؟

■ که د احمد شاه بابا ملي تدبیر نه وای، نو د افغانستان برخلیك به څه ډول و؟

احمد شاه بابا د زمانخان زوی د دولت خان لمسی په ۱۱۳۵ هـ . ق . کال په هرات کې زېږېدلی دی. پلار یې په هرات کې د افغاني قبیلو مشر و چې د احمدخان له زېږېدو څو میاشتې وروسته مړ شو.

د احمد شاه بابا پالنه د هغه مور (زرغونې انا) او ورور یې ذوالفقار خان وکړه او په کوچنیوالي کې یې مروجه علوم ور زده کړل.

کله چې د کورنیو ګډوډیو له مخې کډه کولو ته اړ شول، نو لومړی فراه او بیا کندهار ته کډه شول. هغه وخت چې نادر افشار د هرات نیولو ته ملا وتړله، نو په ښکاره یې له افغانانو سره نرم چلند غوره کړ. ډېر افغانان یې په خپل پوځ کې شامل کړل.

احمد شاه بابا هم په ۱۱٤٥ هـ . ق . کال کې د خپلې ځیرکۍ او زړورتیا له مخې د دراني لښکرو د افسر په توګه وټاکل شو. دی په زیاتو سفرونو کې له نادر افشار سره ملګری و.

نادر افشار په ۱۱٦۰ هـ . ق . کال کې ووژل شو، احمد شاه بابا د درباریانو له شورش څخه د نادر افشار کورنۍ وساتله. د نادر افشار مېرمنې د دغه خدمت په بدل کې احمدشاه بابا ته د کوه نور الماس وروباښه. د نادر افشار تر مرګ وروسته احمد شاه بابا او نور افغاني عسکر او افسران کندهار ته راغلل. څو ورځې وروسته د افغاني قبیلو مشران د واکمنۍ او مشر د تشې د ډکو لپاره د کندهار د شېر سرخ بابا په زیارت کې سره راټول شول او یوه جرګه یې جوړه کړه.

د دې جرګې غونډې څو ورځې روانې وې. د غونډې په نهمه ورځ د صابر شاه په نامه یو ملنګ راغی او جرګې ته یې وړاندیز وکړ چې د مشرتابه د ټاکلو واک ورکړي، ټولو یې خبره ومنله. هغه په احمدشاه بابا باندې چې مشرۍ ته کاندید هم نه و، لاس کېښود او د غنمو وږي یې په پګړۍ کې ور وټومبه.

په دې توګه احمد شاه بابا په پنځه ویشت کلنۍ کې زموږ د هېواد د واکمن په توګه وټاکل شو او د شېر سرخ جرګه په بریالیتوب پای ته ورسېده.

احمد شاه بابا په داسې وخت کې واکمن شو چې زموږ هېواد، د بهرنيو يرغلگرو او کورنيو قومي او قبيلوي اختلافاتو له کبله په کنډوالو بدل شوی و. د ملي وحدت هغه څلی چې بنسټ يې څو کاله د مخه د ميرويس خان نيکه په لاس ايښودل شوی و، نړېدلی و. په دې وخت کې هغه ته د يو خپلواک افغاني دولت د جوړولو او د ملي وحدت رامنځته کولو درنه دنده مخې ته پرته وه چې په ډېر تدبر يې د دغې درنې دندې ترسره کولو ته ملا وتړله. د دغه ستر ارمان د پوره کېدو لپاره تر هرڅه لومړی د هېواد د ملکي او پوځي چارو سمون ضروري و.

احمدشاه بابا سربېره پر دې چې په پوځي او سياسي چارو کې د زياتې پوهې، زړورتيا، پياوړي عزم او هوډ خاوند و، د افغان ولس په روحياتو او عنعناتو ښه خبر و. هغه په دې پوهېده چې د خپل ولس له بشپړ ملاتړ نه پرته د موجودو ستونزو هوارې دروند او مشکل کار دی، نو له ټولو قومونو څخه يې شورا جوړه کړه چې ټولې پرېکړې به د همدغې شورا له خوا کېدې. ډېرې پوځي او ملکي ادارې د شورا د پرېکړو په نتيجه کې جوړې شوې او

د کار وړ کسان يې مقرر کړل.

له پوځي او اداري چارو وروسته يې د ملي وحدت د رامنځته کولو او يو خپلواک غښتلي حکومت مسئله رامخې ته کړه. شورا دا ومنله چې د ټول افغانستان د قومونو مشران دې راوغوښتل شي او يوه لويه جرگه دې جوړه شي چې همداسې وشول او لويه جرگه جوړه شوه.

لويې جرگې د احمد شاه بابا د يو موټي، خپلواک او غښتلي افغانستان د جوړولو تجويز ومانه او هغه ته يې د هغو افغاني سيمو د بيا نيولو اجازه ورکړه چې په ختيځ کې د هند مغلي حکومت او په لوېديځ کې د ايران صفوي حکومت نيولې وې. احمدشاه بابا هم د جرگې پر مشوره عمل وکړ او لومړی يې ختيځې سيمې له مغلي او بيا لويديځې سيمې له صفوي حکومتونو څخه بېرته ونيولې او يو غښتلی مرکزي حکومت يې جوړ کړ. سياسي او جغرافيايي پولې يې ورته وټاکلې او د نوي افغانستان ملي، پوځي او سياسي بنسټ يې کېښېښود.

احمد شاه بابا د خپلې واکمنی په وخت کې دې ته هم اړ شو چې د خپل هېواد له سرحداتو څخه ووځي او د هېواد ختيځ خوا تر ډهلي، شمال خوا تر بخارا او لويديځ لوری تر مشهده پورې ونيسي. د هغه دغه فتوحات د امپراتورۍ جوړول نه وو، بلکې دغو ملکونو ته د عبرت داسې درس ورکول وو چې بيا هيڅکله افغانستان ته په بده سترگه ونه گوري.

هغه له ډېرو فتوحاتو سره، سره د خپل هېواد سره دومره مينه لرله چې د ډهلي تخت يې هم د خپل هېواد له غرو سره نه برابرا وه. د احمدشاه بابا د پاچاهۍ ۲٦ کلونه د يادونې وړ لوړې ژورې لري. احمدشاه بابا سره له دې چې په ژوند کې يې سياسي بوختياوې زياتې وې، خو د پښتو ژبې له شعر او ادب سره يې هم د زړه مينه لرله. دغه شعر يې له گران هېواد سره د تودې مينې خورا په زړه پورې بېلگه ده :

ستا د عشق له وینو ډک شول ځیګرونه
ستا په لاره کې بایلي زلمي سرونه
تاته راشمه زړګی زما فارغ شي
بې له تا مې اندېښنې د زړه مارونه
که هر څو مې د دنیا ملکونه ډېر شي
زما به هېر نشي دا ستا ښکلي باغونه
د رقیب د ژوند متاع به تار په تار کړم
چې په توره پښتانه کا ګوزارونه
د ډهلي تخت هېرومه چې را یاد کړم
زما د ښکلي پښتونخوا د غرو سرونه
که تمامه دنیا یو خوا، ته بل خوا یې
زما خوښ دي دغه ستا تش ډګرونه
احمد شاه به دغه ستا قدر هېر نه کا
که ونیسي د تمام جهان ملکونه

له بده مرغه زموږ هېواد د بېلا بېلو ښکېلاکګرو د تاړاکونو پر مهال تر هر څه زیات فرهنګي زیانونه لیدلي دي. زموږ د هېواد د علمي او فرهنګي پرمختګ بهیر د نادر افشار په تاړاکونو کې هم ډېر ټکنی شو. کندهار د څه وخت لپاره خپل مرکزي حیثیت له لاسه ورکړ. کله چې د احمد شاه بابا په لاس په ۱۱۶۰ هـ . ق . کال کې د یو ځواکمن او خپلواک افغاني دولت بنسټ کېښودل شو، کندهار یو ځل بیا د پخوا په څېر د علم او فرهنګ مرکز شو.

احمد شاه بابا په خپله یو عالم، ادیب، فاضل او مدبر پاچا و. هغه ډېر عالمان، ادیبان او د نورو علومو او فنونو کارپوهان خپل دربار ته راټول کړل. د ډېرو علمي او ادبي کورنیو پالنه یې وکړه. بیا دغو کورنیو هرې یوې په خپل وار سره د هېواد د ولسونو په عملي، فکري او

فرهنګي روزنه او پالنه کې د یادولو وړ خدمتونه وکړل.

لکه څرنګه چې احمد شاه بابا په خپله شاعر و، همداسې یې د کورنۍ او دربار ځینې غړي هم د پښتو ژبې شاعران وو. د ده د پاچاهۍ په زمانه کې نورګڼ شمېر لیکوال او شاعران هم رامنځته شوي دي.

د کورنۍ له غړو څخه یې د یادونې وړ شاعر د ده مشر زوی تېمور شاه و. تېمورشاه په پښتو او دري دواړو ژبو شعرونه ویل، په دري کې د شعرونو دیوان لري. په دغه دیوان کې یې څو پښتو غزلې هم شته.

د احمد شاه بابا د دربار له ارکانو څخه وکیل الدوله، عبدالله خان هم د پښتو ژبې تکړه شاعر و.

د پښتو په ادبي څېړنو کې دا خبره هم راغلې ده چې د لوی احمدشاه بابا تر پاچا کېدو وروسته پیر محمد کاکړ د خپل علمي شهرت او فضلیت له مخې کندهار ته راوبلل شو او د بابا او د ده د زامنو او حتٰی چې د ده تر لمسیو پورې په دربار کې مقرب سړی و. پیرمحمدکاکړ د احمد شاه بابا د زوی شهزاده سلیمان خاص استاد و. هغه د پښتو ژبې له ښو شاعرانو او د پښتو له ډېرو لویو عالمانو څخه و، چې د پښتو ژبې ګرامر (معرفت الافغاني) یې ولیکه.

ـ حافظ ګل محمد مرغزي د احمد شاهي شاهنامې لیکوال د موسٰی زوی د پښتونخوا د صوابۍ مرغز اوسېدونکی او د دربار لیکوال و.

ـ د احمد شاه بابا د رزمي کارنامو شاعر محمد رفیق خان علي زی دی چې له کندهاره د احمد شاه بابا له لښکرو سره د هند پر لور تللی و، بېرته ستون نه شو او دصوابۍ په کونډه نومي کلي کې پاتې شو. د شعرونو دیوان یې لا تر اوسه نه دی چاپ شوی.

ـ د پښتو ژبې یو بل عروضي شاعر او د عروضو عالم میاشرف الکوزی هم د پاني پت په جګړه کې له احمدشاه بابا سره ملګری و. دی په اصل کې د ننګرهار د ګردي اوسېدونکی و. ډېرې غزلې او قصیدې یې په دیوان کې شته. د پښتو ژبې بل شاعر چې د احمد شاه بابا په وخت کې اوسېده برهان خان د نادر خان زوی د پښتونخوا د هزارې د سیمې اوسېدونکی و.

په دې دوره کې د عالمانو، ادیبانو او فرهنګیانو په ډله کې ځینې نور کسان هم د ځانګړې یادونې وړ دي، لکه: میافقیرالله جلال آبادي، ملا محمد غوث، مولوي محمد ابراهیم، ملا فیض الله دولت شاهي او نور.

د احمدشاه بابا په پاچاهۍ کې په هند کې هم شاعران، ادیبان او لیکوالان رامنځته شول چې زیات یې د احمدشاه بابا له خوا پالل شوي او نازول شوي دي.

تېمور شاه هم د خپل پلار (احمد شاه بابا) د وخت علمي او فرهنګي کورنۍ وپاللې. د ده دربار هم د لیکوالو او شاعرانو د راټولېدو ځای و.

احمد شاه بابا خپل نیمایي ژوند د خپل ملت او هېواد د ملي او سیاسي بنسټونو د پیاوړتیا په لار کې ولګاوه. نوموړی په ۱۱۸۶ هـ . ق . کال کې د ورپېښې ناروغۍ له امله تر ۲۶ کالو پاچاهۍ وروسته د ۵۱ کالو په عمر په کندهار کې مړ شو او یو پیاوړی یو موټی او خپلواک افغانستان یې موږ ته پرېښود.

د متن لنډیز:

د یو ملک او ملت د نوم د ژوندي پاتې کېدو لپاره باتدبیره مشران او یو موټی او سربښندونکی ولس په کار دی. احمدشاه بابا هغه څوک و چې د خپلې ځېرکۍ پر مټ یې د افغانستان له منځه تلونکې څېره بېرته راژوندۍ کړه او زموږ د هېواد نوم یې د نړۍ په سیاسي جغرافیه کې د تل لپاره ثبت کړ.

له همدې امله د نوموړي پېژندل او د هغه د شخصیت احترام پرځای کول د ټولو افغانانو ملي فریضه ده.

احمد شاه بابا د نوي او معاصر افغانستان او یو ملي خپلواک افغان دولت مؤسس او بنسټ اېښودنکی دی.

فعاليتونه

۱ـ زده کوونکي دې په وارسره د متن یو یو پراگراف ولولي، نور زده کوونکي دې په وار سره د متن مفهوم په خپلو خبرو کې ووايي.

۲ـ زده کوونکي دې د احمدشاه بابا د وخت مهم کارونه په خپلو کتابچو کې وليکي او بيا دې په وار سره په ټولگي کې ووايي.

۳ـ زده کوونکي دې له متن څخه ځانگړي او استفهامي نومځري پيدا او په ټولگي کې دې ووايي.

٤ـ څو زده کوونکي دې د احمدشاه بابا شعر په خوږه او روانه ژبه ووايي او نور زده کوونکي دې هغه معنا کړي.

٥ـ زده کوونکي دې لاندې لغتونه معنا او په جملو کې وکاروي.

ـ متاع ـ فارغ ـ انديښنې ـ رقيب

٦ـ د احمد شاه بابا په وخت کې کوم شاعران پېژنئ نومونه يې واخلئ!

۷ـ په لاندېنيو کورنيو کې د احمد شاه بابا د دورې د مشهورو ادبي او فرهنگي کورنيو نومونه په پنسل نښه کړئ:

ـ د بارکزيو کورنۍ ـ د برمکيانو کورنۍ

ـ د پيرروښان کورنۍ ـ د ملا اسماعيل کورنۍ

ـ د سلجوقيانو کورنۍ ـ د محمد هوتک کورنۍ

کورنۍ دنده

په کور کې له متن څخه د احمدشاه بابا د وخت د ادبي دورې په باره کې څو کرښې وليکئ او بله ورځ يې په ټولگي کې واوروئ!

لرغوني آثار

تاسو هرومرو داسې سامانونه، لوښي، کتابونه، وسیلې، ودانۍ او نور څیزونه لیدلي دي چې په سوونو یا آن زرګونو کلونه پخوا جوړ شوي او تر اوسه پورې پاتې دي. دغه ډول څیزونه چې دومره اوږد وخت پرې تېر شوی وي، لرغوني څیزونه یا آثار یې بولي. دغه آثار دا ارزښت لري چې موږ ته د تېرو زمانو د انسانانو د ژوندانه د ډول، خوراک، څښاک، لباسونو، عقیدو او نورو په اړه معلومات راکوي. په دې لوست کې به د لرغونو آثارو د اهمیت او ارزښت په اړه معلومات ولولئ.

- که تاسې د کومې لرغونې سیمې په اړه معلومات لرئ خبرې پرې وکړئ ؟
- که موزیم او ارشیف ته تللي یاست، څه مو لیدلي دي؟

بې شمېره کلونه کېږي چې انسان د ځمکې پر مخ ژوند کوي. انسان د ځمکې پر مخ د الله ﷻ خليفه دی. ټول کاينات د انسان په خدمت کې دي. انسان هم په بېلا بېلو زمانو کې د خپل عقل او پوهې په برکت ډول ډول تمدنونه رامنځته کړي دي. انسان لګيا دی په خپل واک کې د کايناتو د راوستو يا له کايناتو څخه د بشپړې ګټې اخيستنې هڅه کوي. ډېر داسې څه يې کشف کړل چې انساني عقل ورته حيرانېږي او د نور پرمختګ هڅې يې روانې دي. د دې لپاره چې انسان د تېرو انسانانو يا د خپلو پلرونو، نيکونو او يا تېر نسل له ژوندانه، عقيدې، خوراک، لباس او نورو په حال خبر شي بايد له پخوانيو انسانانو څخه راپاتې توکي وڅېړي او د هغوی د څېړنې او شننې له مخې د هغو په ژوند قضاوت وکړای شي.

ښايي دغه توکي خاورين لوښي، ډبرين څيزونه او يا فلزي وسايل اونور څيزونه لکه: سيکې، وسلې او کرنيز سامانونه، هډوکي، ګاڼې، کتيبې، ډبرليکونه، پخوانی ودانۍ، مجسمې او نور وي. دغه توکي چې موږ ته په چوپه خوله د پخوانيو انسانانو د ژوندانه د بېلا بېلو اړخونو کيسې کوي لرغوني آثار يې بولي.

د دغو اثارو د څېړلو، څرنګوالي معلومولو او د تاريخ او اهميت ثابتولو علم ته لرغونپوهنه وايي. دا علم د هر هېواد لپاره، خو په تېره د افغانستان لپاره ډېر اهميت لري. په افغانستان کې دغه علم د ۱۹ مېلادي پېړۍ په دويمه لسيزه کې لومړی ځل مروج شوی دی. له دغه وخته را په دې خوا يو شمېر بهرني لرغونپوهان افغانستان ته په رسمي او نارسمي توګه راغلي دي. دغو لرغونپوهانو د خپلو څېړنو او کيندنو په پايله کې ډېر شمېر لرغوني توکي ترلاسه کړي دي چې د ختيځ او لويديځ موزيمونه پرې ډک شوي دي.

په بهرنيو لرغون پېژندونکو کې مېرمن لوييس دوپري، کزال، الچين، کارلتول مسن، جان، مارشال، کرشمن، مشينک، پوګاچينګوا، سريندي او نور يادولای شو. په کورنيو لرغون پېژندونکو کې د پوهاند عبدالحی حبيبي، احمد علي کهزاد، مستمندي، ميرغلام محمد غبار، پوهاند مير حسين شاه، پوهاند الف شاه ځدراڼ او ځينې نورو نومونه د ځانګړې يادونې وړ دي.

په افغانستان کې د لرغون پوهانو د کار او زيار په نتيجه کې څرګنده شوه چې دا هېواد ډېر لرغونی هېواد دی، له زرګونو کالونو راهيسې پکې انسانان اوسېدل او په خپله سيمه کې د يو شمېر زړو تمدنونو، عقايدو، ټولنيزو سيستمونو، هنري مکتبونو او ځواکمنو امپراتوريو د رامنځته کېدو او پراختيا مرکز ګڼل کېده.

د ځينو هېوادونو لرغوني توکي زياتره د ځمکې پر سر وي، خو په افغانستان کې لرغوني توکي ډېر لږ د ځمکې په سر دي او زياتره يې تر ځمکې لاندې دي. لامل يې دا دی چې افغانستان د تاريخ په اوږدو کې په پرلپسې ډول د يرغلګرو تر تاړاکونو لاندې راغلی دی او ځو ځو ځله يې ودان کلي او ښارونه وران، ويجاړ او له خاورو سره خاورې شوي دي. که د افغانستان هره غونډۍ، دښته او دره په ځير سره وکتل شي، نو هره يوه يې د خپلو نښو نښانو له مخې لرغون پوهان ځان ته رابولي چې ورشي ويې پلټي، ويې سپړي او د افغان ولس د تېر تاريخ يو ورک او پټ پرتمين ځپرکی بشري ټولنې ته وړاندې کړي.

د نړۍ ټول هېوادونه او په ځانګړي ډول پرمختللي هېوادونه اوس ډېره هڅه کوي چې دغه ډول توکي د مسلکي کيندنو، سپړنو، پلټنو او نورو څېړنو له لارې ومومي او خوندي يې کړي. دغه ډول توکي يا لرغوني آثار په موزيمونو او ارشيفونو کې په فني ډول په ډېر احتياط سره ساتل کېږي. د لرغوني تاريخ د څرګندولو لپاره بايد له همدغو لرغونو توکو څخه مرسته وغواړو.

که موږ د خپلو پخوانيو مشرانو د ژوند له نېکمرغيو او بدمرغيو خبر شو، کولای شو چې د خپل ژوندانه د نېکمرغۍ لپاره ترې د لارې روښانولو د پېلوځي په توګه کار واخلو.

لرغوني توکي د ټول ملت شريک مال دی. د يوې سيمې، يوې قبيلې او يوه قوم مال نه دی. څرنګه چې دغه لرغوني توکي يا آثار شريک مال دی، نو ساتل او ژغورل يې هم د ټول ملت دنده ده. په ځانګړي ډول د لوستو خلکو دنده ده چې د دغو آثارو په ارزښت او اهميت خلک وپوهوي او په خپله يې هم د ساتنې او ژغورنې هڅه وکړي.

د افغانستان ډېرې سيمې لرغونې سيمې دي. پر دغو سيمو پر خپل خپل وخت يوتمدن تېر شوی دی. د هغه تمدن ډېر توکي په همدغو سيمو کې تر خاورو او تيږو لاندې دي، يا ځينې لرغوني کلاوې او ودانۍ له همدغو تمدنونو څخه راپاتې دي لکه: د بلخ د پخوانۍ ښار کنډوالې او بهرنی دېوال، د بست کلا، دای خانم ماڼۍ، د هډې ودانۍ او نور.

دا او دې ته ورته نورې سيمې لرغونې سيمې دي. زموږ د تاريخ ډېر توکي همدلته پراته دي او همدغه ودانۍ او کلاوې په خپله لرغوني آثار دي. د دغسې سيمو او ځايونو ساتنه او ژغورنه زموږ د ټولو ملي دنده ده.

د لرغونو آثارو او سيمو د ساتنې او ژغورنې ارزښت او اهميت په دې کې دی چې موږ د خپل تاريخ يوه برخه خوندي کوو. د سيلانيانو او مينه والو د ورتګ له لارې دولت ته ډېره پانګه په لاس ورځي. سيمه والو ته کاروبار پيداکېږي، لکه: هوټل جوړوي، دوکان جوړوي.

د هغو ځایونو په اړه معلوماتي کتابګوټي او د انځورونو البومونه چمتو کوي او پلوري يې. لرغوني سيمې، موزيمونه او ارشيفونه د ساعت تېرې او د معلوماتو د زياتولو لپاره هم خورا مهم ځايونه دي.

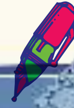

لرغوني اثار (سيکې، ډبر ليک، مجسمه)

د متن لنډيز:

لرغوني خيزونه او ځايونه زموږ ملي شتمني ده. په ټول هېواد او هېوادوالو پورې اړه لري. زموږ د هېواد او هېوادوالو د لرغوني پرتمين تاريخ يو وياړمن ځېرکی همدا لرغوني توکي دي. همدغه لرغوني توکي زموږ د تاريخ لرغونتيا او سابقه ثابتوي او موږ د خپلو پخوانيو خلکو له عقيدو، لباس، د کار له وسايلو، فرهنګ او تمدن څخه خبروي.

د لرغونو آثارو او سيمو ساتنه هم د هر هېوادوال دنده ده. موږ بايد په کلکه د دغو آثارو او ځايونو ساتنه وکړو. چا ته اجازه ور نه کړو چې دغه آثار ويلتي او غلا يې کړي. يا دغه سيمې په خپل سر وکيندي او لرغونو آثارو ته زيان ورسوي. که موږ داسې څوک ووينو، چې دغو آثارو او سيمو ته زيان رسوي، بايد په خپله يې هم مخنيوی وکړو او مسؤولو مقاماتو ته هم ژر تر ژره خبر ورکړو.

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې لاندې پوښتنې ځواب کړي.

- لرغوني آثار څه ته وایي؟
- د لرغونوآثارو اهمیت په څه کې دی؟
- زموږ په هېواد کې لرغوني آثار شته که وي مثالونه يې وواياست.

۲ـ زده کوونکي دې متن په چوپه خوله ولولي او بیا دې په دوو ډلو ووېشل شي او یوه ډله دې له بلې نه د لرغونو آثارو په اړه لاندې پوښتنې وکړي.

- څه ډول شي ته لرغونی اثر وایي؟
- په لرغونو آثارو کې کوم شیان راځي؟
- زموږ په هېواد کې د لرغونو آثارو کوم کوم ځایونه پېژنئ؟
- لرغوني آثار په چا پورې اړه لري؟
- لرغوني آثار یو هېواد ته څه ګټه لري؟

۳ـ زده کوونکي دې په متن کې عام او خاص نومونه پیدا کړي او بیا دې يې په ټولګي کې ولولي.

٤ـ زده کوونکي دې لاندې لغتونه معنا او په جملو کې دې وکاروي. بیا دې په ټولګي کې په وار سره ولولي.

لرغونی، قضاوت، کتیبې، ډبرلیکونه، پیلوځې

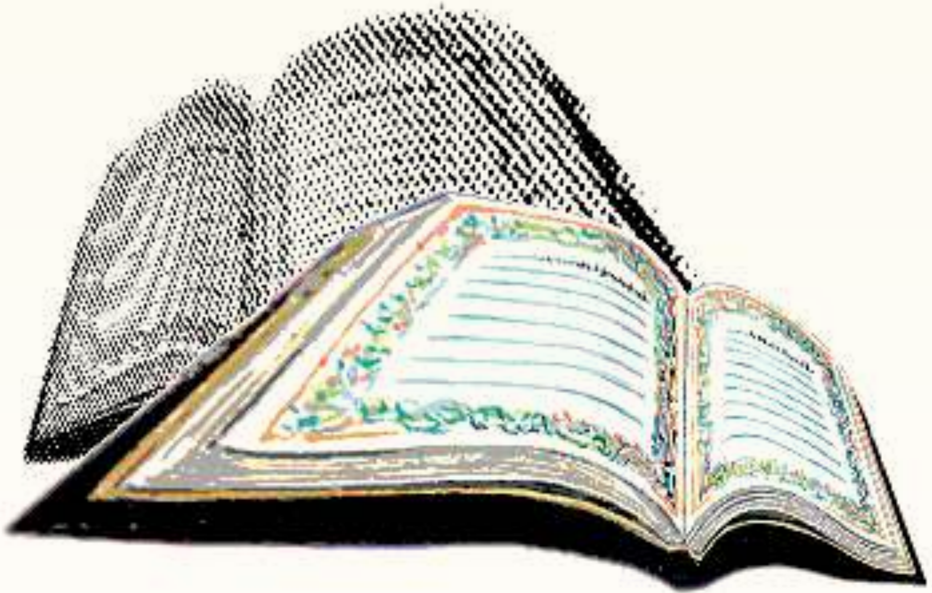
٥ـ څو تنه زده کوونکي دې تختې ته ورشي، د لرغونو اثارو نومونه او ځایونه دې په تخته ولیکي.

کورنۍ دنده

که تاسي کوم لرغوني آثار لیدلي وي او یا موزیم ته تللي یاست د خپلو سترګو لیدلی حال ولیکئ.

د هنري نثر ډولونه

نثر اونظم دواړه د مفکورو اومفاهیمو د لېږدولو وسیلې دي. نثر د نظم په پرتله ډېر کارول کېږي. لامل یې دا دی چې نثر آسان دی، هر لیکونکی یې لیکلای شي اوهر ډول موضوع پکې بیانولای شي. د دې په مقابل کې نظم ستونزمن دی، خو یادول یې آسان دي؛ځکه وزن او قافیه پکې شرط دی.

نثر ډېر ډولونه لري چې یو یې هنري نثر دی چې په دې لوست کې تاسې ته د هنري نثر په اړه معلومات درکوو.

- که ورځنۍ خبرې په لیکنۍ بڼه وي په څه نامه یادیږي؟
- تاسې د نثر په اړه پوهېږئ چې نثر څه ته وایي؟ او څو ډولونه لري؟

نثر په لغت کې شیندلو او خورولو ته وایي. په اصطلاح کې هغه وینا یا لیکنه چې د وزن او قافیې له بند څخه خالي وي نثر بلل کېږي. څرنګه چې نثر آسان دی، نو د هر ډول افکارو، لکه: بشري، دیني، فلسفي، ښوونیزو، روزنیزو، ټولنیزو او نورو مسایلو د څرګندولو مناسبه وسیله ده. د بڼې او شکل له مخې معاصر نثرونه په دوو سترو برخو وېشل کېږي:

۱ـ ساده نثرونه

۲ـ هنري یا ادبي نثرونه

په ساده نثرونو کې ټولې علمي، ادبي سیاسي او ژورنالستیکي لیکنې، څېړنیز تحلیلي او تشریحي آثار او لیکنې راځي چې په ساده او روانه ژبه د فکر او نظر د څرګندولو او نورو ته د پوهې او معلوماتو ورلېږدونې ډېره ښه او اغېزناکه طریقه ده، خو هنري او ادبي نثرونه بیا خپلې ځانګړنې لري چې د هغو له مخې یې له عادي او ساده نثر څخه توپیر کېږي.

اساسي او بنسټیزه ځانګړنه چې ادبي او ساده نثر سره بېلوي هغه ((هنریت)) یا ((ادبي هنري ارزښت)) دی. د ادبي نثر د لیکوال احساس، ذوق او تمایلات د مطلب او واقعیت د بیانولو لپاره اساسي رول لري. لیکوال چې څه لیدلي، اورېدلي او احساس کړي وي یا یې په ذهن او خیال کې تېرېږي بیانوي یې، خو د علمي او څېړنیزو لیکنو په څېر دلیل راوړلو ته هیڅ اړتیا نه لري.

په هنري ادبي لیکنو یا نثر کې لیکوال د بېلا بېلو منظر کشیو، انساني ټیپکو خصوصیاتو، روحیاتو، عاداتو، حالاتو او په الفاظو کې د انځورولو او وړاندې کولو لپاره له خپل تخیلي ځواک څخه کار اخلي. لیکوال د تخیلي ځواک په مرسته او د لیکوالۍ د هنر د مهارتونو په وسیله د منظر کشۍ او صحنه سازۍ چاره سرته رسوي، حالات یا واقعیتونه او پېښې په الفاظو کې داسې انځوروي چې لوستونکي او یا اورېدونکي فکر کوي چې هر څه په خپلو سترګو ویني او ځان ورته په صحنه کې شامل ښکاري.

په دغه ډول لیکنو کې دا د لیکوال په استعداد او فني مهارت پورې اړه لري چې انساني رواني حالات، د خلکو هیلې او غوښتنې، جذبات، عواطف او احساسات څنګه په الفاظو کې انځور او راونغاړي او مقابل لوري (لوستونکي یا اورېدونکي) ته یې ورولېږدوي او د هغه په عواطفو کې خوځښت راولي. د هنري او ادبي نثرونو د بڼې له مخې دا لاندې ډولونه موږ ته معلوم دي:

لنډه کیسه، ناول، ډرامه، رومان، طنز، ټکل، ادبي ټوټه، سفر نامه، ادبي راپور تاژ، ادبي لیکونه، ادبي انځور، فلمي سناریو او نور، دلته یې ځینې په ډېر لنډ ډول درپېژنو:

۱ــ لنډه کیسه: د نثري کیسو یو ډول دی چې لنډه او له داسې عناصرو څخه جوړه وي چې یو له بل سره تړلې وي او یو د بل تر اغېز لاندې وي، موضوع د خپلو حدودو په چوکاټ کې رانغاړي، بې ضرورته خبرې پکې نه ځايېږي، د تاثر او اغیز یووالی پکې یوازینی شرط دی. په جوړښت کې یې پلاټ (طرحه)، کرکټر، تجسس او تلوسه، مکالمې او منظر کشی، تخیل، د کیسې پایله او نتېجه شامل دي.

۲ــ ناول: لغوي معنا یې نوی، تازه او عجیبه څیز دی او په ادبي اصطلاح هغې ادبي نثري کیسې یا داستان ته وایي چې له لنډې کیسې څخه لوی او له رومان څخه لنډوي. او په لیکني چوکاټ کې: طرحه، اصلي او فرعي کرکټرونه، منظر کشی، مکالمې او د کیسې پیل، منځ او پای لري. له لنډې کیسې سره دا توپیر لري چې هم پکې پېښې په تفصیل سره بیانېږي او هم یې کرکټرونه زیات وي.

۳ــ ډرامه: د یوناني کلمې ((ډراو)) نه مشتق شوې چې د عمل او کولو معنا لري، له همدې امله د ډرامې د پېژندنې په لړ کې دغه کلمه په کولو او ښودلو تعبیر شوې. په ادبي اصطلاح هغه اثر دی چې د خبرو اترو په فورم کې لیکل شوې وي، یا په بله وینا: ډرامه د یوې ژوندۍ کیسې نوم دی چې ټولٍ احساسات او جذبات پکې د حرکت او خوځېدو په واسطه څرګندېږي او هره پېښه عملاً د سترګو په وړاندې ښکاري.
ادبپوهان ډرامایي وحدتونه (وحدت زمان ــ وحدت مکان ــ وحدت عمل) د ډرامې د فن بنسټيز توکي بولي.

٤ــ رومان: فرانسوي کلمه ده، په ځینو فرهنګونو کې یې معنا خیالي داستانونه او په ځینو کې د مینې او محبت کیسې راغلي او په ادبي اصطلاح کې هغې کیسې ته ویل کېږي چې له ناول څخه اوږده وي، د ژوند ډېرې او بېلا بېلې خواوې پکې منعکس شوې وي او د بېلا بېلو پېښو انځور په ادبي قالب کې ځای کوي.

٥ــ ادبي ټوټه: د هنري ادبیاتو یو ځانګړی ډول دی چې ادبپوهانو د ((منثور شعر)) په نامه هم یاد کړی دی او دا ځکه چې اصلاً نثر دی، خو شعري کیفیت لري. په دې ډول لیکنو کې د لوړې انشاء خیال ساتل کېږي، معمولاً حکایوي بڼه لري، د یو حقیقت او واقعیت په اړه په زړه پورې تشریح او توضیح کوي، خو دا توضیح او تشریح په داسې رنګینو الفاظو کې نغښتې وي چې په بشري احساس او عواطفو ژور اغیز کوي.
٦ــ طنز: عربي کلمه ده چې فرهنګونو د طنز لغوي معنا ناز او کرشمه، پېغور او مسخره

کول راوړي او په ادبي اصطلاح د هنري ادبياتو یو ژانر دی چې په لیکنه کې یې د لیکوال اصلي مقصد ګوتنیونه (انتقاد) وي، خو دا انتقاد یې د شوخۍ په بڼه او یا په بله وینا دریشخند او تمسخر په جامه کې نغښتې وي. د وینالحن او انداز یې په زړه پورې او د ټوکو ټکالو په شکل وي او زیاتره وخت پکې مسایل سرچپه (معکوس) مطرح کېږي.

طنز په واقعیت کې هغه ترخه خندا ده چې د ټولنې د خلکو په ناوړه اعمالو، عاداتو، اخلاقو او افکارو باندې کېږي.

۷ـ ادبي لیکونه: هغه لیکونه دي چې په ځانګړې هنري او ادبي بڼه لیکل کېږي. په دې لیکونو کې یو لړ مهم انتقادي، سیاسي، فلسفي او ادبي مسایل لیکل کېږي او د ادیبانو ترمنځ تبادله کېږي. د لیکنې ژبه یې هنري او د تخیل رنګ پرې غالب وي. له استعارو، کنایو، تشبیهاتو او نورو ادبي صنعتونو څخه پکې کار اخیستل شوی وي، ژبه یې خوږه او د لیکنې طرز یې دومره په زړه پورې وي چې لوستونکی یې په لوستنه نه مړېږي.

۸ـ ادبي راپوتاژ: د هنري ادبیاتو یو ځانګړی ژانر دی، له عادي راپورتاژ سره یې چې یو ژورنالستیکي ژانر دی، اصلي توپیر دا دی چې په ادبي راپور تاژ کې د پېښې تعبیر، تفسیر او تحلیل په ادبي او هنري ژبه شوی وي. د دې ډول راپور تاژ لیکونکی پېښو ته په دقیق نظر ګوري او له هغه څخه چې کوم برداشت کوي، د تخیل په ملتیا یې په خوږه هنري ژبه نورو ته وړاندې کوي.

د متن لنډیز:

هغه بنسټیزه ځانګړنه چې هنري نثر له ساده نثر څخه بېلوي هنریت یا ادبي ارزښت دی. په هنري نثر کې لیکوال ټول مفاهیم د الفاظو په قالب کې په تخیلي ځواک سره ځایوي. دغه تخیلي ځواک په بشري احساس او عواطفو ژور اغېز کوي او راپاروي یې. هنري نثرونه د بڼې له مخې دا دي:

لنډه کیسه، ناول، ډرامه، رومان، طنز، ادبي ټوټه، ادبي لیکونه او ادبي راپور تاژ.

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې لاندې پوښتنې ځواب کړي:

- د ساده نثر او هنري نثر توپير په څه کې دی؟
- يوه لنډه کيسه له کومو توکو څخه جوړه ده؟
- ناول له لنډې کيسې سره څه توپير لري؟

۲ـ زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي او هره ډله دې لاندې پوښتنو ته ځواب ووايي:

- کومه لنډه کيسه مو لوستلې؟ لنډيز يې ووایاست.
- طنز څه ته وايي که لوستی مو وي، موضوع او شکل يې په ګوته کړئ.
- د ادبي راپور تاژ په اړه معلومات ورکړئ او يو مثال يې څرګند کړئ.

۳ـ زده کوونکي دې د هېواد د پنځو شاعرانو او پنځو نثر ليکونکو نومونه او کتابونه په خپلو کتابچو کې وليکي او په ټولګي کې دې واوروي.

٤ـ ناسم ځواب نښه کړئ:

- لنډه کيسه د هنري نثر يو ډول دی.
- ناول د هنري نثر يو ډول دی.
- د اخبار خبر د هنري نثر يو ډول دی.

۵ـ زده کوونکي دې په څلورو ګروپونو ووېشل شي. متن دې په چوپه خوله ولولي. لومړۍ ډله دې نومځري، دويمه دې نومونه، دريمه دې صفتونه او څلورمه ډله دې د (ی) ګانو ډولونه پيدا او په ټولګي کې ولولي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په خپله د يو هنري نثر په اړه يوه نمونه راوړي او بله ورځ دې په ټولګي کې واوروي.

وییپانگه

((الف))

اتل: زړور، تکړه، غیرتمن، قهرمان، پهلوان
احاطه: غولی، انګړ، څلوردېوالي
احتمال: شونتیا، امکان، کېدلو والا
اسایش: هوساینه، سوکالي ارامي
استدلال: دلیل ویل، د اسنادو او شواهدو راوړل
استفهامي: پوښتنیز، چې پوښتنه کوي
افسانه: نکل، خیالي کیسه، داستان، حکایت
افسر: منصبوال، بریدمن، تورن او ...
اقتباس: اخیستنه، ګټه اخیستنه، د کوم عبارت نقلول
البوم: د انځورونو ټولګه، د عکسونو مجموعه، د یوه څیز مجموعه
اعجاز: فوق العاده
ام: مور، اصل ماده
امتیازات: برتری، لوړوالی
انا: نیا، بوډۍ
انتقاد: نیوکه، نیمګړتیاوې ویل، عیب په ګوته کول
انحطاط: لوېدنه، راټیټېدنه، ځوړتیا
انزوا: ګوښه والی، یوازېوالی، چپله کېدنه، ګوټ ناستې
انصراف: تېرېدنه، لاس اخیستنه، مخ ګرځونه
انعکاس: غبرګون، ازانګه
انځور: عکس، تصویر، څېره په رسامي ډول
اوهام: بې ځایه سوچونه، ډار، وهمونه
اړو دوړ: جګړه، جنګ، ګډوډي، شخړه
اړین: ضروري، حتمي

((ب))

بریا: پېښ، رامنځته، پورته
برم: شان، شوکت
بلواکي: د بل تر واک لاندې، د خپلواک ضد
بهرور: برخمن، مستفید، فیضیاب
بورجل: کور، استوګنځی
بڼه: څېره، شکل، قواره، رنګ
بېلنی: بېلوونکې، جلاکوونکې، ډش (ــ)
بېګم: بي بي، مېرمن، ښځه

((پ))

پاسلل: سپارل، حواله کول، نېکي کول
پاسلي: سپاري، حواله کوی
پایله: نتیجه، خاتمه، پای
پایېدل: پایښت، ژوندی پاتې کېدل، اوسېدل، ژوند کول
پرهېزګار: متقي، تقوادار
پلازمېنه: د ناستی ځای، مرکز، پایتخت
پلاټ: د کیسې یا ډرامې لومړی طرح چې د لیکوال په ذهن کې رامنځته کېږي
پلوي: سمتي، لوري ته منسوب
پوخ لاس: ښه مهارت، ډېر مهارت، قوي لاس، پوره تجربه

((ت))

تأثر: اغېز، اغېزمنل
تالنده: تنا، ګرزا، د آسمان غرهار
تامین: برابر، مهیا، خوندي
تاند: تنکی، نوی، تازه، وده کوونکی
تاوتریخوالي: زورزیاتی، بد چلند، اخ او ډب، خشونت
تخیل: خیال او تصور، په ذهن کې د یو څیز انځور
تدوین: راټولونه، ترتیبول، سمون
تسکین: تسلي، آرامي، آسودګي، ډاډ
تکول: ترکول، خوځول، لکه د غوړ خوځول
تلپاتې: تل پایند، تل ژوندی، همېشنی، مدام
تلوار: بېړه، توندي، تادي
تمایلات: لېوالتیاوې، مینې، رغبتونه
تمبل: چمبه، چنبه، داریال، دریه، داریه
تمسخر: ملنډې، پیشاړې، پچموزې، مسخرې
تمنا: هیله، امید، ارزو
تنبیه: ویښونه، بیدارونه، پوهونه، اګاهي
توکی: څیز، شی، ماده

((ټ))

ټیپیک: مشخص، ځانګړې، نمونه یي
ټکر: ډغره، تیندک، جنګېدل

((ج))

جانشین: ځای ناستی، قایمقام
جرس: ګونګری، ګینګرې، غړاوه، جرنګانی، زنګوله.
جوګه: وړ، لایق، موزون

((چ))

چارواکی: واک واله د چارو واکمن، مامور، د منصب خښتن
چلند: خوی، سلوک، کړه وړه، تګ راتګ

((ح))

حرب: جنګ، جګړه

((خ))

خشخاش: کوکنار، د کوکنارو تخم
خلف: ځای ناستی، اولاد، وروسته پاتې شونی
خوشامنګر: چاپړوس، چاپلوس، غوړه مال
خلقت: پیدایښت

خليفه: ځای ناستئ
خوځښت: حرکت، نهضت، غورځنگ
خروب: پېڅول، اوبونه، اوبه کول
((د))
دربان: دروانچي، څوکيدار، د وره ساتندوی
درناوی: درنښت، قدر، عزت
دره: متروکه، قمچينه، شلاق
دريځ: د درېدو ځای، منبر، لوړ ځای، موقف
دستي: غونچي، گېډۍ
دقت: ځيرنه، پاملرنه، توجه
درداني: مرغلري
دينار: د طلاو سکه د عراق د دولت اوسنی پيسې
((ذ))
ذاتي: ځاني، اصلي، خپل، شخصي
ذوق: خوښه، شوق، طبع
((ر))
راز: پټه خبره، سِر
راشدين: ديندار، متدين، په سمه لار روان (راشدين خلفا)
رحلت: وفات، تلنه، تگ، مړينه
رزمي: جنگي، حربي، د جنگ
رغاونه: جوړونه، آبادونه، سازونه
روايت: نکلونه، کيسې، راپاتې خبرې، د چا د خبرو نکلول
روحاني: مذهبي لارښود، پارسا، معنوي شخص
روحيات: مورال، وضع، وضعيت ارواگانې
روزل: پالل، تربيه کول، ساتل
رياضت: زيار، هڅه، کوښښ، د نفس پاکولو لپاره ربړ گالنه
((ز))
زهير: خواشينی، خپه، ناتوانه، کمزوری، کړېدلی
((ژ))
ژورناليستيک: هغه ليکنې چې د چاپي، راډيويي او تلويزيوني خپرونو او رسنيو لپاره کېږي.
ژوی: ساکښ، ژوندی سری، ذيروح
((س))
ساعي: هڅاند، زيارگالی، کوښښي
سيما: زيرمه، زخيره، پاسره، بچت
سکوت: چوپتيا، قراري، ځنډ، وقفه
سکون: ارام، درېدنه، چوپتيا، غرونډی، ځای پر ځای کېدنه
سمسور: ښېراز، شين، زرغون
سناريو: هغه کيسه چې د فلم او ډرامې لپاره پر کاغذ ليکل کېږي.
سود: تسل، ډاډ، خاطر جمعي، تسکين
سون: سونگ، سوځېدل، د سوځولو
سوبلي: سهيلی، ملگرې، همزولې
سيلاني: گرځندوی، سياح، ننداړچي
((ش))
شغل: دنده، بوختيا، وظيفه، کسب
شفاهي: گړنی، په خوله، د خولې، په يادو، د خولې خبرې
((ښ))
ښکالو: د پښو اواز، پسپسی، غوبری، کشهار، څپهار
ښکېلاکگر: استعمارگر، استعمار چي، نيواکگر، بندوونکی
ښکېلاک: نيواک، استعمار، بند، راگېر
((ص))
صادر: لېږل شوی، څرگند، پېښ شوی، ترسره شوی
صحنه سازي: صحنه جوړونه، منظر کښ
صنعت: جوړېدل، سازېدل، جوړشوي شيان، سامانونه، وسايل
صوفي: پاک نفس، تزکيه، د تصوف د طريقت پيرو، د وړينو جامو اغوستونکی
((ع))
عدالت: برابري
عابد: پرهېزگار، متقي، تقوادار، عبادت کوونکی
عارض: عرض کوونکی، شکايت کوونکی، حق غوښتونکی
عارف: صوفي سالک، خدای جل جلاله پېژندونکی، پوه، هوښيار
عالي: لوړ، شريف، محترم
عواطف: احساسات، جذبې، ولولې، مهرباني، الطاف
((غ))
غمېدل: خواشينېدل، خپه کېدل، په غم کېدل
غورځنگ: خوځښت، نهضت
((ف))
فدا: ځار، جار، واری، قربان
فرمان: د واکمن ليکلی حکم، د ولسمشر حکم، اجازه، د ولسمشر امر په ليکلې بڼه
فن: د علم او صنعت په اړه پوهه او آگاهی
فضيلت: غوره والی، ښېگڼه، برتري
فطرت: طبيعت، پنځ، پيدايښت، خلقت
فقه: پوهه، فهم، پر يو څه خبرتيا، د دين د ارکانو او احکامو علم.
فقيد: ورک، له منځه تللی، مړ، له لاسه وتلی
((ق))
قلنگ: د ملنگ نذرانه، باج، کلنگ
((ک))
کافرستان: د کافرو ځای، د کافرو وطن
کاذب: دروغجن

کرکټر: هغه شخص یا لوبغاړی چې د کیسې لیکوال یې د کیسې د پیښو د بهیر پر مخ بیولو لپاره ټاکي.
کره کتنه: نقد، سم قضاوت، یوه څیز ته اصلاحي کتنه
کروندگر: بزگر، دهقان
کسات: غچ، بدل، انتقام
ککړتیا: چټلېدل، گنده کېدل، لړلي کېدل
کونجکه: کنجکه، د صدف پوخ، گوجی
کوټلتیا: پوخوالی، مضبوطتیا، محکمتیا، درنښت
((گ))
گلشن: گلبڼ، د گلانو باغ، گلباغچه
((ل))
لامل: سبب، علت
لرغونی: پخوانی، لرغون، قدیمي
لطافت: نرم والی، ښه والی، سپېڅلتیا، نزاکت، ښکلا
لقب: هغه نوم چې د یوه ځانگړې صفت له امله پر چا ایښودل شوی وي.
لېوالتیا: لېوالتوب، مینتوب، هیله مندي، ارزومندي
((م))
مبارزه: هڅه، زیار، جنگ، جگړه، شخړه
متاع: توښه
مجرب: ازمایل شوی، تجربه شوی
مجلي: جلوه گاه، ښکاره کوونکی
محاوره: خبرې اترې، مکالمه
مرام: مقصد، مطلب، هیله، مراد
مرکچیان: مرکوال، مرکه کوونکي، جرگه مار
مزمن: اوږد مهاله، د اوږدې زمانې، د ډېر وخت
مستقل: خپلواک، ازاد، خپل اختیاره
مستند: منل شوی، باوري، د اصل له مخې، د اعتبار وړ
مسمومیت: زهري کېدنه، په زهرو ککړېدنه
مشال: مشعل، ډیوه، څراغ
مشاور: سلاکار، مشوره ورکوونکی، نظر ورکوونکی
مشرتابه: د مشرتوب، مشریزه، سرغندویه، د مشری
مصنوعات: لاسي او ماشیني تولیدات، جوړ کړی شوي، تولید کړی شوي
معتاد: روږدی، عملي، په نشه اخته
معراج: پورته، اوچت، لوړ، آسمان ته د حضرت محمد (ص) ختل.
معرفت: پېژندگلوي
مقبول: منل شوی، ښکلی، گران
مقرب: نژدې، خپلوان، دوست، خاص ملگری
مل: ملگری، سره یوځای
مناجات: دعا، التجا، هغه بیان چې خدای جل جلاله ته پکې زاري شوې وي.
منثور: په نثر، له نظم پرته
منظرکښي: منظرکښنه، په کلموکې دیوې صحنې انځور
مدام: همیشه
منظوم: په شعر، په نظم، نظم شوی
مهذب: متمدن وړ، بې عیبه، توږل شوی، اصلاح شوی، سم شوی
موخه: هدف، مقصد،
میل: لېوالتیا، اشتها، اشتیاق، مینه
مړو: مېړه، مېړنی، سړی، جمع یې مېړونه، لهجوي، (د مړو وده له تا ده)
((ن))
نابود: له منځه تللی، ورک، محوه، نشت
ناشونی: نه کېدونکی، نه کېدلو والا، ناممکن
ناورین: غم، خپگان، ویر، ماتم
ندا: غږ، اواز
نظم: ترتیب
نظامي: پوځي، عسکري
نغښتل: راټولول، سره ودل، سره یو ځای کول
نگین: غمی، قیمتي کاڼی
نمو: وده، لویېدنه، غټېدنه
نهضت: خوځښت، غورځنگ، تحریک
نومیالی: نامتو، مشهور
نومیالۍ: نامتو، مشهوره
نومځری: ضمیر، هغه کلمه چې د نامه استازیتوب کوي
نیاز: اړتیا، حاجت، ضرورت
نیله: ریښه، ځېله، جرړه، وله
نیب: پرله پسې، بیا بیا، مکرر، مسلسل
((و))
واکمن: واکوال، واکدار، اختیارمند
وده: ډېرښت، تکثر، زیاتوالی
ورشو: څر ځای، شین او سمسور ځای، ښېرازه چاپېریال
وژغنې: وزغنې، د وزو وېښتان
ولوله: جذبه، احساس، شور و شوق
((هـ))
هسک: لوړ، اوچت، اسمان
همراز: راز شریکی، نژدې ملگری، خاص
همرکاب: درکاب ملگری، د لارې ملگری، د سفر ملگری
همسفر، د سفر ملگری
همسر: سیال، برابر
همفکر: همخیاله، د یوه فکر والا، د یوه فکر څښتنان
هنر: فن، کمال، فني مهارت، کسب
هنر: فن، کمال، فني مهارت، کسب